

สำนักวิทยบริการฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

วิทยานิพนธ์ งานวิจัย

M. Sc 127913

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลา
ของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560

นายไกรสร แสนเมืองชิน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

พ.ศ. 2562

สงวนสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ใบอนุญาตวิทยานิพนธ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

เรื่อง : การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลา ของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ. 2528-2560

ผู้วิจัย : นายไกรสร แสนเมืองชิน

ได้รับอนุมัติเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ ร.ท.ดร.ณัฐชัช จันทร์ชุม)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล วรรคคำ)

คณบดีคณะครุศาสตร์

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีโรตอง)

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ ร.ต.ดร.อรัญ ชูชกระเดื่อง)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ธีรชัย บุญมาธรรม)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชยากานต์ เรืองสุวรรณ)

กรรมการ

- ชื่อเรื่อง** : การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลา
ของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
ระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560
- ผู้วิจัย** : นายไกรสร แสนเมืองจีน
- ปริญญา** : ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศึกษา)
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- อาจารย์ที่ปรึกษา** : รองศาสตราจารย์ ชีรชัย บุญมาธรรม
: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชยกานต์ เรืองสุวรรณ
- ปีการศึกษา** : 2562

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในช่วงที่มีการทำอาชีพเพาะพันธุ์ปลา โดยศึกษาภาคสนามจาก กลุ่มผู้รู้ในหมู่บ้าน ผู้ประกอบอาชีพเป็นตัวแทนจำหน่าย เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐที่ให้การสนับสนุนและเกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง รวมทั้งการสังเกต แล้วนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่ 1 ก่อน พ.ศ. 2528 โดยภาพรวม พบว่า ชาวบ้านยางน้อยประกอบอาชีพทำนา โดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก เป็นการทำนาแต่พอกินพอใช้ตามแบบแผนที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอก มีลักษณะตามแบบชุมชนอีสานทั่ว ๆ ไป ซึ่งเหมือนกันทุกครัวเรือน ปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตยังสามารถพึ่งพาธรรมชาติได้เกือบครบวงจร เป็นไปตามแบบสังคมเกษตรดั้งเดิมเมื่อหมดฤดูกาลทำนาหรืออดต้นกล้าโต ชาวบ้านบางคนไปรับจ้างหาเงินมาจุนเจือครอบครัวที่กรุงเทพหรือต่างจังหวัด

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2528 - 2542 ชาวบ้านยางน้อยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักและทำอาชีพรองคือการเพาะพันธุ์ปลา เริ่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2528 หลังจากที่โครงการชลประทานหนองหวาย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ทำโครงการชลประทานผ่านอำเภอโกสุมพิสัยทำให้ชุมชนบ้านยางน้อยมีคลองชลประทานไหลผ่านพื้นที่บริเวณรอบหมู่บ้าน จึงเหมาะแก่การเพาะพันธุ์ปลาเพื่อส่งขาย จากนั้นกิจการก็เติบโตขยายวงกว้างขึ้น ทำให้มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น ดังนั้นชาวบ้าน

จึงยึดเป็นอาชีพหลัก การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างน้อยทั้งนี้ เนื่องจากรูปแบบและวิธีการผลิตตั้งแต่ขั้นตอนการเพาะพันธุ์ปลา การดูแลรักษา การจำหน่าย รายได้ มีการแข่งขันการสะสมเครื่องอำนวยความสะดวกภายในครอบครัว มีการเปิดกิจการต่าง ๆ ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นร้านค้าประเภทต่าง ๆ เช่น ร้านซ่อมรถยนต์ ร้านอุปกรณ์ก่อสร้าง ร้านเสริมสวย ร้านขายอาหารตามสั่ง ปั่นน้ำมัน ฯลฯ

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2543 - 2560 เป็นช่วงที่มีการขยายกิจการและการลงทุนของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การคมนาคมสะดวกมากกว่าในอดีตทำให้ลูกค้ามาซื้อปลาได้ที่หน้าฟาร์ม ผลกำไรจึงมีมาก มีเงินเก็บออมในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การลงทุน การขยายกิจการ ผลทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นคือ ชื้อทรัพย์สินอื่น ๆ เช่น รถยนต์ ทองรูปพรรณ ที่ดิน ขยายที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีการจัดตั้งสหกรณ์ประมงผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโกสุมพิสัย จำกัดขึ้นและมีการอบรม การนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาทำการเพาะเลี้ยงปลา ด้วยการสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐและมหาวิทยาลัย

ส่วนผลกระทบด้านสังคม พบว่า การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านอย่างน้อยส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมในชุมชนบ้านอย่างน้อยเป็นอย่างมาก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนดีขึ้น มีความรักใคร่ปรองดอง และมีความสามัคคีให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติก็ดีขึ้นเช่นกันมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความร่วมมือในกิจกรรมสาธารณะตลอดจนสามารถให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาแก่คนในชุมชน และให้หยิบยืมอุปกรณ์และอาหารปลาเป็นครั้งคราวอีกด้วย

คำสำคัญ : การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การเพาะพันธุ์ปลา ชุมชนบ้านอย่างน้อย

Title : The Socio-economic changes A case study of Ban Yang Noi community.
Tambon Yang Noi Amphoe Kosum Phisai Maha Sarakham Province during
1985-2017.

Author : Mr. Kaison saenmuangchin

Degree : Master of Education (Social Studies)
Rajabhat Maha Sarakham University

Advisors : Associate Professor Therachai Boonmatham
: Assistant Professor Dr. Chayakarn Ruangsuwan

Year : 2019

ABSTRACT

The Economic and social changes Case study of fish breeding of Ban Yang Noi community, Yang Noi sub-district, Kosum Phisai district Maha Sarakham Province during 1985-2017 The objective is to study the economic and social changes of the community during the fish breeding career. By studying the field from Village knowledge group Professionals are dealers Government officials or government organizations that provide support and involvement The tools used to collect data are structured and unstructured interview forms. Including observation and present the study results with descriptive analysis method

The study indicated that The socio-economic changes of the community can be divided into 3 periods Periods 1, Before 1985, overall, it was found that Yang Noi villagers engaged in rice farming. Mainly based on rainwater Is a rice farming, but enough to eat according to the plan Not rely on external technology Looks like a typical Isan community Which is the same for every household Basic factors in living can still rely on nature almost completely. According to the traditional agricultural society at the end of the rice farming season or waiting for growing seedlings Some villagers go to earn money to support their families in Bangkok or other provinces.

Periods 2, 1985-1999 Most of the villagers in Yang Noi are mainly farming and secondary occupation is fish breeding. First started in the year 1985 after the Nong Wai Irrigation Project, Nam Phong District, Khon Kaen Province Made an irrigation project through Kosum Phisai District, causing Ban Yang Noi community to have an irrigation canal flowing through the

area around the village Therefore suitable for breeding fish for sale Then the business grew and expanded. Making it a better status Therefore, the villagers therefore hold on to their main occupation The fish breeding career affects the way of life of Yang Noi villagers. Due to the form and method of production, from fish breeding, maintenance, distribution, income, competition, collection of family facilities There are various businesses in the community, whether they are different types of shops. Such as a car repair shop Construction equipment shop, beauty shop, food shop, order, gas station, etc.

Periods 3, 2000 - 2017 Is a period in which the business expansion and investment of fish breeding professionals are improved More convenient in the past, allowing customers to buy fish at the farm. The profits are so great. There are savings in other forms, such as investment. Business expansion The resulting economic effect is Buy other assets such as cars, gold jewelry, land, expand housing Electrical appliances and facilities The establishment of a fishery cooperative, Kosum Phisai aquaculture limited, and has training Bringing new technology to fish culture With the support of government agencies and universities

As for the social impact, it was found that the fish breeding of Yang Noi villagers Affecting the society in Ban Yang Noi community very much Makes the relationship between members of the household better There is love and harmony. And have unity to help each other as for the relationship in the kinship group, it is also better to have generosity. Have cooperation in public activities as well as able to give advice on how to fish breeding for people in the community And occasionally borrowing fish equipment and food

Keywords : Economic and social changes, Fish breeding, Ban Yang Noi Community

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาชี้แนะและช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ชีรชัย บุญมาธรรม และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชยาگانต์ เรืองสุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรัญ ชูยกระเดื่อง ประธานกรรมการสอบ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไชยสง ผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ ดร.ทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานสาขาสังคมศึกษา กรรมการสอบ ที่ให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องมาโดยตลอด ตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จเรียบร้อย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ชนะชัย อวนวัง อาจารย์ ดร.อพันธ์ พิรุณพุทรา และอาจารย์ นัชชา อุเงิน ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาวิจัย ให้คำแนะนำและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมืองานวิจัยนี้สมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ นางอุไรวรรณ ด้านขวา และนางไกรทอง หล่มศรี ครูโรงเรียนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ขอขอบคุณด้วยความเคารพอย่างสูงที่ให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณบิดามารดา ที่สนับสนุนและให้กำลังใจจนงานวิจัยสำเร็จด้วยดี คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมนุชาพระคุณบิดามารดาและบูรพาจารย์ทุกท่าน ที่ได้อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ และให้ความเมตตาแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด และเป็นกำลังใจสำคัญ ที่ทำให้การศึกษาวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

นายไกรสร แสนเมืองจีน

สารบัญ

หัวเรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ซ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย	3
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	5
1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ	7
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	8
2.1 แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน	8
2.2 แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	18
2.3 แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	24
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	31
2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย	38
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	40
3.1 แหล่งข้อมูล	40
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	41
3.3 การสร้างเครื่องมือ	42
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	43
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	44
3.6 การนำเสนอผลการวิจัย	45

หัวเรื่อง	หน้า
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านยางน้อย	46
4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านยางน้อย	46
4.2 สภาพทั่วไปและลักษณะภูมิศาสตร์ของชุมชนบ้านยางน้อย.....	48
4.3 สภาพทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านยางน้อย.....	51
บทที่ 5 เศรษฐกิจและสังคมชุมชนบ้านยางน้อยก่อน พ.ศ. 2528.....	66
5.1 รายได้และรายจ่ายของครอบครัว ก่อน พ.ศ. 2528	67
5.2 รายจ่ายของชาวบ้านในชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528	67
5.3 การถือครองที่ดินของชาวบ้านในชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528	68
5.4 สังคมของชุมชนบ้านยางน้อยก่อน พ.ศ. 2528	68
5.5 ลักษณะการตั้งบ้านเรือน ก่อน พ.ศ. 2528.....	68
5.6 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ก่อน พ.ศ. 2528.....	69
5.7 ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ก่อน พ.ศ. 2528.....	70
5.8 การให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528	70
5.9 การศึกษาของชุมชนก่อน พ.ศ. 2528.....	71
5.10 การเมืองการปกครองของชุมชนก่อน พ.ศ. 2528	71
5.11 ประเพณีและวัฒนธรรม คติความเชื่อของชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528.....	72
5.12 สรุป	72
บทที่ 6 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย จากการเพาะพันธุ์ปลาตั้งแต่ พ.ศ. 2528-2542	74
6.1 ระบบส่งน้ำ	77
6.2 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2528 - 2542	80
6.3 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม.....	89
6.4 สรุป	93
บทที่ 7 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย จากการเพาะพันธุ์ปลาระหว่าง พ.ศ. 2543 - 2560	94
7.1 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ.....	95

หัวเรื่อง	หน้า
7.2 การเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม	103
7.3 ศาสนาชนบประเพณีและความเชื่อของชุมชน	106
บทที่ 8 สรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ	107
8.1 สรุปผล	107
8.2 อภิปรายผล	114
8.3 ข้อเสนอแนะ	116
บรรณานุกรม	119
ภาคผนวก	123
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	124
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์	130
ประวัติผู้วิจัย	136

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 จำนวน ประชากรและจำนวนครัวเรือนของบ้านยางน้อย.....	51
4.2 จำนวนประชากรของชุมชนบ้านยางน้อยในปี พ.ศ. 2560 จำแนกตามโครงสร้างอายุ	52
4.3 รายชื่อครูและบุคลากร โรงเรียนบ้านยางน้อย ปีการศึกษา 2560	54
4.4 จำนวนนักเรียน ตั้งแต่ระดับชั้นก่อนประถมศึกษา ถึงระดับประถมศึกษาตอนปลาย โดยจำแนกเป็นรายชั้น และเพศ ปีการศึกษา 2560	54
4.5 ครัวเรือน จำนวนร้อยละ จำแนกตามการประกอบอาชีพหลักของชาวบ้านยางน้อย ในปี พ.ศ. 2560	55
6.1 การเปรียบเทียบรายได้ของชาวบ้านยางน้อยก่อนปี พ.ศ. 2528 และหลังปี พ.ศ. 2528 – 2542 ก่อนปี พ.ศ. 2528 มีจำนวน 327 ครัวเรือนและหลังปีพ.ศ. 2528 –2542 มีจำนวนทั้งหมด 350 ครัวเรือน.....	80
6.2 ขนาดพื้นที่ถือครองของชาวบ้าน ปี พ.ศ. 2528 - 2542	87
6.3 การรายการทรัพย์สินของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านปี พ.ศ. 2528 - 2542.....	88
7.1 การเปรียบเทียบอาชีพหลักของชุมชนบ้านยางน้อยปี พ.ศ. 2528 - 2542 และหลังปี พ.ศ. 2543 - 2560.....	96
7.2 การเปรียบเทียบรายได้ของชาวบ้านยางน้อยปี พ.ศ. 2528 - 2542 และปี พ.ศ. 2543 – 2560	98
7.3 การเปรียบเทียบรายการทรัพย์สินของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาในชุมชนบ้านยางน้อย ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2543	102

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 แผนที่อำเภอโกสุมพิสัย	46
4.2 แผนที่แสดงที่ตั้ง ตำบลยางน้อย อำเภอ โกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	48
4.3 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย	50
6.1 แผนที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาหนองหวาย	76
6.2 แผนที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาหนองหวาย	77
2.5 ลักษณะของพฤติกรรม	43
2.6 พฤติกรรมย่อย	44

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจน นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) เป็นการพัฒนาประเทศโดยเร่งรัดอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เน้นการผลิตเกษตรกรรมสมัยใหม่ (Modern Agriculture) โดยการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกลมาใช้ในการผลิต เพื่อการก้าวมากขึ้นเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ แข่งขันกับต่างประเทศมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539) ชาวนาถูกผนวกเข้ากับทุนนิยมมีการผลิตที่ตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจทั้งภายในประเทศและกระแสความต้องการของตลาดโลก

การพัฒนาประเทศที่ต้องเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - พ.ศ. 2529) ได้แก่ ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2522 เกิดวิกฤตการณ์ “ราชาเงินทุน” ทำให้ตลาดเอ็กซนรายย่อยหมดตัว และเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ในปี พ.ศ. 2525 เกิดวิกฤตการณ์ราคาน้ำมัน ส่งผลให้เกิดอัตราเงินเฟ้อภายในประเทศ เนื่องจากกลุ่มโอเปคได้ขึ้นราคาน้ำมัน ปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดในระดับสูง ภาคเอกชนชบเซา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2534, น. 1) ในที่สุดรัฐบาลพล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ต้องตัดสินใจลดค่าเงินบาทลง ทำให้แรงงานในเมืองใหญ่ ต้องเดินทางกลับชนบท หรือบ้านเกิดตนเองเป็นจำนวนมาก

ความผันผวนในภาวะเศรษฐกิจโลก นับตั้งแต่การเกิดความชบเซาอย่างหนักอันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์น้ำมัน ตลอดจนการเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งด้านครอบครัวสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องหาทางแก้ไขควบคู่ไปกับการปรับแนวทางการพัฒนาประเทศให้เหมาะสมกับสถานการณ์ รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญและให้ความสนใจอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาชนบท ซึ่งการให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบทเป็นสิ่งจำเป็นอย่างเร่งด่วน ด้วยเหตุผลที่ว่าประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ประมาณร้อยละ 80 อาศัยอยู่ในชนบท ด้ยความเจริญ มีการศึกษาต่ำ มีฐานะทางเศรษฐกิจยากจน และประสบปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ซึ่งปัญหาดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วนและกำหนดแนวทาง

ที่เหมาะสมรัดกุมตามสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศอีกอย่างคือ การกระจายรายได้ไปสู่สังคมชนบท ปัญหาที่สำคัญคือ สังคมชนบทมีรายได้เฉลี่ย ต่อกันต่อปีน้อยเนื่องจาก อาชีพที่สำคัญคือการทำเกษตรกรรม การทำนาเป็นหลัก

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530 - พ.ศ. 2534 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ ความคิด และพละกำลังที่สมบูรณ์ มีทักษะในการสร้างอาชีพ และคุณภาพของประชากร ทำให้สภาพต่าง ๆ ของหมู่บ้านในชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สภาพสังคม (สหกรณ์ประมงตำบลยางน้อย, 2555) ทั้งนี้เพราะมีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ ที่มีอยู่นอกชุมชน เพื่อให้การพัฒนาบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้โครงสร้างด้านต่าง ๆ ของสังคมระดับท้องถิ่นต้องเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านได้ประกอบอาชีพเสริมนอกจากการประกอบอาชีพทำนาอย่างเดียว และอาชีพเสริมก็ทำรายได้มากกว่าทำนา ทำให้ชาวบ้านเกือบทั้งหมดต่างเปลี่ยนอาชีพจากทำนามาประกอบอาชีพเสริมทั้งหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม อาชีพชาวนาคร่าวๆว่าเป็นอาชีพที่มีความสำคัญของประเทศ แต่ในความเป็นจริงของสังคมไทยแล้ว ชาวนาเป็นอาชีพที่ถูกมองว่าต่ำต้อย ต้อยค่า ไร้ทางเลือก ชาวนาจึงไม่มีวันร่ำรวยหรือตั้งตัวได้ ในความรู้สึกของคนทั่วไป อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นผู้ผลิตข้าวรายใหญ่ของโลก ก็เชื่อว่าสถานการณ์ราคาอาหารและราคาข้าวที่เพิ่มขึ้นจะไม่ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์อาหารในประเทศ ทั้งการผลิตและการบริโภค เพราะท่ามกลางราคาข้าวที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นเท่าตัว แต่ราคาขายข้าวของชาวนากลับตกต่ำลงอย่างน่าเป็นห่วง และช่วงเวลาที่ผ่านมาที่ราคาข้าวตกต่ำ เกษตรกรจำนวนมากได้หันไปทำอาชีพอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น หรือละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ภาวะที่เกิดขึ้นดังกล่าวก็นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างชัดเจน จนทำให้เกิดการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ (กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล, 2552)

การเปลี่ยนอาชีพของชาวนามาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา เกิดขึ้นกับชาวบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2528 เนื่องจาก ได้มีโครงการชลประทานหนองหวาย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ก่อสร้างคูน้ำและการจัดรูปที่ดินในพื้นที่ระบบส่งน้ำฝั่งซ้ายตอนล่าง ในเขตอำเภอเชียงยืน อำเภอโกสุมพิสัยหลายตำบล ทำให้ชาวนาสสามารถทำนาปีละ 2 ครั้ง ในการทำนานั้นเกษตรกรได้นำพันธุ์ปลามาเลี้ยงเพื่อบริโภคและจำหน่ายจึงมีเกษตรกรบางรายคิดและริเริ่มเพาะพันธุ์ปลาขึ้น จากการเพาะพันธุ์ปลาขายจนประสบความสำเร็จในอาชีพใหม่ ทำให้เกิดการขยายอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านยางน้อยเพิ่มขึ้น

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกพื้นที่บ้านยางน้อย เนื่องจากชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพจากทำนา มาทำอาชีพประมงน้ำจืดมากกว่าพื้นที่อื่นและทำต่อเนื่องมายาวนาน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจนและเป็นหมู่บ้านต้นแบบการทำประมงน้ำจืดเป็นสถานที่ตั้งของสหกรณ์ประมงน้ำจืดอำเภอโกสุมพิสัย และได้รับรางวัลดีเด่น จากจังหวัดมหาสารคามเมื่อ ปี พ.ศ. 2544 ดังนั้นจึงมีความน่าสนใจที่จะทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงนี้

1.2 คำถามวิจัย

การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านยางน้อย อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจาก การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ. 2528-2560

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าไว้ ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชน บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560

โดยจัดเรียงลำดับเนื้อหาตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจากการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่ 1 ก่อน พ.ศ. 2528 ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2528- 2542 ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2543 - 2560 เพราะในแต่ละช่วงเวลา มีการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อชุมชนอย่างมากในทางเศรษฐกิจและสังคม

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาคือหมู่บ้านขนาดเล็ก ตำบลขนาดเล็ก อำเภอ โกลสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 14

1.4.3 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยในครั้งนี้ เริ่มตั้งแต่ 1 มกราคม พ.ศ. 2561 ถึง 31 ธันวาคม พ.ศ.2561

1.4.4 แหล่งข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ จำนวน 96 คน ดังต่อไปนี้

กลุ่มแรกกลุ่มผู้ประกอบการและจำหน่ายพันธุ์ปลา จำนวน 75 คน

กลุ่มที่สอง ผู้รู้ในหมู่บ้าน จำนวน 8 คน

กลุ่มที่สาม เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐที่ให้การสนับสนุนและ เกี่ยวข้องรวม จำนวน 8 คน

1.4.5 วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีศึกษาจากเอกสาร และการศึกษาจากภาคสนาม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิธีศึกษาจากเอกสาร เป็นการศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจาก แหล่งข้อมูลต่าง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นพื้นฐานในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ สังคม จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านขนาดเล็ก ตำบลขนาดเล็ก อำเภอ โกลสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยศึกษาจากแหล่งที่สำคัญดังนี้

1. สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
2. สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
3. ศูนย์ข้อมูลและสารสนเทศวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีมหาสารคาม
4. ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร องค์การบริหารส่วนตำบลขนาดเล็ก
5. ศูนย์สารสนเทศสหกรณ์ประมงน้ำจืด อำเภอ โกลสุมพิสัย
6. สำนักงานเกษตรอำเภอ โกลสุมพิสัย
7. ศูนย์ข้อมูลกรมชลประทานบำรุงรักษาหนองหวาย สำนักงานชลประทานที่ 6

จังหวัดขอนแก่น (สขบ.6 ขอนแก่น) การศึกษาภาคสนาม ใช้การศึกษา 2 รูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การสังเกต กิจกรรมต่าง ๆ ของกระบวนการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นการสำรวจ สังเกต เข้าพบ ผู้นำชุมชน โดยผู้วิจัยได้เริ่มสังเกตและบันทึกข้อมูลสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนบ้านขนาดเล็ก ตำบลขนาดเล็ก อำเภอ โกลสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม หลังจากสังเกตได้เข้าพบผู้นำชุมชน โดยสร้าง

ความสัมพันธ์โดยพูดถึงเรื่องทั่วไปของชุมชน ทั้งเรื่องทางเศรษฐกิจและสังคมประเพณีวัฒนธรรม ทำให้ได้ข้อมูลคร่าว ๆ และได้รู้ถึงข้อมูลหลักในชุมชน และ ชาวบ้านคนต่อ ๆ ไปได้อีก หลังจากนั้น ผู้วิจัย ได้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ สังเกต รวมทั้งเอกสารทางราชการที่เกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์ ร่วมกันและจัดลำดับความต่อเนื่องของข้อมูล และตั้งประเด็นหัวข้อคำถามในการสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์ (1) ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อศึกษาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของ ชุมชนบ้านยางน้อย ระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560 โดยผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์ (2) ใช้การสัมภาษณ์แบบมี โครงสร้างที่ได้รับการออกแบบโดยการพัฒนาจากผู้เชี่ยวชาญ สัมภาษณ์ประเด็นที่น่าสนใจเพื่อได้ ข้อมูลที่ชัดเจน และการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐที่ให้การสนับสนุนและเกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานสหกรณ์ อำเภอโกสุมพิสัย เจ้าหน้าที่สหกรณ์จังหวัดมหาสารคาม เจ้าหน้าที่สำนักงานประมงจังหวัดมหาสารคาม เจ้าหน้าที่สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดมหาสารคาม เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอโกสุมพิสัย เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรมหาสารคาม เจ้าหน้าที่ สหกรณ์ประมงผู้เลี้ยงสัตว์น้ำโกสุมตำบลยางน้อย

ขั้นตอนที่ 4 นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ดูความครบถ้วนของข้อมูลว่าสามารถ ตอบวัตถุประสงค์ได้ ถ้าข้อมูลที่ได้ไม่ชัดเจนต้องเข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน ครบถ้วน และถูกต้อง

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์และนำเสนอ โดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

“การเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและสังคม” หมายถึง ความแตกต่างที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องของ เศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านยางน้อยที่มีความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นเป็นเครื่องกำหนด โดย ผู้วิจัยได้แบ่งช่วง เวลา ออกเป็น 3 ช่วงเวลา เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2528 - 2560

ช่วงที่ 1 ก่อน พ.ศ. 2528 ก่อนมีการสร้างโครงการชลประทานหนองหวาย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2528 - 2542 เมื่อมีการสร้างคลองส่งน้ำชลประทานมีการขยายการประกอบ อาชีพเพาะพันธุ์ปลามากขึ้นกว่า ร้อยละ 70 ของจำนวนครัวเรือน

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2543 - 2560 มีการรวมกลุ่มกันขึ้นของจัดตั้งเป็นสหกรณ์ “ประเภทประมง” ทำให้มีการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อต่อรองราคาและเงินทุนต่าง ๆ และมี หน่วยงานของรัฐและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้เล็งเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีการบริการวิชาการเพื่อสนับสนุนการเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านและการขยายตัวของรายได้ทำให้เกิดการลงทุนและขยายกิจการ

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจประกอบด้วย (1) การตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา (2) รายได้และรายจ่าย (3) การลงทุน (4) การจำหน่ายและการตลาด (5) ด้านการถือครองที่ดิน (6) ด้านการกู้ยืมและหนี้สิน (7) ฐานะความเป็นอยู่และทรัพย์สินภายในครัวเรือน

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมประกอบด้วย (1) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว (2) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ (3) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาอาชีพเดียวกัน (4) ด้านการให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

“ชุมชนบ้านยางน้อย” หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 14 ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวน 472 ครัวเรือน รวม 1,545 คน

“การเพาะพันธุ์ปลา” หมายถึง การผสมพันธุ์ปลา การขยายพันธุ์ปลาในแหล่งน้ำจืดตามบริเวณที่ต่าง ๆ ได้แก่ การเพาะพันธุ์ปลาในกระชัง การเลี้ยงปลาในบ่อ ในชุมชนบ้านยางน้อยตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

“การเลี้ยงปลา” หมายถึง การทำให้ปลามีการเจริญเติบโต และเพิ่มขนาดน้ำหนักให้ได้ตามเป้าหมาย ด้วยการให้อาหาร และการดูแล นอกเหนือจากการปล่อยเลี้ยงตามธรรมชาติในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

“การเพาะพันธุ์ปลาและกระบวนการเพาะพันธุ์ปลา” หมายถึง การขยายพันธุ์ และเพิ่มจำนวนของปลาให้มีปริมาณมากขึ้น ด้วยการจัดการการผสมพันธุ์ของไข่ และการอนุบาลให้ลูกปลาสามารถเติบโตได้และขั้นตอนวิธีการเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยความเป็นมา ขั้นตอน วิธีการ การลงทุน และปัจจัยที่มีผลต่อการเพาะพันธุ์ปลา ในชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

“การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา” หมายถึง การผลิตและจำหน่ายปลา การนำปลามาเพาะพันธุ์ โดยการชูดบ่อเลี้ยงปลา การเพาะพันธุ์ปลาเพื่อจำหน่ายเป็นอาชีพ ซึ่งมีกระบวนการต่าง ๆ เช่น การตัดสินใจเลือกเป็นอาชีพ การบริหารจัดการ การลงทุน ตลาดและการจำหน่าย ปัญหาและการแก้ไขปัญหา และแนวโน้มการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาในอนาคต

“การเปลี่ยนแปลงอาชีพ” หมายถึง สภาพการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมอันก่อให้เกิดรายได้ของชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จากทำนา มาทำอาชีพประมงน้ำจืดเพาะพันธุ์ปลาขาย

“ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม” หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจและสังคม

“การจำหน่ายผลผลิต (การตลาด)” หมายถึง การเตรียมการขาย พื้นที่จำหน่าย และวิธีการจำหน่าย พันธุ์ปลาของชาวบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

“การลงทุน” หมายถึง ค่าวัตถุดิบ และค่าแรงงานที่ใช้สำหรับการเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาน้ำจืดขายของชาวบ้านยางน้อย

“การมีส่วนร่วม” หมายถึง สภาพการเปลี่ยนแปลงในการเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรม เช่นสหกรณ์ ประมงน้ำจืดของหมู่บ้านยางน้อย หรือเข้าร่วมเป็นสมาชิกต่าง ๆ ของหมู่บ้านการมีส่วนร่วมในประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชน

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไปของชาวบ้านยางน้อยในช่วง พ.ศ. 2528 - 2560

1.6.2 ทำให้ทราบถึงลักษณะเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านยางน้อยจากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา

1.6.3 สามารถใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศ ที่สามารถใช้เป็นทางเลือกในการวางแผนพัฒนาชุมชนต่อไป

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

ในการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560 ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน
2. แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
3. แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบความคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน

ในสมัยก่อน นักวิชาการและนักสังคมวิทยามักอธิบายลักษณะการแบ่งหรือการจัดประเภทของสังคมมนุษย์ออกเป็นรูปแบบต่าง ๆ เช่น สังคมล่าสัตว์ สังคมเลี้ยงสัตว์ สังคม กสิกรรม สังคมอุตสาหกรรม โดยจัดลำดับวิวัฒนาการของสังคมเป็นขั้น ๆ นักวิชาการบางคนแบ่งสังคมออกตามความเชื่อของคนในสังคม โดยแบ่งออกเป็นสังคมบุชาเทพเจ้า สังคมบุชาวิรบุรุษส่วนการศึกษาสภาพชุมชนในปัจจุบันโดยทั่วไปมักจะศึกษาจากสภาพทางภูมิศาสตร์และการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพเป็นหลัก ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิตของผู้คน แต่เดิมนั้นการอยู่รวมกันของผู้คนเริ่มมาจากสังคมของมนุษย์ที่มีการล่าสัตว์และเก็บของป่ามาเป็นอาหาร ต่อมามีการปลูกพืชด้วยมือและใช้เครื่องมือที่สามารถทำได้ง่ายมาขุดหลุมและปลูกพืชในพื้นที่เล็ก ๆ เมื่อเริ่มทำกิจกรรมพืชสวน ผู้คนก็เริ่มตั้งหลักแหล่งเพื่อทำมาหากิน อาจมีการโยกย้ายในระยะทางที่ไม่ไกลจากเดิม เพื่อสะดวกในการดำรงชีวิต (กาญจนา แก้วเทพ, 2538, น. 14)

คำว่า การเปลี่ยนแปลง (Change) เป็นคำกลาง ๆ ที่หมายถึง การเปลี่ยนสภาพทั่ว ๆ ไปการเปลี่ยนแปลงจะตั้งอยู่บนรากฐานของเวลาคือใช้เวลาเป็นเกณฑ์วัดเปรียบเทียบในช่วงระยะเวลาหนึ่งว่าบทบาทและสถานภาพของมนุษย์ กลุ่มคน และสถาบันต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่เพียงใด รวมทั้งมนุษย์ในชุมชนซึ่งโดยปกติต้องติดต่อกัมพันธ์กับพื้นและชุมชนอื่นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ไม่เพียงเท่านั้น มนุษย์มีศักยภาพ (Potentiality) และมี

ความสามารถไม่สิ้นสุด สามารถประดิษฐ์คิดค้นสรรพสิ่งต่าง ๆ ได้เสมอ จึงได้เกิดการเอาเยี่ยงอย่างเลียนแบบ และสร้างความเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในชุมชนตลอดเวลาอีกด้วย ชุมชนใดจะเปลี่ยนแปลงหรือไม่เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับพลัง (Force) 2 ประการที่คอยต่อสู้ดิ้นรนกันอยู่เสมอมากล่าวคือ 1 พลังประการแรก คือ พลังที่ต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Social Force for Change) พลังนี้จะพยายามอย่างยิ่งที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง พลังนี้ ได้แก่

1. ความคิดริเริ่ม สิ่งประดิษฐ์ใหม่ (Innovation) ได้แก่ การรู้จักประดิษฐ์คิดค้น ริเริ่มทดลอง และหาวิธีการใหม่ ๆ อยู่เสมอของมนุษย์ เป็นต้นว่า การประดิษฐ์เครื่องบินของพี่น้องตระกูลไรท์ (Wright) หรือเครื่องจักรไอน้ำ สำหรับเป็นพาหนะในการขนส่ง การคิดประดิษฐ์รถไถนา การคิดค้นข้าวพันธุ์ใหม่ ชุมชนใดที่มีการประดิษฐ์คิดค้นริเริ่มสร้างสิ่งใหม่ ๆ ชุมชนนั้นก็เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

2. ความขัดแย้ง (Conflict) เมื่อมีการริเริ่มประดิษฐ์สิ่งใหม่ออกมาสิ่งประดิษฐ์นั้นจะเป็นพลังให้ประชาชนในสังคมมองเห็นของแปลกใหม่ซึ่งแตกต่างไปจากทักษะ ความรู้สึกนึกคิดและสภาพแบบเก่า อันจะก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่เห็นด้วยกับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย หรือฝ่ายสนับสนุนกับฝ่ายคัดค้าน เช่น ฝ่ายที่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนน้ำโจน จังหวัดกาญจนบุรี กับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยซึ่งได้พยายามคัดค้านต่อต้าน และในที่สุดก็จะมีข้อยุติว่าสร้างหรือไม่อย่างไร ความขัดแย้งนี้เป็นสิ่งธรรมดาที่จะต้องเกิดขึ้นในชุมชน ความขัดแย้งนี้มีทั้งความขัดแย้งในระดับธรรมดากับความขัดแย้งขั้นรุนแรง (Violent Conflict) ในขั้นรุนแรงนี้อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วฉับพลัน เช่น การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 หรือการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้น

3. การแข่งขัน (Competition) เป็นพลังที่ไม่เห็นด้วยกับเทคนิควิธีการแบบเก่า เช่นแต่เดิมชาวนาใช้ควายไถนา ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นรถไถเดินตาม โดยมีการแข่งขันกันสร้างรถไถเดินตามรุ่นใหม่ขึ้นมาตลอดเวลาเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของรถไถเดินตามให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ชุมชนที่มีการแข่งขันกันมากดังตัวอย่างนี้ก็เปลี่ยนแปลงได้เร็ว

4. การผสมผสานกลมกลืน (Assimilation) เป็นพลังที่อยู่ในระดับอ่อน คือ เมื่อมีแนวคิดใหม่เข้ามา เกิดการขัดแย้ง และการแข่งขันขึ้น ในที่สุดก็เกิดการปรับปรุงผสมผสานกลมกลืนขึ้น เช่น ประเทศไทยรับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยมาจากอังกฤษ ได้เกิดการขัดแย้งต่อต้านและแข่งขันจากผู้ที่ไม่เห็นด้วยในที่สุดก็มีการปรับปรุงผสมผสานกลมกลืนจนกลายเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ๆ

4.1 ความร่วมมือ (Cooperation) ถือเป็นพลังขั้นสุดท้าย เมื่อทุกฝ่ายร่วมมือกันก็จะเกิดสิ่งใหม่ตามมา ในข้อนี้ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมแรงกันประการที่สอง คือ 2 พลังที่ต่อสู้เพื่อความคงอยู่ พยายามรักษาสถานภาพเดิมไม่ยอมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Social Force Against Change) พลังนี้

4.2 การอบรมสั่งสอนทางสังคม (Socialization) เป็นพลังที่ชุมชนในระบบเดิมที่อบรมสั่งสอนให้ประชาชนในชุมชนเห็นดีเห็นงามยึดถือปฏิบัติและรักษาสถานภาพเดิมของ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม หรือวัฒนธรรมให้คงอยู่และสืบทอดต่อไป

4.3 การควบคุมทางสังคม (Social Control) เป็นมาตรการที่ชุมชนรุ่นเก่าสร้างและตั้งสมไว้ ถ้าหากผู้ใดฝ่าฝืนยอมถูกลงโทษมากน้อยตามตัวบทกฎหมาย ตามจารีตประเพณีหรือความเชื่อ เป็นต้น พลังทั้งสองประการนี้ คือ พลังที่ต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลง และพลังที่ต่อสู้เพื่อความคงอยู่นั้น จะต่อสู้กันตลอดเวลา เมื่อใดพลังที่ต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมีมากกว่าบทบาทของประชาชนและสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนก็เปลี่ยนไป บทบาทใหม่ก็ปรากฏขึ้น อันแสดงว่าการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นแล้วในชุมชนกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลง คือ การเปลี่ยนแปลงหรือแปรจากสภาพหรือสถานภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหรือสถานะภาพหนึ่ง เป็นต้นว่า การเปลี่ยนแปลงจากสภาพถนนที่เคยขรุขระไปสู่สภาพถนนที่ราบเรียบ หรือเปลี่ยนแปลงจากสถานภาพโศดไปเป็นสถานภาพสมรส เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาจแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับจุลภาค (Micro) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทีละชนิด ๆ แบบค่อยเป็นค่อยไป ในระดับล่าง และระดับมหภาค (Macro) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสะสมจากจุลภาค แล้วเปลี่ยนแปลงทั้งหมด หรือเปลี่ยนแปลงในระดับสูง หรือเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) อันหมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมและความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของสถาบันทางสังคมด้วย(พรพรรณ แซ่ตัน, 2554, น. 10)

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2549, น. 72) ได้สรุปความหมายชุมชนชนบทไว้ว่าชุมชนชนบทหมายถึงชุมชนในเขตชนบทซึ่งสมาชิกมีโอกาสพบปะสังสรรค์กันอย่างใกล้ชิดและใช้บริการชุมชนได้จริงจังก้งทั้งในเรื่องทางสังคมเศรษฐกิจการศึกษา ศาสนาฯลฯ ทำให้ชีวิตชุมชนเป็นรูปแบบเดียวกันในด้านความประพฤติและความคิดความเชื่อทั้งนี้ นักสังคมศาสตร์ได้สรุปความหมายของคำว่า “ชุมชนชนบท” มีความหมายว่าเป็นชุมชนธรรมชาติ และมีความแตกต่างจาก “หมู่บ้านชนบท” ที่มีความหมายว่าเป็นหมู่บ้านทางการบริหาร (ตามที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด) เนื่องจากการศึกษาการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลจะกระทำภายใต้โครงสร้างทางสังคมภายในสังคมย่อยนักสังคมศาสตร์จึงยึดถือ “ชุมชน” เป็นหลักในการกำหนดพื้นที่ทำให้อาณาเขตของชุมชนมี 3 กรณีดังนี้

1. อาณาเขตชุมชนชนบทเท่ากับอาณาเขตหมู่บ้านชนบท
2. อาณาเขตชุมชนชนบทใหญ่กว่าอาณาเขตหมู่บ้านชนบท
3. อาณาเขตชุมชนชนบทเล็กกว่าอาณาเขตหมู่บ้านชนบท

ประมวล วรรษา (2541, น. 32) ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ รวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน

ทฤษฎีสองระบบของเศรษฐกิจชุมชนเป็นทฤษฎีจากการสังเคราะห์ของ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2545, น. 7) ซึ่งเราสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาชุมชนเกษตรกรรมดังนี้

1. ต้องมองเศรษฐกิจชุมชนเกษตรกรรมเป็นอีกระบบเศรษฐกิจหนึ่งต่างหากแตกต่างไปจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เนื่องจากชุมชนเกษตรกรรมมีกำเนิดและประวัติความเป็นมาของตัวเอง กลไกของตัวเอง อีกทั้งเป็นเศรษฐกิจของทั้งเขตและประเทศ ไม่ใช่เศรษฐกิจเฉพาะท้องถิ่น เชื่อมโยงกันด้วยกลไกเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ลักษณะความเป็นสองระบบกินครอบคลุมทั่วประเทศ การมองแยกเศรษฐกิจเกษตรกรรมออกจากเศรษฐกิจทุนนิยมไม่ใช่เรื่องง่าย ต่อไปนี้เราจะต้องสามารถแยกเกษตรกรรมออกจากระบบทุน สามารถศึกษาด้านที่เกษตรกรรมจัดการกับชีวิตของตัวเองแบบที่ไม่ได้คิดถึงหรือพึ่งระบบทุน สิ่งเหล่านี้คือชีวิตแท้ของชาวบ้านเป็นวิธิมองโลกวิธิตใจของชาวบ้าน ต้องไม่ติดกับวิธิตใจของระบบทุน วิธิตใจแบบที่เห็นว่าข้าว อ้อย มันสำปะหลังตลอดจนพืชผักสวนครัวทุกอย่างเป็นสินค้า เรื่องนี้สำหรับชนชั้นกลางจะทำค่อนข้างยาก ยิ่งยากคิดค้นรัฐออกจากเกษตรกรรมบ่อยครั้งเราไม่รู้วิธีการมองจากระบบทุน หรือเอาระบบทุนเข้าไปเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมอยู่ร่ำไป ทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนนี้จะคอยย้ำเตือนให้เกิดความระมัดระวังในการมองเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น

2. ต้องศึกษาการติดต่อและการปะทะระหว่างระบบเศรษฐกิจเกษตรกรรมกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เศรษฐกิจชุมชนเกษตรกรรมไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวและปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจชุมชนเกษตรกรรมอีกแห่งหนึ่งด้วยกันเท่านั้นเอง เศรษฐกิจชุมชนเกษตรกรรมอยู่คู่กับระบบทุนนิยม ทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนให้เห็นภาพว่านอกจากระบบแยกต่างหากแล้วทั้งสองระบบยังอยู่ในเวลาและสถานที่เดียวกันด้วย การอยู่คู่ขนานกันของสองระบบทำให้จำเป็นต้องศึกษาปัญหาการปะทะกันของระบบทุนกับระบบชุมชน และผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศยิ่งในสมัยปัจจุบันที่การติดต่อและปะทะกันนี้จะกำหนดเส้นทางเปลี่ยนแปลงและพัฒนาประเทศ

3. เศรษฐกิจสองระบบไม่ใช่เหตุการณ์ชั่วคราวแต่จะดำรงอยู่เป็นเวลานาน วิชาเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปและวิชาพัฒนาเศรษฐกิจมักทำให้เขวหลงไปได้ว่าประเทศกำลังพัฒนากำลังกำลังอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนผ่าน กำลังเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญ กำลังก้าวไปสู่ความเจริญทางเศรษฐกิจ จะกลายเป็นประเทศพัฒนาแล้ว เราจึงมักโน้มเอียงจะศึกษาระบบทุน หรือระบบเศรษฐกิจ

เงินตรา หรือส่วนการผลิตที่เข้าสู่การค้าหรือคิดเป็นเงินเป็นหลัก หรือการศึกษาตัวเลขรวมของประเทศ และการเปลี่ยนแปลงในตัวเลขเหล่านั้น ขณะที่ผู้คนของประเทศจำนวนมากอยู่ในระบบชนบท เศรษฐกิจแบบพอเพียงผลิตเพื่อบริโภคเองของเราไม่ได้ถูกรายงาน หรือเมื่อใดที่รายงานก็รายงานเป็นส่วนต่อเติมส่วนผนวกเข้ากับระบบทุนนิยมอยู่เรื่อยไปวิธีการมองเช่นนี้เป็นการมองสองระบบเข้าด้วยกัน มองภาพเศรษฐกิจของประเทศในลักษณะรวมและให้ความสำคัญที่น้อยแก่ระบบชุมชนเช่นกัน จึงไม่ใช่ภาพชีวิตที่เป็นจริงของผู้คนส่วนใหญ่ของประเทศ เราไม่ควรหลงไปว่าประเทศกำลังพัฒนา กำลังจะกลายเป็นระบบทุนที่พัฒนาแล้วในทุกส่วน ทฤษฎีสองระบบในแนวคิดว่าเราต้องมองเศรษฐกิจไทยแยกเป็นสองระบบก่อนจึงมองต่อไปว่าระบบสองระบบมาติดปะทะกันอย่างไร (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2545)

การประกอบอาชีพของชุมชน เช่น เพาะปลูก ค้าขาย หรือรับจ้าง เป็นต้น ชุมชนที่มีอาชีพกสิกรรมมักมีการตั้งถิ่นฐานที่ถาวรมากกว่าชุมชนที่มีการล่าสัตว์ เก็บของป่า เพื่อยังชีพเพียงอย่างเดียว ต่อมา ผู้คนเริ่มรู้จักใช้แรงงานสัตว์เข้ามาแทนที่แรงงานคน มีผลผลิตส่วนเกินเหลือกินเหลือใช้มากขึ้น จึงมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกัน และเกิดการคมนาคมที่กว้างขวางมากขึ้น จึงมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันและเกิดการคมนาคมที่กว้างขวางขึ้น เพื่อผลิตสินค้าอุตสาหกรรม ซึ่งมีการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และเครื่องจักรเข้ามาแทนแรงงานของคน มีการใช้แรงงานของคนลดน้อยลง แต่ได้ผลผลิตเพิ่มสูงขึ้นกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรมดังกล่าว ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปสภาพสังคมเจริญมากขึ้นมีการแบ่งแยกแรงงานอาชีพอย่างหลากหลาย ผู้คนจะสัมพันธ์กันตามตำแหน่งหน้าที่การงาน สถาบันครอบครัวเปลี่ยนหน้าที่ไป คือ ครอบครัวไม่ใช่หน่วยผลิต แต่กลับกลายเป็นหน่วยบริโภค ความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง ความผูกพันเป็นการส่วนตัวกับเพื่อนบ้านเริ่มลดน้อยลง ในด้านค่านิยมและความเชื่อก็เปลี่ยนแปลงไป สถาบันทางศาสนามีความสำคัญลดน้อยลง แต่สถาบันเทคโนโลยีจะมีความสำคัญมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงของชุมชนกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนซึ่งเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี เป็นหลักน่าจะมีเหตุดังต่อไปนี้

1. ชุมชนในสังคมไทยสมัยโบราณ
2. ชุมชนที่เปลี่ยนไปสู่ความเป็นชุมชนเมืองชุมชนในสังคมไทยสมัยโบราณ

การเกิดขึ้นของชุมชนที่เป็นรากฐานของสังคมไทย หากพิจารณาจากหลักฐานที่สืบค้นมาจะทำให้เราเห็นภาพว่า ชุมชนโบราณนั้นเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองเป็นหลัก การพึ่งตนเองของชุมชนนั้น อิงอยู่กับฐานทรัพยากรที่ชุมชนตั้งอยู่ ชุมชนในสภาพแบบนี้ได้พัฒนาวิถีชีวิตและธรรมเนียมปฏิบัติ อันมีผลเป็นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชนในมิติต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จำกัด และเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของชุมชนเพื่อทำให้ธรรมเนียมปฏิบัติ

ดังกล่าวได้รับการเคารพและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ในชุมชนจึงได้สร้างกลไกในทางสังคมที่เข้ามาจัดการให้ความเป็นชุมชนสามารถที่จะสืบเนื่องต่อไปได้ เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ พิธีกรรมที่ผูกติดกับทุกๆ สิ่งในการดำรงชีวิต ซึ่งรวมถึงในทางด้านการผลิตเพื่อยังชีพที่เชื่อมโยงความเชื่อต่างๆ เข้ากับการใช้สอยทรัพยากรต่างๆ

วิถีของชุมชนในลักษณะนี้ ประเด็นที่สะท้อนออกมาให้เห็นก็คือ ความเป็นชุมชนเกิดขึ้นและผูกพันกันในฐานะของความเป็นเครือญาติ - ชาติพันธุ์เดียวกัน และยังมีผลไกลไปถึงสำนึก ความเชื่อ อุดมการณ์ ที่ถูกหล่อหลอมทำให้เกิดระเบียบและรูปแบบในทางสังคม ชุมชนที่เปลี่ยนไปสู่ความเป็นชุมชนเมือง เมื่อพัฒนาการของสังคมได้เกิดการขยายตัวขึ้นในทางสังคมประชากรและเศรษฐกิจ (ทั้งภายในและภายนอก) เกิดการกวาดต้อนผู้คนให้มาเป็นแรงงาน มีการขยายตัวของผลผลิตที่เพิ่มขึ้น จึงทำให้ชุมชนเกิดการขยายตัว อำนาจของผู้คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมั่งคั่ง ทำให้ความสามารถในการครอบครองดูแลทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน คือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีผลต่อการดำเนินชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ทำให้เกิดวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูก การเก็บถนอมอาหาร การสร้างบ้านอยู่อาศัยในลักษณะต่าง ๆ

บุญยง ชื่นสุวิมล (2551, น. 220 - 221) กล่าวว่า สมาชิกในชุมชนมีอิสระขึ้นไม่ยึดติดกับประเพณีดั้งเดิม เช่น การปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ลดน้อยลง รวมทั้งความผูกพันกับกิจกรรมของชุมชนก็เป็นลักษณะไม่แน่นอน และเป็นโครงสร้างอำนาจเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง บุคคลมีอิสระในการเลือกคู่และตั้งถิ่นฐานของตนเอง เป็นต้น

1. สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีดังนี้

1.1 สภาพทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ฤดูกาล ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของผู้คน เช่น การสร้างบ้านเรือนของคนที่อยู่ในเขตนานมักจะสร้างเป็นตึกที่ปิดทึบเพื่อป้องกันลมหนาว แต่การสร้างบ้านเรือนของคนที่อยู่ในเขตร้อนมักจะสร้างแบบเปิดโล่ง เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ดี เป็นต้น

1.2 สภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ ความเป็นอยู่ อาชีพ ความเชื่อ ศาสนา รวมถึงเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี

1.2.1 ค่านิยม เป็นเครื่องชี้แนวทางปฏิบัติอย่างกว้าง ๆ ให้แก่บุคคล เช่น ค่านิยมในการเป็นข้าราชการ ทำให้ผู้คนพยายามประกอบอาชีพรับราชการ ความกตัญญูกตเวที ทำให้คนรู้จักตอบแทนบุญคุณพ่อแม่และผู้มีพระคุณ

1.2.2 ความเชื่อ คนเราเมื่อเชื่อในสิ่งใดย่อมจะมีพฤติกรรมตามความเชื่อของตนเอง เช่น เชื่อว่าผีมีจริง และเป็นสิ่งชั่วร้ายก็จะกลัวผี เชื่อว่าคนยากจนเป็นเพราะผลของกรรมในชาติปางก่อน ในชาตินี้จึงต้องก้มหน้ารับกรรมไม่ต่อสู้ดิ้นรน

1.2.3 กลุ่มสังคมที่ตนเป็นสมาชิก จะเป็นตัวแบบชักจูงให้สมาชิกปฏิบัติตามแนวปฏิบัติที่กลุ่มคนนั้น ๆ ยึดถือ เช่น ถ้าไม่แสดงตามนั้นจะไม่ได้รับการยอมรับ หรือไม่ได้รับประโยชน์ตามต้องการ กลุ่มสังคมที่มีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรม เช่น กลุ่มเพื่อน เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมชั้นเรียน

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงในชุมชนทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับกระบวนการความคิดของมนุษย์ ซึ่งทำให้เกิดการค้นพบ การประดิษฐ์ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ซึ่งสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ มีดังนี้

2.1 การค้นพบ เป็นการค้นพบสิ่งต่าง ๆ ที่ยังไม่รู้มาก่อน แม้ว่าจะมีอยู่มานานแล้วก็ตาม เช่น การค้นพบว่าโลกกลม การค้นพบความรู้ใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์ การค้นพบว่าโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์เมื่อเกิดความรู้ใหม่ ๆ ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมระหว่างสังคมที่มีการติดต่อกัน ทั้งทางด้านวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ และขนบธรรมเนียมประเพณี

2.2 การประดิษฐ์ ได้แก่ การนำเอาความรู้และสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์มีอยู่มาทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้น การประดิษฐ์นั้นอาจแบ่งเป็นการประดิษฐ์ทางวัตถุ เช่น การสร้างเครื่องบิน เครื่องปรับอากาศกับการประดิษฐ์ที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ระบบการปกครองใหม่ ๆ ความเชื่อใหม่ ๆ พิธีกรรมใหม่ ๆ สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ การประดิษฐ์และการค้นพบนั้นสัมพันธ์กัน การประดิษฐ์ย่อมนำไปสู่การค้นพบสิ่งใหม่ ๆ และการค้นพบในสิ่งใหม่ ๆ ย่อมนำไปสู่การประดิษฐ์ ตัวอย่างเช่น การค้นพบแหล่งแก๊สธรรมชาติก็นำไปสู่การสร้างรถยนต์ที่ใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง การสร้างสิ่งของเครื่องใช้อาศัยพลังงานความร้อนจากการเผาไหม้ของแก๊ส การเปลี่ยนวิธีการปรุงอาหารจากการใช้เตาถ่านไปเป็นเตาแก๊สและเตาไฟฟ้าตามลำดับ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คน

2.3 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกสังคมหนึ่ง สังคมนั้นอาจรับวัฒนธรรมบางลักษณะไว้ และไม่รับวัฒนธรรมบางลักษณะ สิ่งที่ได้รับไว้คือสิ่งที่จะเป็นประโยชน์และมีลักษณะเข้ากันได้กับวัฒนธรรมที่มีอยู่ เช่น ชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายานจะมีประเพณีกินเจ ซึ่งเป็นประเพณีที่รับมาจากวัฒนธรรมจีน การใช้เทคโนโลยีประเภทต่าง ๆ ซึ่งมาจากวัฒนธรรมตะวันตก เป็นต้น

สุวิมล อังควานิช (2555, น. 13 - 14) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนนับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกันหลายมิติ ขนาดของชุมชนก็มีศักยภาพในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของบุคคลและชุมชน ที่แตกต่างกันไป เนื่องจากมีปัจจัยและเงื่อนไขในแต่ละพื้นที่ชุมชนที่แตกต่างกัน

กระบวนการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นในพื้นที่ประเทศกำลังพัฒนา พบว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนและเวลาใด สำหรับในประเทศกำลังพัฒนา การที่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมทั้งในเขตเมืองและชนบท มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นผลมาจากการพัฒนาที่ประกอบด้วยกระบวนการต่าง ๆ ที่สำคัญเกิดขึ้นในสังคมพอสรุปได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง เป็นวิวัฒนาการของมนุษย์ที่ได้มาอยู่ร่วมกันของชุมชนจนกลายเป็นเมือง เกี่ยวข้องกับการกระจายอิทธิพลของสังคมเมืองไปสู่ชนบทในทุกๆด้าน โดยเฉพาะด้านอาชีพ และรูปแบบพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีการยอมรับลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเมืองมากขึ้น

2. การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในระบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมชุมชน ที่เปลี่ยนแปลงจากสภาพดั้งเดิมไปสู่ลักษณะที่มีความทันสมัยมากขึ้นดังเช่น ประเทศในแถบตะวันตก

3. การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเทคโนโลยีหรือเครื่องจักรกล รวมถึงทรัพยากรต่าง ๆ ภายในสังคมเพื่อความก้าวหน้าในการผลิตของสังคมอย่างถ้วถึง และถือเป็นกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่สำคัญ

4. การเปลี่ยนแปลงไปสู่ระเบียบบริหารแบบราชการ เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่จำเป็นต้องมีกระบวนการจัดระเบียบสังคมที่มีรูปแบบและกฎเกณฑ์อย่างมีเหตุและมีผล เพื่อให้การปฏิบัติงานดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ กระบวนการทั้ง 4 ที่เกิดขึ้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างมาก และเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในสังคมของประเทศกำลังพัฒนา โดยเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็น

1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นการก้าวเข้ามามีบทบาทเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจของชุมชน โดยเฉพาะระบบการผลิตหลักของชุมชน จากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อค้าขายและส่งออก ซึ่งกลไกระบบตลาดเข้ามาเกี่ยวข้อง

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นการเข้ามามีบทบาทเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม จากสภาพสังคมประเพณีดั้งเดิม ไปสู่ลักษณะสังคมสมัยใหม่ เพื่อความเจริญและทัดเทียมกันของ สมาชิกในสังคม เช่น บริการทางการศึกษา การสาธารณสุข ที่อยู่อาศัยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง

เสาวภา สุขประเสริฐ (ม.ป.ป., อ้างถึงใน กิตติรัตน์ สีสหพันธ์, 2550, น. 69) กล่าวว่า ปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทำให้เกิดผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในทุกระดับ ทุกชุมชนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยสังคมที่เล็กที่สุด สำคัญที่สุดและมีความหมายกับมนุษย์มากที่สุด ครอบครัวเป็น จุดเริ่มต้นเป็นรากฐานของชีวิตมนุษย์ ทำหน้าที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ แต่ในสภาพปัจจุบันนี้ สภาพเศรษฐกิจและสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปทำให้กระทบถึงระดับสังคมที่เล็กที่สุด คือ ครอบครัว อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น มีสภาพเป็นทั้ง หน่วยผลิต และหน่วยบริโภค ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเพราะได้รับผลกระทบทั้งภายในและภายนอก นานาประการ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป มีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมโดยภาพรวม

ทับทิม วงศ์ประยูร (2552, น. 3) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจ หมายถึง การจัดการครอบครัว คือ มีความชำนาญในการจัดการเรื่องครอบครัว เศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของวิชาเศรษฐศาสตร์ การศึกษาเรื่องเศรษฐกิจก็คือการศึกษาเรื่องเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเศรษฐศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งในวิชา สังคมศาสตร์ศึกษาถึงเรื่องของมนุษย์และเศรษฐกิจคู่กันไป การศึกษาเรื่องเศรษฐกิจจึงเป็นการศึกษา ในวิชาเศรษฐศาสตร์นั่นเอง

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2549, น.120) ได้ให้ความหมาย เศรษฐศาสตร์ไว้ว่า คือ “งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายแจก และการบริโภค ใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน” ตามความหมายนี้อาจกล่าวได้ว่า บรรดามนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันใน สังคมตั้งแต่ระดับครอบครัว ประเทศหรือทั่วโลก ล้วนแต่มีกิจกรรมพื้นฐานที่ต้องกระทำเป็นประจำ นั่นคือ การทำมาหากิน การประกอบอาชีพ แม้ว่าจะมีรายละเอียดต่างกัน แต่ทุกคนก็คือ “ผู้ผลิต” ไม่ ได้มีรูปก็ผลิตส่วนใดส่วนหนึ่งซึ่งอาจอยู่ในรูปของ “สินค้า” และ “บริการ” เพื่อใช้บริโภคหรือยังชีพ ตามคำอธิบายข้างต้น จึงหมายความว่า ทุกคนต่างเป็นผู้ผลิต และทุกคนต่างเป็นผู้บริโภค สิ่ง เหล่านี้เป็นความสัมพันธ์ของคนในสังคม แต่ละสังคมอาจมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่แตกต่าง กันและความสัมพันธ์นี้เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามสิ่งหนึ่งที่สังคมค่านึงถึงก็คือ ทรัพยากรนั้นมีจำนวนจำกัด ทำให้ทุกสังคมนั้นต้องค่านึงถึงหนทางในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ความพยายามในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการผลิต การบริโภคและการ

จำหน่ายจ่ายแจกสินค้าและบริการให้เกิดการประหยัดมากที่สุด จึงเป็นที่มาของระบบเศรษฐกิจซึ่งแต่ละประเทศอาจแตกต่างกันไปตามระบอบการเมืองการปกครอง จารีต ประเพณี แต่ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจแบบใดต่างก็มีจุดมุ่งหมายคล้ายกัน คือ วางกลไก เพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาต่อไปนี้ คือ ควรจะผลิตอะไร ผลิตแล้วจะแจกจ่ายให้กับใคร จะใช้วิธีการผลิตอย่างไร จะใช้ทรัพยากรผลิตมากน้อยอย่างไร และควรขยายความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้รวดเร็วเพียงใด

สุภาภรณ์ ว่องเพิ่มพูนสิน และศรีสุดา รัตนวิจิตร (2558, น. 17) กล่าวว่า อาชีพ หมายถึง การประกอบการทำงาน ที่ไม่มีโทษแก่สังคมและมีรายได้ตอบแทน โดยอาศัยแรงงาน ความรู้ ทักษะ อุปกรณ์ เครื่องมือ วิธีการ แตกต่างกันไป กลุ่มอาชีพตามลักษณะการประกอบอาชีพ มี 2 ลักษณะ คือ อาชีพอิสระ และอาชีพรับจ้าง

การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการผลิต จำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการผลิตจากการทำเกษตรรูปแบบหนึ่งไปเป็นการทำการเกษตรอีกรูปหนึ่ง ได้แก่ จากการทำนาไปเป็นไร่นาสวนผสม
2. การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการผลิตจากการทำเกษตรรูปแบบหนึ่งไปเป็นกิจกรรมการเกษตรรูปแบบเดิม และทำงานนอกภาคเกษตร ได้แก่ จากการทำนาอย่างเดียวไปเป็นการทำนาและการทำงานรับจ้าง
3. การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการผลิตจากการทำเกษตรสองรูปแบบไปเป็นการทำงานมากกว่าสองรูปแบบ ได้แก่ จากการทำนาและทำประมงไปเป็นการทำนา ทำไร่นาสวนผสม และทำการค้าขาย

การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต จำแนกได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการใช้แรงงานในครัวเรือนและแรงงานในเครือญาติไปเป็นการใช้แรงงานในครัวเรือน การใช้แรงงานรับจ้าง และการใช้เครื่องทุ่นแรง
2. การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการใช้ที่ดินแบบไม่เข้มข้นไปเป็นการใช้ที่ดินแบบเข้มข้น
3. การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการใช้ทุนภายในครัวเรือนอย่างเดียวไปเป็นการใช้ทุนภายในครัวเรือน นายทุนนอกระบบและทุนของรัฐ
4. การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการใช้เครื่องมือการผลิตพื้นบ้านไปเป็นการใช้เครื่องมือการผลิตที่ทันสมัย

2.2 แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมและคัดสรรงานวิจัยบางส่วน ที่น่าสนใจสามารถนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ดังได้นำเสนอดังต่อไปนี้

2.2.1 ความหมายและแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ปัจจัย 4 ประการ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ล้วนแล้วแต่เป็นความต้องการของมนุษย์ ทุกยุคทุกสมัย ถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายหรือซับซ้อน ล้วนต้องการสิ่งเหล่านี้ ปัจจัย 4 มีได้ทั้งจากทรัพยากรธรรมชาติและมนุษย์คิดค้นขึ้นมาในภายหลัง เช่น มนุษย์ยุคแรก ๆ นั้น มีความเป็นอยู่ที่ไม่ซับซ้อน อยู่แบบง่าย ๆ มีการจับสัตว์ เก็บผักผลไม้ป่า หาของป่า มาเป็นอาหารเมื่อเวลาผ่านไปมีการพัฒนาต่าง ๆ จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้วิถีการดำเนินชีวิต และการได้มาซึ่งปัจจัย 4 มีความซับซ้อนมากขึ้น จากทรัพยากรที่ไม่มีเจ้าของ เริ่มมีการจับจอง เกิดการแบ่งสรรทรัพยากร ทั้ง น้ำ ดิน ทะเล เป็นอาณาบริเวณของตนเอง ในเรื่องการแบ่งสรรทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมนั้น ๆ และในสังคมนั้นได้พัฒนารูปแบบการดำรงชีวิตที่หลากหลายเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

มงคล ดำนธานินทร์ (2541, น. 14) ให้แนวคิดของเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ปณิธาน หมายถึง เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติ ผู้ที่เกี่ยวข้องจึงต้องดำเนินการด้วยความมุ่งมั่น ต้องสัมพันธ์กับ การเมือง การปกครอง การศึกษา และวัฒนธรรมของคนทั้งประเทศ การดำเนินการเศรษฐกิจใด ๆ จะไม่ช่วยให้บรรลุปณิธานได้

2. ทำอะไร หมายถึง ทำงานเพื่อดำรงชีพในแนวสัมมาชีพ เพื่ออยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อื่น ๆ ในชุมชน เช่น การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ แปรรูปผลผลิต ตัดเย็บเสื้อผ้า ปลูกพืชสมุนไพร บริการท่องเที่ยว เป็นต้น

3. ทำกับใคร หมายถึง ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเองอย่างไม่เป็นทางการ ไม่เป็นนิติบุคคล เช่น สหกรณ์ สมาคมหรือรวมกลุ่มกับนักพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือนักวิชาการ

4. ทำอย่างไร เมื่อรวมกลุ่มแล้วก็ทำการผลิตสินค้า แปรรูปและซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า

5. ทำไปทำไม เนื่องจากชาวบ้านมีระดับการทำมาหากินต่างกัน การรวมกลุ่มจะช่วยให้เกิดความพออยู่พอกิน เกิดความพึงพอใจ เพื่อจะเกิดความคุ้มค่ากับการลงทุน และเพื่อทำไร

6. เพื่ออะไร เป็นการรวมตัวของชุมชนในระดับล่างสุดของสังคม เพื่อร่วมกันทำงานให้คนมีความสุข และชุมชนมีความเข้มแข็ง

การดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งทางด้านเกษตร อุตสาหกรรม บริการ และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้คนในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนด้วยตนเองโดยปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน เหมือนกับปัญหาทางเศรษฐกิจของสังคมโดยทั่วไป ประกอบด้วย ปัญหา 3 ด้าน คือ

1. จะผลิตอะไร (What) คือ ให้ชุมชนร่วมคิด ว่าควรจะผลิตสินค้าอะไร และผลิตเป็นจำนวนเท่าไร ปัญหานี้เกิดจาก ทรัพยากรการผลิตของชุมชนมีจำกัด จึงต้องเลือกผลิตเฉพาะสินค้าที่จำเป็นก่อน นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงจำนวนการผลิตที่เหมาะสมกับการบริโภค และการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชน เพื่อให้ ทรัพยากรที่เหลือสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นที่จำเป็นต่อไป

2. จะผลิตอย่างไร (How) คือ ให้ชุมชนร่วมทำโดยพิจารณาว่า ควรจะผลิตสินค้าอย่างไร และผลิตแบบไหน เป็นการพิจารณาว่า สมควรที่จะผลิตด้วยเทคนิคการผลิตแบบไหน และใช้ปัจจัยการผลิตอะไรบ้าง จะเลือกใช้ปัจจัยแต่ละชนิดในสัดส่วนเท่าไร จึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด คือ ให้ได้ผลผลิตสูงสุด หรือเสียต้นทุนต่ำสุด ปัญหานี้เกิดขึ้นจากการผลิตสินค้าแต่ละชนิดมีวิธีการผลิตได้หลายวิธี จึงต้องเลือกวิธีที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

3. จะผลิตเพื่อใคร (For Whom) คือ ให้ชุมชนร่วมรับประโยชน์ โดยตัดสินใจว่า ควรจะผลิตสินค้าเพื่อใครในชุมชน และผลิตเป็นจำนวนเท่าไร

ชุมชนต้องพิจารณาว่า เมื่อผลิตสินค้าได้แล้วจะกระจายผลผลิต หรือแจกจ่ายสินค้าออกไปอย่างไร ควรกำหนดให้ใครได้รับประโยชน์จากสินค้าและบริการนั้น ๆ (Target Group) และได้รับในปริมาณเท่าไรจึงจะเหมาะสม เช่น ระหว่างคนมีฐานะดี กับคนที่มีฐานะยากจนในชุมชนนั้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่จะดำเนินการ จะต้องอยู่บนพื้นฐานความสามารถที่มีอยู่จากการใช้ทุนของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย

1. สินค้าทุน คือ เครื่องมือ เครื่องจักร และอุปกรณ์การผลิตต่างๆ ที่มีอยู่ หรือที่สามารถหามาได้ตามศักยภาพ

2. ทุนทางเศรษฐกิจ คือ ปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ สภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ การติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น

3. ทุนทางสังคม คือ วิธีการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน สถานศึกษา ศาสนสถานและสถานอนามัยหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น เศรษฐกิจชุมชน จะเป็นการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งจะแตกต่างจากธุรกิจชุมชน ที่จะเน้นการจัดการเงิน เพื่อเป้าหมายให้ได้กำไรในเชิงธุรกิจเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้บางคนมีความรู้สึกว่าการใช้คำว่า

ธุรกิจสื่อความหมายไปถึงการลงทุนที่ต้องการผลตอบแทนเป็นกำไรสูงสุดซึ่งกำไรอาจไม่ใช่เป้าหมายสำคัญของการประกอบการของชุมชน บางคนจึงเห็นว่าน่าจะใช้คำว่าวิสาหกิจชุมชนจะเหมาะสมกว่า

ทุนของชุมชนจะรวมทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งบางอย่างอาจจะยังไม่พัฒนาเต็มศักยภาพก็ตาม เช่น ทุนธรรมชาติ ทุนทรัพยากร ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนที่มีการสะสม ทุนความรู้ภูมิปัญญา ทุนทางสังคม หรือความไว้วางใจ ความเป็นญาติพี่น้องของผู้คนในชุมชน การจัดการทุนเหล่านี้ จะต้องจัดการโดยชุมชน ในทุกขั้นตอนการผลิตโดยเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน มาผสมผสานกับความรู้หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ การจัดการต้องเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ มีความแตกต่าง และมีนวัตกรรมที่เหมาะสม ไม่ใช่การเลียนแบบ ซึ่งเป้าหมายของการจัดการนั้น เพื่อพึ่งพาตนเองของชุมชน เพื่อปรับปรุงชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ใช่เพื่อกำไรและถ้ามีผลผลิตส่วนเกินอาจจะส่งไปจำหน่ายได้ แต่จะไม่ใช่เป้าหมายสำคัญในการผลิต ซึ่งที่ผ่านมาชุมชนอาจจะไม่ได้เข้ามาจัดการทั้งหมดทุกขั้นตอน แต่จัดการตามวงจรธุรกิจของคนนอกที่เป็น พ่อค้า ข้าราชการ นักวิชาการ แต่โดยสรุปแล้ว ดำเนินการโดยทั่วไป อาจจะใช้คำว่า เศรษฐกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนหรือธุรกิจชุมชน แทนกันได้ (ขวัญกมล คอนขวา, 2555, น. 20)

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบของโครงสร้างทางสังคม พฤติกรรมทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ คือมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้น และสิ่งที่มีอยู่เดิมสิ้นสภาพหรือถูกทำลายไป การเปลี่ยนแปลงในทางที่มีสิ่งใหม่หรือเพิ่มขึ้นที่เห็นชัด ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ที่เป็นวัตถุสิ่งของและเทคนิค วิธีการ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วการเปลี่ยนแปลง เหล่านี้เกิดขึ้นมากน้อยและเร็วช้าไม่เท่ากันในแต่ละสังคม

อุบลวรรณ รัตนวีระเมธีกุล (2550, น. 17) ได้กล่าวถึงแนวคิดทางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ คือเศรษฐกิจของสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก นับตั้งแต่ประเทศของเราได้มีการติดต่อกับค้าขายกับต่างประเทศเศรษฐกิจแบบเก่าได้เปลี่ยนแปลงเป็นเศรษฐกิจแบบใหม่ เศรษฐกิจแบบเก่าหรือดั้งเดิมนั้นเนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม การประกอบอาชีพเป็นการทำที่เป็นไปในรูปแบบพอกินพอใช้เหลือก็แบ่งปันให้กับญาติพี่น้อง สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่สงบสุขและมีเวลาสร้างสรรค์ศิลปะต่าง ๆ ไว้ให้เป็นมรดกแก่ประเทศชาติบ้านเมืองเป็นจำนวนมาก

คนในสมัยนั้นได้นำเอาหลักศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตแต่ระบบใหม่เป็นแบบสังคมเกษตรแบบทำเพื่อค้าขายและสังคมมีการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจ ส่วนมากจะถือเอาประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ไม่คำนึงถึงความถูกต้องและคุณธรรม จึงเกิดมีการเอาเปรียบกันมากขึ้น มีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้เพราะเชื่อว่าเป็นการนำพาประเทศชาติไปสู่กระบวนการพัฒนา

ที่ยั่งยืน เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ซึ่งระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้จะเอาสินค้ามาเป็นเครื่องล่อโดยช่วยทำให้เกิดความอยากได้ยากมีสินค้าที่ตนเองผลิตโดยไม่ต้องคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมว่าจำเป็นหรือไม่จำเป็น ขอเพียงให้ขายสินค้าได้และมีเงินมากๆเท่านั้น เมื่อสังคมมีการยึดติดกับค่านิยมความทันสมัยหรือตกเป็นทาสของวัตถุเพราะขาดการศึกษาอบรม ไม่คำนึงถึงความจำเป็นหลัก ในหลักการพื้นฐานของปัจจัย 4 ดำรงชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อไม่มีทรัพย์ที่จะซื้อได้ด้วยวิธีการสุจริต ก็จะหามาเป็นของตนโดยการทุจริตต่าง ซึ่งจะเป็นการก่อปัญหาให้เกิดขึ้นแก่สังคมตลอดจนใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขนาดจนทำให้เกิดการสูญเสียทางระบบนิเวศวิทยาอย่างร้ายแรงแล้วที่สังคมมนุษย์จะอยู่ไม่ได้หากไม่นำหลักธรรมไปแก้ไขเพื่อให้เข้าใจระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้อง

2.2.2 ทฤษฎีของสำนักคลาสสิก (Classical Theory)

โดยหลักใหญ่แล้วนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกมีความเชื่อในการทำงานของตลาดเสรีที่มีการแข่งขันสมบูรณ์และปราศจากการแทรกแซงของรัฐบาลมีความเชื่อว่าการออม (Saving) จะนำมาซึ่งการสะสมทุน (Capital Accumulation) และการลงทุน (Investment) โดยนายทุนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเจริญทางเศรษฐกิจอันมีกำไรเป็นแรงจูงใจให้เกิดการลงทุน (กำไรยิ่งสูงการสะสมทุนและการลงทุนก็ยิ่งมีมากขึ้น) แต่มีความโน้มเอียงที่อัตรากำไรจะลดลง (เมื่อมีการแย่งคนงานมากขึ้น) ในที่สุดเมื่ออัตรากำไรลดลงถึงจุดหนึ่งกระบวนการสะสมทุนจะหยุดลงจนเกิดภาวะหยุดนิ่ง (Stationary State) การกระตุ้นให้มีการเติบโตทางเศรษฐกิจจะเป็นการจัดภาวะหยุดนิ่งของเศรษฐกิจได้โดยการเพิ่มผลผลิตและรายได้ของประเทศซึ่งขึ้นอยู่กับเพิ่มขึ้นของปัจจัยการผลิต (ที่ดินแรงงานและทุน) แต่เนื่องด้วยที่ดินมีอยู่จำกัดอัตราค่าจ้างก็อยู่ในระดับพอยังชีพ (sustainable wage) ดังนั้นทุนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจปริมาณทุนจะเพิ่มขึ้นได้ก็ด้วยการเพิ่มการออม แต่การออมมวลรวมของระบบเศรษฐกิจจะมีมากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับการกระจายรายได้และพฤติกรรมการออม (หรือการบริโภค)

2.2.3 ทฤษฎีของสำนักมาร์กซิสต์ (Marxism)

แนวคิดของสำนักนี้เกิดจากคาร์ล มาร์กซ์ และเป็นแนวคิดที่แตกต่างจากของสำนักคลาสสิก มาร์กซ์เชื่อว่าเศรษฐกิจและสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาซึ่งเกิดจากความขัดแย้งทางสังคมหรือระหว่างชนชั้น (Class Conflict) มาร์กซ์เชื่อว่าในระบบทุนนิยมจะไม่มีทางเข้าสู่ภาวะหยุดนิ่งและยังสามารถเจริญก้าวหน้าต่อไปได้การเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นมาจากปัจจัยด้านแรงงานและเทคโนโลยีเป็นสำคัญแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญส่วนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเจริญเติบโตเทคโนโลยีจะก้าวหน้ามากขึ้นเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับการลงทุนและมาร์กซ์ มักจะเน้นเสมอว่าส่วนหนึ่งของการลงทุน (เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจนั้น) มาจากมูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value) ที่นายทุนขูดรีด (Exploitation) มาจากคนงานเมื่อสังคมทุนนิยม

(Capitalism) เจริญก้าวหน้าไประดับหนึ่งแล้วก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมแบบใหม่เป็นแบบสังคมนิยม (Socialism) เพราะว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีจะทำให้มีการประหยัดแรงงาน (Less Labour - intensive) ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานปัญหาความยากจน ในที่สุดจะกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นจนเป็นการทำลายล้างความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมให้เปลี่ยนไปตามแบบสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ มีแต่ชนชั้นกรรมาชีพเท่านั้น (นิรมล สุธรรมกิจ, 2547, น. 10 - 13)

2.2.4 ทฤษฎีของสำนักนีโอคลาสสิก (Neo-classical Theory)

แนวคิดด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของสำนักนีโอคลาสสิกเริ่มต้นขึ้นในช่วง ค.ศ. 1890 - 1920 แนวคิดนี้บางส่วนก็คล้ายคลึงกับของสำนักคลาสสิกกล่าวคือเศรษฐกิจจะพัฒนาได้ก็ต่อเมื่อมีการเพิ่มรายได้และผลผลิตกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจจะเป็นไปอย่างราบเรียบค่อยเป็นค่อยไปอย่างต่อเนื่องและสามารถสานผลประโยชน์กับทุกฝ่ายได้อย่างลงตัวแต่แนวคิดบางส่วนก็แตกต่างจากสำนักคลาสสิกอยู่หลายประการประการแรกสำนักนีโอคลาสสิกไม่เชื่อว่าระบบเศรษฐกิจจะเผชิญกับภาวะหยุดนิ่ง (Stationary) เพราะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี้เศรษฐกิจในประเทศยุโรปมีอัตราการเติบโตสูงมาก

เนื่องจากมีการค้นพบทรัพยากรแหล่งใหม่และมีการพัฒนาเทคโนโลยี ทำให้เกิดการออมและการลงทุนตลอดเวลาประการที่สองสำนักนีโอคลาสสิกมองว่าทุนกับแรงงานสามารถใช้แทนกันได้ ในระดับหนึ่งขณะที่สำนักคลาสสิกมักจะกำหนดให้สัดส่วนทุนต่อแรงงาน (Capital-labour ratio) คงที่เสมอ (หรือมี Fixed-coefficient) ประการสุดท้ายสำนักนีโอคลาสสิกเน้นนโยบายการให้ความสำคัญคุ้มครองอุตสาหกรรมโดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ตั้งขึ้นใหม่ในประเทศส่วนสำนักคลาสสิกจะเน้นนโยบายการค้าเสรีมากกว่าเมื่อนักเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิกไม่มีความกลัวเรื่องภาวะหยุดนิ่งของระบบเศรษฐกิจแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจจึงกลายเป็นเรื่องการกระจายรายได้ทฤษฎีราคาและมูลค่าการจัดสรรทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพภายใต้ตลาดแข่งขันการทดแทนกันได้ระหว่างทุนกับแรงงานบทบาทของอัตราดอกเบี้ยต่อการออมและการลงทุนการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อให้ผลผลิตและรายได้เพิ่มขึ้นซึ่งปัญหาส่วนใหญ่ที่สำนักนีโอคลาสสิกให้ความสนใจจึงเป็นปัญหาระดับจุลภาคและปัญหาเศรษฐกิจระยะสั้นเท่านั้น

2.2.5 กระบวนทัศน์ของชุมปีเตอร์ (Schumpeter's Paradigm)

โจเซฟ ชุมปีเตอร์ นักเศรษฐศาสตร์ชาวเยอรมันได้เสนอแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่แตกต่างไปจากสำนักคลาสสิกและนีโอคลาสสิกเขาเป็นคนแรกที่แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับการพัฒนาเศรษฐกิจการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นกระบวนการของการขยายการผลิตอย่างค่อยเป็นค่อยไปแต่การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นกระบวนการที่

เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว (Dramatic) และไม่ต่อเนื่อง (Disruptive Process) การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจจึงจำเป็นต้องนำปัจจัยอื่น ๆ มาประกอบในการอธิบายเช่นวิธีการผลิตผลิตภัณฑ์ตลาดหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องปัจจัยดังกล่าวนี้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาด้วยการเกิดความคิดหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ (Innovation) ขึ้นในสังคมซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนโฉมของเศรษฐกิจและสังคมได้ ฉะนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นมาก ๆ (Volume of Innovations) และต้องมีการแพร่กระจายความคิดเหล่านี้ออกไปให้ทั่วถึงทั้งนี้การคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ จะต้องมาจากผู้ประกอบการ (Entrepreneurs) ที่มีคุณสมบัติกล้าเสี่ยงและกล้าลงทุนในความคิดหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ นั้นเพื่อนำเสนอออกสู่ตลาดเกิดสินค้าใหม่กระตุ้นให้เศรษฐกิจเติบโตไประดับหนึ่งและระดับการพัฒนาเศรษฐกิจก็จะหยุดลงชั่วระยะเวลาหนึ่งจนกว่าเมื่อใดมีความคิดหรือสิ่งประดิษฐ์เกิดขึ้นใหม่การพัฒนาเศรษฐกิจก็จะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง (นิรมล สุธรรมกิจ, 2547, น. 10 - 13)

1. การพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้และความจำเป็นเจริญเติบโต (Redistribution with Growth) ด้วยมาตรการต่าง ๆ เช่น การปรับอัตราค่าจ้างและราคาสินค้าทุนให้สูงขึ้นเพื่อที่จะจ้างแรงงานไร้ฝีมือมากขึ้น การลงทุนโดยตรงในพื้นที่กลุ่มชนที่มีฐานะยากจนจะได้รับผลประโยชน์ การส่งเสริมการศึกษาการจัดเก็บภาษีแบบก้าวหน้า การจัดสินค้าเพื่อการบริโภคให้แก่คนจน การแทรกแซงตลาดสินค้าเพื่อช่วยผู้บริโภครายและผู้ผลิตที่ยากจน การพัฒนาเทคโนโลยีให้แรงงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เป็นต้น

2. การพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Basic Human Needs) โดยมุ่งให้ผลของการพัฒนาตกถึงมือคนยากจน (ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม) โดยตรงและรวดเร็วยิ่งขึ้นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ประกอบด้วยปัจจัยสี่บริการที่จำเป็นสี่ขั้นพื้นฐาน (เช่น ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการพัฒนา) และการมีงานทำ (รวมถึงสวัสดิการของแรงงาน) อย่างไรก็ตามรัฐจำเป็นต้องจัดสรรทรัพยากรส่วนหนึ่งเพื่อการเจริญเติบโตของส่วนรวมและอีกส่วนหนึ่งเพื่อพัฒนาคนกลุ่มที่ยากจนโดยเฉพาะทั้งในเมืองและชนบท

3. การพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (self-reliance) โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงรูปการบริโภคและการลงทุนที่ประหยัดเงินตราต่างประเทศการเพิ่มขีดความสามารถของประเทศในการพัฒนาเทคโนโลยี การลดการพึ่งพาประเทศใดประเทศหนึ่ง การลดการพึ่งพาด้านการลงทุนและความช่วยเหลือจากต่างประเทศ การลดการพึ่งพาด้านเทคโนโลยีและการนำเข้าสินค้าที่ไม่จำเป็นจากต่างประเทศ (นิรมล สุธรรมกิจ, 2547)

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า กระบวนการปรับตัวของคนในชุมชนไม่เสียสมดุลมากนักแต่ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ด้านเศรษฐกิจมีการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพให้หลากหลายขึ้นตามความต้องการของตลาด ด้านวิธีการผลิตชาวบ้านนำเทคโนโลยีมาใช้แทนการผลิตแบบดั้งเดิม ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น การนำเงินทุนมาใช้ต้องปรับตัวกู้ยืมเงินทุนจากแหล่งต่างๆ ตลอดจนมีการปรับตัวรวมกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจเพื่อต่อรองและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การปรับตัวด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสุขดีขึ้น และมีการปรับตัวด้านวัฒนธรรมให้เป็นสากลมากขึ้น

2.3 แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สุริชัย หวันแก้ว (2553, น. 155 - 156) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมและการเปลี่ยนทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระดับกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวชนบท ชาวเมือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้ทั้งระดับกลุ่มและระดับสถาบันทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ “การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็น ด้านใดก็ตามการเปลี่ยนทางสังคมนี้อาจเป็นไปในความก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวร หรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไป หรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น”

นิเทศ ดินณะกุล (2551, น. 7) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือรูปแบบของความสัมพันธ์และการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาท ระเบียบแบบแผน ค่านิยมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนมากและเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกันของสิ่งต่าง ๆ ในโครงสร้างสังคมรวมทั้งความสัมพันธ์กับปัจจัยที่ไม่ใช่ทางสังคมด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยา ประชากรและเทคโนโลยี

สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2551, น. 5) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงองค์การทางสังคม ได้แก่ ขนาดขององค์กรสังคม คือใหญ่ขึ้นหรือเล็กลงประเภทขององค์กรทางสังคม เช่น จากกลุ่มเพื่อนไปเป็นครอบครัว จากครอบครัวเป็นชุมชน ลักษณะขององค์กรสังคม เช่น จากยึดเหนี่ยวกันแบบหลวม ๆ เป็นยึดเหนี่ยวกันหนาแน่น จากการแบ่งแยกเป็นสมัครใจ สนิทสามัคคี สถานภาพและบทบาท เช่น เคยสถานภาพสูงมาเป็นต่ำจากเคยต่ำมาเป็นสูง จากเคยเป็นเพื่อนกันมาเป็นสามัคคีรยกัน บทบาทที่พลอยเปลี่ยนไปด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมเกิดขึ้น

ได้เสมอ ไม่มีสังคมใดที่จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ เพราะสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นมนุษย์จึงต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตเพื่อให้เข้ากับสภาพใหม่ที่เกิดขึ้น นักสังคมวิทยาได้กล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของสังคมและจำแนกประเภทการเปลี่ยนแปลงไว้ดังนี้

สุริชัย หวันแก้ว (2553, น. 157 - 166) ได้จำแนกการเปลี่ยนแปลงไว้ 3 ประเภทดังนี้

1. จำแนกตามแหล่งที่มาของการเปลี่ยนแปลง การจำแนกตามแหล่งที่มาของการเปลี่ยนแปลง มี 2 ประเภท คือ การเปลี่ยนแปลงจากภายใน และการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ดังนี้

1.1 การเปลี่ยนแปลงจากภายใน เช่น จากการประดิษฐ์คิดค้น วิธีการผลิตใหม่ขึ้นในสังคมนั้นเองจากการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างกลุ่มและกระบวนการในสังคม จากการริเริ่มดำเนินการเปลี่ยนแปลง จากชนชั้นนำ หรือจากขบวนการปฏิวัติประชาชน เป็นต้น

1.2 การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก เช่น การรับเอาเทคโนโลยี หรือสิ่งประดิษฐ์ จากภายนอก การล่าอาณานิคมของจักรวรรดิอังกฤษต่ออินเดีย หรือตัวอย่างร่วมสมัย ได้แก่ เทคโนโลยีสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกนี้บางครั้งก็เกิดขึ้นโดยสมัครใจ และเลือกสรรโดยสังคมผู้เปลี่ยนแปลง บางครั้งก็เป็นการใช้กำลังบังคับโดยตรง หรืออ้อม ในความเป็นจริง อาจไม่สามารถชี้ชัดว่าต้นตอของการเปลี่ยนแปลงมาจากภายในหรือภายนอกสังคมน้อย่างง่ายนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่มีการติดต่อกันระหว่างสังคมมาก เช่น ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกำลังพัฒนาหลายอย่างริเริ่มมาจากภายนอกสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลายประเทศมักมีผลสืบต่อจากลัทธิล่าอาณานิคมแต่เดิม ในระยะหลังนี้แหล่งที่มาของการเปลี่ยนแปลงมักมาจากเทคโนโลยีจากต่างสังคม ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็ยังเกี่ยวข้องกับบทบาทของการขยายตัวขององค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ บริษัทข้ามชาติต่าง ๆ

2. จำแนกตามแหล่งที่มาของการเปลี่ยนแปลงภายในระบบสังคม ความขัดแย้งในระบบสังคมอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ ทุกสังคมย่อมมีช่องทางที่จะเกิดความขัดแย้งภายในได้ในลักษณะต่อไปนี้

2.1 การใช้สิทธิอำนาจในสังคมบางครั้งมักก่อให้เกิดการต่อต้านอย่างเปิดเผยหรืออย่างลับ ๆ บางครั้งก็มีปัญหาที่ผู้มีอำนาจดูแลอำนาจ การใช้อำนาจไปเอาเปรียบคนบางกลุ่มเหล่านี้จนนำไปสู่ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง

2.2 กระบวนการขัดเกลาทางสังคม ในสังคมไม่อาจจะมียุคสมัยสมบูรณ์ เป็นเนื้อเดียวกันโดยตรงตลอดได้ ทุกสังคมย่อมมีวัฒนธรรมย่อยเมื่อเป็นเช่นนี้ โอกาสขัดแย้งยิ่งสูง

2.3 ทุกสังคมมีกระบวนการแข่งขันและขัดแย้งกันภายในระหว่างกลุ่มสมาชิกในสังคมอยู่แล้ว

2.4 ความเหลื่อมล้ำในสังคมในด้านโอกาสชีวิตและทรัพย์สินระหว่างฐานันดร ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ และระหว่างกลุ่มต่าง ๆ หากมีความแตกต่างเด่นชัดมากขึ้น อาจเป็นต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลงได้

2.5 กลุ่มบุคคลที่ครอบครองผลประโยชน์อยู่แล้ว อาจขัดขวางการเปลี่ยนแปลงอันจะทำให้กลุ่มของตนมีฐานะต่ำลงสามารถก่อให้เกิดความขัดแย้งมากขึ้นได้

ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ปัจจัยที่เป็นมูลเหตุของการเปลี่ยน นักคิดและนักปรัชญา รวมทั้งคนทั่วไปมักจะกล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ บางคนเชื่อว่าภูมิอากาศอบอุ่นทำให้สังคมพัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ
2. ปัจจัยทางชีววิทยาซึ่งรวมรวมถึงการถ่ายทอดทางพันธุกรรมของความสามารถทางปัญญา เช่นการกล่าวถึงบทบาทของกลุ่มเชื้อชาติบางชาติในการสร้างอารยธรรมมนุษย์
3. ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร การศึกษาประวัติศาสตร์บางสำนักก็เน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเกิดจากบทบาทของมหาบุรุษและผู้นำ
4. ปัจจัยทางเทคโนโลยี เช่นการผลิตคิดค้นบางอย่างได้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลง
5. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์จะต้องทำมาหากิน ด้วยเหตุความต้องการทางเศรษฐกิจเหล่านี้เองมนุษย์อาจก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงได้
6. ปัจจัยศาสนาและอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ทางศาสนา อาจเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้
7. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ขีดจำกัดด้านทรัพยากรและระบบนิเวศ
8. ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่นขบวนการเคลื่อนไหวในระดับรากหญ้า ขบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรม

อย่างไรก็ดีเราคงต้องยอมรับว่า ความรู้และทฤษฎีของมนุษย์นั้นต้องติดตามหลักการเปลี่ยนแปลงและผลอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ยิ่งกว่านั้นประเด็นที่สำคัญในการแก้ปัญหาของแต่ละสังคมก็ขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของสังคมที่จะปรับตัวและแก้ไขผลที่มีได้คาดหมายที่เกิดขึ้นเป็นอย่างมาก ซึ่งปัญหาพื้นฐานที่สุดได้แก่ท่าทีในการเผชิญปัญหา กล่าวคือทำที่ดังกล่าวยอมมีผลต่อการเผชิญปัญหาอย่างจริงจังหรือหลบเลี่ยง สามารถปรับตัวได้รวดเร็วหรือล่าช้า

จามะรี เชียงทอง (2554, น. 21) ได้กล่าวถึง แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม แนวคิดที่รู้จักกันดีทั้งในทางเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยาว่าการก้าวเข้าสู่ความทันสมัยและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในยุคโลกไร้พรมแดน ของการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องผ่านขั้นสังคม

แบบประเพณีนิยม เป็นสังคมดั้งเดิมของยุคสมัยเก่าที่มุ่งเน้นขนบธรรมเนียมประเพณีมีลักษณะเป็นเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ประชาชนมีความรู้ที่น้อย ส่วนใหญ่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ การผลิตทางการเกษตรมีผลผลิตในระดำนต่ำมาก ขึ้นกำหนดเงื่อนไขสำหรับการทะยานสู่ความเจริญ ประเทศจีนเริ่มต้นตัว ผู้นำของจีนได้นำแนวคิดใหม่ ๆ สู่ประชาชนให้มุ่งหน้าไปสู่ความทันสมัย เกิดแนวคิดใหม่ ๆ ซึ่งต้องการจะปรับปรุงเศรษฐกิจให้มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มีการเกิดขึ้นของชนชั้นผู้ประกอบการซึ่งเกิดทั้งในภาคเอกชนและภาครัฐ ระบบการศึกษาที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เพื่อผลิตคนที่มีความสามารถและทักษะคติที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่กำลังเกิดขึ้นมีการใช้เทคโนโลยีวิทยาการใหม่ ๆ กับภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเป็นการไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมขึ้นก้าวสู่ความเติบโตอย่างเต็มที่ ประเทศจีนกำลังก้าวเข้าสู่ขั้นความเจริญเติบโตอย่างนำตั้นดาตั้นใจอย่างยิ่งเป็นช่วงที่ระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยีขยายตัวการเพิ่มขึ้นของระบบการผลิตสูงกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร ขึ้นนี้มีความสามารถในการผลิตอยู่ในระดับสูงมากสามารถผลิตสินค้าและบริการ โภคและจัดการให้มีการตอบสนองความต้องการของคนในสังคมได้ค่อนข้างเพียงพอ ประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้สูงพอจนกระทั่งการบริโภคสิ่งทีถือว่าเป็นของฟุ่มเฟือยได้ เช่น อัตรส่วนการมีรถยนต์ส่วนตัวเพิ่มขึ้น ในทางกลับกันประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบทและทำงานภาคเกษตรกรรมก็ค่อนข้างน้อยลง

2.3.1 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบเส้นตรง (Linear Theories)

ทฤษฎีนี้อธิบายถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่ส่วนทั้งหมดของสังคมจะมุ่งไปสู่ความก้าวหน้าทีคงที่และจุดมุ่งหมายที่แน่นอน เช่นเดียวกับวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ซึ่งค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่การปรับตัวอย่างเหมาะสมที่สุดต่อสภาพแวดล้อม

ผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเสนอความคิดของทฤษฎีนี้คือ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ ซึ่งนำทฤษฎีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตในวิชาชีววิทยามาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของมนุษย์ สเปนเซอร์อธิบายถึงวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตและสังคมมนุษย์ว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากความไม่มั่นคงถาวร โดยประกอบไปด้วยส่วนที่คล้ายคลึงกันไปสู่อุ้งค์ประกอบที่แตกต่างกันและมีการยึดเหนี่ยวกันอย่างมั่นคงถาวร สังคมมนุษย์ในลำดับขั้นแรกจึงประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน แต่มีระบบการร่วมตัวที่ไม่ค่อยถาวร เช่นเผ่าชนต่างๆของสังคมแบบดั้งเดิม พัฒนาไปสู่การดำเนินชีวิตที่สมาชิกมีความแตกต่างกัน แต่มีระบบสังคมที่มั่นคง เป็นระเบียบและมีความสลับซับซ้อน เช่นในสังคมอุตสาหกรรมเป็นต้น ลำดับขั้นของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จะมีลักษณะที่มุ่งไปสู่การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดได้อย่างเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมเขาได้เน้นถึงสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งสเปนเซอร์ถือว่าเป็นลำดับขั้นสุดท้ายของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และถือเป็นสังคมที่มีวิวัฒนาการสูงสุด เนื่องจากบุคคลมีสิทธิ

เสภาพและรัฐบาลได้ลดอำนาจบีบบังคับประชากรลง ดังนั้นทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบเส้นตรงจึงเน้นในเรื่องวิวัฒนาการทางสังคม ซึ่งประยุกต์มาจากวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตตามทฤษฎีทางชีววิทยาของ ชาร์ลส์ดาร์วิน

2.3.2 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น (Socessive Theories)

ทฤษฎีนี้มีหลักสำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงในสังคมมีลักษณะมุ่งไปสู่ลำดับขั้นที่ต่อเนื่องกัน โดยแต่ละลำดับขั้นเป็นเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ขั้นต่อไปที่ต่อเนื่องกัน ตัวอย่างของแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น คือ แนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ มาร์กซ์ได้ชี้ให้เห็นถึงวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ 5 ลำดับขั้น แต่ละลำดับขั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะวิธีการผลิตทางเศรษฐกิจของสังคม ดังนี้

2.3.2.1 สังคมที่เป็นเผ่าชนขนาดเล็ก มีลักษณะการผลิตแบบเก็บของป่าและล่าสัตว์ เพียงเพื่อดำรงชีพอยู่ได้ มีความร่วมมือซึ่งกันและกัน มีการแบ่งปันผลผลิตที่หาได้ ปราศจากสถาบันทางสังคมนอกจากสถาบันครอบครัว

2.3.2.2 สังคมทาส ใช้แรงงานคนเพื่อให้ผลผลิตเหลือจากการบริโภค เพื่อนำไปค้าขาย จนมีทรัพย์สินส่วนตัว

2.3.2.3 สังคมศักดินา เป็นสังคมที่พัฒนาระบบการผลิตอย่างรัดกุมขึ้น มีการกำหนดสถานภาพของสมาชิกอย่างเฉพาะเจาะจงขึ้นซึ่งเรียกว่า “สังคมศักดินาสวามิภักดิ์”

2.3.2.4 สังคมแบบทุนนิยม เป็นสังคมที่ใช้เทคโนโลยีในการผลิตอย่างทันสมัย ผู้ผลิตเกิดผลกำไรและมีทรัพย์สินทวีสูงขึ้น

2.3.2.5 สังคมแบบคอมมิวนิสต์ เกิดขึ้นจากเงื่อนไขของสังคมนิยม คือ การที่ชนชั้นกรรมกรหรือผู้ใช้แรงงาน ทำการต่อสู้เรียกร้องและการปฏิวัติ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางสังคม และขจัดการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคมออกจากระบบสังคม มาร์กซ์มีความเห็นว่าทุกๆ สังคมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเป็นลำดับขั้นดังที่กล่าวมานี้ (นิเทศ ดินณะกุล, 2551, น.18)

2.3.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบวัฏจักร (Cyclical Theories)

ทฤษฎีนี้เกิดจากแนวคิดของวิชาประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ย่อมซ้ารอยและสังคมย่อมมีการผันแปรเป็นวัฏจักรที่ต่อเนื่องกัน จากความก้าวหน้าไปสู่ความเฉื่อยชา และล่มสลาย ทฤษฎีนี้เน้นลักษณะทางวัฒนธรรมของสังคมมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ผู้มีอิทธิพลต่อการวางพื้นฐานทฤษฎีนี้ คือ อเล็กซาน โซโรคิน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551, น. 4)

จากความหมายที่นักสังคมวิทยา กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า มนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคมซึ่งต้องอาศัยอยู่ร่วมกับผู้อื่นและมีการพบปะสังสรรค์ซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ต่อกันของคนคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลง

ในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมในลักษณะต่างๆของการดำรงชีวิต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้อาจ ก้าวหน้าหรือถอยหลัง หรือ ชั่วคราวก็ได้

2.3.4 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural-Functional Theory)

แนวความคิดในการพัฒนาทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่เป็นผลมาจากการนำเอาแนวคิดทางชีววิทยามาใช้ โดยอุปมาว่า โครงสร้างของสังคมเป็นเสมือนร่างกายที่ประกอบด้วยเซลล์ ต่าง ๆ และมองว่า หน้าที่ของสังคมคือ การทำหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย โดยแต่ละส่วนจะช่วยเหลือและเกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อให้ระบบทั้งระบบมีชีวิตดำรงอยู่ได้

ทาลคอตท์ พาร์สัน (Talcott Parsons) มีแนวความคิดว่า สังคมคือระบบหนึ่งที่มีส่วนต่างๆ (Part) มีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่คงที่ของแต่ละส่วนจะเป็นปัจจัยทำให้ระบบสังคมเกิดความสมดุล (Equilibrium) ส่วนในด้านการศึกษาและวิเคราะห์สังคม พาร์สันเสนอว่า สังคมต้องมีโครงสร้างเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในสังคม และมีระบบย่อยทำหน้าที่ต่างๆอย่างมีระบบระเบียบ ตามจุดมุ่งหมายของสังคมหรืออาจกล่าวได้ว่ามนุษย์ในแต่ละชุมชนแต่ละสังคมมีความพยายามปรับปรุงตนเองตามสถานการณ์ ทำให้เกิดการคงอยู่หรือสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมอันเกี่ยวข้องกับกระบวนการที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ การจัดการแบ่งปันทรัพยากร การผลิต ตลอดจนการสร้างและรักษาสัมพันธภาพทางสังคมและอารมณ์ซึ่งปรากฏในรูปลักษณะทางสังคม โครงสร้าง ความสัมพันธ์ บทบาทหน้าที่ของคนในสังคมในการศึกษาและวิเคราะห์สังคมต้องมองว่า สังคมทั้งหมดเป็นระบบหนึ่งที่แต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ความสัมพันธ์คือสิ่งที่สนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นเหตุผล ระบบสังคมเป็นการเคลื่อนไหวเข้าสู่ความสมดุล การปรับความสมดุลของระบบจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในระบบตามไปด้วยความต่อเนื่องของกระบวนการของข่าวสารจากภายในและภายนอก นอกจากนี้ทฤษฎีระบบยังมองว่า ความขัดแย้ง และความตึงเครียดและความไม่สงบสุขภายในสังคมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีระบบก็มีข้อจำกัดในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากในการวิเคราะห์ตามทฤษฎีระบบเป็นการศึกษาเฉพาะเรื่อง จึงทำให้ไม่สามารถศึกษาความสัมพันธ์กับระบบอื่นได้อย่างลึกซึ้ง (ทับทิม วงศ์ประยูร, 552, น. 55)

2.3.5 ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

แนวความคิดที่มีข้อสมมุติฐานที่ว่า พฤติกรรมของสังคมสามารถเข้าใจได้จากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และบุคคลต่าง ๆ เพราะการแข่งขันในการเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีค่าและหายาก

Karl Marx (1897 – 1958) มีความเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงของทุก ๆ สังคม จะมีขั้นตอนของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ 5 ขั้น โดยแต่ละขั้นจะมีวิธีการผลิต (Mode of Production) ที่เกิด

จากความสัมพันธ์ของอำนาจของการผลิต (Forces of Production) ซึ่งได้แก่ การจัดการด้านแรงงาน ที่ดิน ทุน และเทคโนโลยี กับความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิต (Social Relation of Production) ซึ่งได้แก่ เจ้าของปัจจัยการผลิตและคนงานที่ทำหน้าที่ผลิต แต่ในระบบการผลิตแต่ละระบบจะมีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับผู้ใช้แรงงานในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่เป็นโครงสร้างส่วนล่างของสังคม (Substructure) และเมื่อโครงสร้างส่วนล่างมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลทำให้เกิดการผันแปรและเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างส่วนบนของสังคม (Superstructure) ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคม เช่น รัฐบาล ครอบครัว การศึกษา ศาสนา และรวมถึงค่านิยม ทศนคติ และบรรทัดฐานของสังคม ลำดับขั้นของการพัฒนาของ Marx การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวความคิดของ Marx เป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้น ในสังคม โดยใช้แนวความคิดวิภาษวิธี (Dialectical) ที่เริ่มจาก การกระทำ (Thesis) ซึ่งเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการกระทำ (Antithesis) และเกิดการกระทำแบบใหม่ (Synthesis) ตามมา (ทับทิม วงศ์ประยูร, 2552, น. 55)

สรุปทฤษฎีความขัดแย้งของ คาร์ล มาร์กซ์ ประวัติศาสตร์ของมนุษย์เป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้น โดยนับตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน เช่น ทาสกับนาย ไพร่กับผู้ดี นายจ้างกับลูกจ้าง โดยจะมีคนหนึ่งเป็นผู้ข่มเหง และอีกคนหนึ่งเป็นผู้ถูกข่มเหง ในโลกปัจจุบันเกิดชนชั้นใหม่ที่มีบทบาทในสังคมมาก ได้แก่พวกนายทุน นายทุนเอาเปรียบชนชั้นแรงงานทุกวิถีทาง อำนาจของนายทุนคือ อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยกษัตริย์และผู้ปกครองก็อยู่ภายใต้อิทธิพลนายทุนด้วย พวกนายทุนทั้งหลายมักเรียกรื่องเสรีภาพ เช่น การค้าขายอย่างเสรี การแข่งขันเสรี แต่แท้จริงแล้วเป็นการเรียกรื่องให้ตัวเองเอาเปรียบผู้อื่น นายทุนเป็นพวกไร้ศีลธรรม มองเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์เป็นเพียงการสะสมเงินทอง ส่วนคุณค่าทางจิตใจ ความเมตตาปราณีหรือมนุษยธรรมแทบจะไม่มีอยู่ในสำนึกของนายทุน ชนชั้นกรรมมาชีพจะชนะนายทุนในที่สุด ในตอนแรกสังคมอาจมีหลายชนชั้น แต่สุดท้ายจะเหลือเพียง นายทุน และ กรรมมาชีพ ซึ่งจะถูกลูกนายทุนข่มเหงตลอดเวลา จนต้องรวมตัวเป็นสหภาพกรรมกร และกลายมาเป็นพรรคการเมือง จนมีอำนาจเอาชนะนายทุนได้ ไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว ลักษณะที่สำคัญที่สุดของระบอบคอมมิวนิสต์คือ การล้มล้างทรัพย์สินส่วนตัว เพราะสิ่งนี้คือ สัญลักษณ์แห่งความเห็นแก่ตัว ของนายทุน

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุวิทย์ ชีรสาศวัต และชอบ ดีสวน โศก (2536) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของหมู่บ้านอีสานเหนือและอีสานกลาง ก่อนและหลังมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมและวัฒนธรรม ในช่วงก่อนและหลังมีแผนพัฒนาฯ ของหมู่บ้านในเขตอีสานเหนือและอีสานกลาง ตลอดจนศึกษาลักษณะของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ผลการศึกษา พบว่า สภาพของเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม ในช่วงก่อนมีแผนพัฒนาฯ ของสองชุมชนคือบ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นและบ้านดงชุมข้าว ตำบลพังขว้าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนครไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ มีสภาพเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม แบบพึ่งตนเองพึ่งธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งสองชุมชน พึ่งตนเองคืออาศัยแรงงานภูมิปัญญาของคนในครัวเรือนเป็นหลัก หากงานที่ต้องใช้แรงงานมาก เช่นเกี่ยวข้าว ฝาดข้าว ยกเรือน ย้ายเรือน ก็อาศัยแรงงานในชุมชน การแลกเปลี่ยนมีอยู่บ้างในเวลาฝนแล้ง หรือชุมชนผลิตสินค้าบางอย่างที่จำเป็นไม่ได้ การค้ามีน้อย ในช่วงนั้นรัฐมิได้ช่วยพัฒนาชุมชนแต่ประการใด มีแต่ดึงเอาผลประโยชน์จากชุมชน เศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ช่วงมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติของสองชุมชนที่ศึกษา มีสาเหตุสำคัญ 4 ประการคือ

1. การเพิ่มขึ้นของประชากร การเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 12 เรื่องคือ (1) ที่ดินเพาะปลูกเพิ่มขึ้น (2) ป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าลดลง (3) รายจ่ายเพิ่มขึ้น (4) พื้นที่ทำกินต่อครัวเรือนลดลง ครัวเรือนที่ไม่มีที่ทำกินเพิ่มขึ้น (5) มีการเช่านา (6) ชาวนาบางส่วนต้องซื้อข้าวกิน (7) ที่อยู่อาศัยลดลง (8) ราคาที่ดินสูงขึ้น (9) มีการออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินมากขึ้น (10) ครัวเรือนที่ทำอาชีพเกษตรกรรมลดลง ครัวเรือนที่ทำอาชีพเกษตรกรรมและนอกเกษตรกรรมพร้อม ๆ กันมากขึ้น และครัวเรือนที่ทำอาชีพนอกเกษตรกรรมอย่างเดียวมากขึ้น (11) รายได้ภาคเกษตรลดลง รายได้นอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้น (12) รายจ่ายนอกเกษตรเพิ่มขึ้น

2. นโยบายของรัฐ และอิทธิพลของทุนนิยม นโยบายฟรีเมียวมข้าว ทำให้ข้าวชาวนาขายได้ราคาตกต่ำ ต้องพึ่งทั้งรัฐและนายทุน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทุน เทคโนโลยีและตลาด ส่งผลให้ชาวนาบางส่วนทิ้งอาชีพเก่าแก่ของตน ไปทำอาชีพนอกภาคเกษตร การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีสาเหตุคือ (1) การพึ่งพาญาติพี่น้องลดลง (2) การใช้เวลากับบุตรหลานส่วนใหญ่ลดลง (3) การปฏิบัติเกี่ยวกับวัฒนธรรมในครัวเรือน การเคารพผู้อาวุโสเหมือนเดิม มีการถกเถียงกับผู้อาวุโสมากขึ้น (4) การปฏิบัติตามประเพณี ยังคงปฏิบัติใกล้เคียงกับเมื่อ 30 ปีก่อน (5) การปฏิบัติตามฮีตสิบสอง ยังคงปฏิบัติกันมากทั้งสองชุมชน (6) การปฏิบัติและความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ทั้ง 2 ชุมชนยังคงเหมือนเดิม (7) ทิศทางการศึกษาสาธารณสุขดีขึ้นทั้ง 2 ชุมชน (8) การพักผ่อนหย่อนใจ

จากที่เคยนิยมหมอลำ มาเป็นนิยมโทรทัศน์และเข้าไปในเมืองมากขึ้น (9) ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและชาวบ้าน ชาวบ้านนายทุน รัฐบาล ข้าราชการ พระ พบว่าเป็นไปในลักษณะชาวบ้านถูกเอารัดเอาเปรียบ (10) ปัญหาสังคม คือ ยาเสพติด การพนัน ชายหญิงหนีตามกัน หวยเถื่อน ชกต๋อย คืมสุรา อาละวาด ชัดแย้งกับผู้ใหญ่ชู้สาว

ถาวร คำพิระ (2551) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการปรับตัวทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กรณีศึกษาบ้านแก่งไฮ ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมและกระบวนการปรับตัวของชุมชน ผลการศึกษา พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพ ชุมชนแก่งไฮ ประกอบอาชีพการทำไร่ ทำนา รองลงมาเป็นการเลี้ยงสัตว์ ผลผลิตส่วนใหญ่นำมาบริโภคภายในครัวเรือน มีเพียงบางชนิดที่นำไปขาย ต่อมาเกิดการเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก เช่น ข้าวโพด ทำสวนไม้ผล เพาะพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับ ปลูกขิง และกระชายดำ มันฝรั่งและหอมฟูลิ ส่งผลทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป มีรายได้เพิ่มขึ้นพร้อมกับรายจ่ายก็เพิ่ม ทั้งค่าใช้จ่ายในการลงทุนและค่าใช้จ่ายประจำวัน ทำให้เกิดเป็นหนี้ รูปแบบการบริโภคเปลี่ยนไป พึ่งพาธรรมชาติน้อยลง สิ่งอำนวยความสะดวกได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจเป็นการเปลี่ยนแปลงตามกระแส โดยเฉพาะด้านอาชีพ ซึ่งเห็นว่าใครประสบความสำเร็จก็จะทำตามกัน สภาพความเป็นอยู่เดิมเรียบง่าย อยู่ตามธรรมชาติไม่พึ่งพาเทคโนโลยี ความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติเพื่อนบ้านแน่นแฟ้น มีการพึ่งพาอาศัยกัน เคารพผู้ใหญ่ แต่เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนทำให้มีการดำรงชีวิตแบบสังคมเมือง เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการทำงาน เมื่อเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าไปในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่และความทันสมัย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นหลัก ความเชื่อและประเพณีทางศาสนา ความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก รูปแบบการพักผ่อนหย่อนใจมักเป็นการดูโทรทัศน์มากขึ้น ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีหลายปัจจัย แต่ละปัจจัยมีความเชื่อมโยงกัน

สัจญ์ลักษณ์ ยิ้มเฟื่อง (2551) ได้ศึกษาการพัฒนาเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนมอญ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนมอญปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษา พบว่า จังหวัดนนทบุรีเดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรมได้พัฒนาเป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นขึ้น สภาพทางภูมิศาสตร์ได้เปลี่ยนแปลงจากเรือสวนไร่นา มาเป็นบ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ ศูนย์กลางทางการค้า หน่วยงานราชการเกิดขึ้นมาแทนที่ และยังมีผลต่อการประกอบอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ที่ต้องเปลี่ยนจากการทำเกษตรกรรม เป็นอาชีพอื่นๆ เช่น รับราชการ

พนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป และการบริการ จึงเหมาะเป็นแหล่งที่พักอาศัยของประชาชน เนื่องจากการเดินทางที่สะดวกต่อการเดินทางไปประกอบอาชีพ และการย้ายของสถานที่ราชการเข้ามาตั้งที่ถนนทพริ จึงทำให้ประชากรเข้ามาอาศัยในพื้นที่เพิ่มขึ้น เมื่อมีประชากรมากขึ้น การสาธารณสุข การศึกษา การสาธารณสุขปโภคต่าง ๆ ได้รับการพัฒนาเพิ่มขึ้น จนเป็นเทศบาลนครปากเกร็ด และกลายเป็นเมืองใหญ่อย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดกับหนุ่มสาวชาวมอญที่เริ่มแต่งงานกับคนไทย หรือคนไทยเชื้อสายอื่นมากขึ้น เด็ก ๆ ลูกหลานชาวมอญก็ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นตามความต้องการสาธารณสุขก็มีการรักษาในสถานพยาบาล ในชุมชน ส่วนการพักผ่อนก็คือโทรทัศน์ และฟังวิทยุอยู่กับบ้าน ด้านวัฒนธรรมที่ปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายมอญจะปลูกบ้านติดกัน ไฟฟ้าและน้ำประปาเข้าถึงบ้านทุกหลัง ส่วนภาษามอญก็มีใช้กันในหมู่ผู้สูงอายุเท่านั้น การประกอบอาชีพหลากหลาย เช่น รับราชการ พนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม ค้าขายและรับจ้างทั่วไป การแต่งกายตามสมัยนิยม วัฒนธรรมเกี่ยวกับวงจระเข็ด เกือบไม่มีปฏิบัติแล้ว ความเชื่อเรื่องผีบ้าน ผีเรือนก็มีผู้นับถือน้อยมาก ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมในชุมชน เช่น ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัจจัยด้านการคมนาคม ปัจจัยด้านสาธารณสุขและปัจจัยด้านการศึกษา

สุภาพ สุทธิรักษ์ (2551) ศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็ง กรณีดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการผลิต การตลาดดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพาราของวิสาหกิจ ศึกษาาระดับศักยภาพ และปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็ง ผลการศึกษา พบว่า ด้านการผลิต ส่วนใหญ่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ คือ ใบยางพารา ซึ่งเป็นของสมาชิกเอง ในด้านแรงงานมีการใช้แรงงานจากสมาชิกในกลุ่ม ส่วนเงินทุนนั้นส่วนใหญ่ได้มาจากค่าหุ้นของสมาชิก ผลตอบแทนจากการผลิตดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพาราเป็นร้อยละ 17.91 สำหรับด้านการตลาดนั้น พบว่า รูปแบบของผลิตภัณฑ์ยังไม่หลากหลาย เน้นการขายส่งกับพ่อค้าคนกลาง และมีการส่งเสริมการตลาดในหลายรูปแบบ เช่น การออกร้านและโฆษณาทางวิทยุ ส่วนโอกาสทางการตลาด พบว่า จุดแข็งที่สำคัญ คือ ความได้เปรียบด้านวัตถุดิบและภาวะความเป็นผู้นำของกลุ่ม จุดอ่อนที่สำคัญคือ อุปกรณ์ขาดความทันสมัย และส่วนแบ่งด้านตลาดมีน้อย โอกาสที่สำคัญ คือ กระแสนิยมในการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติจำนวนคู่แข่งมีไม่มากส่วนอุปสรรคที่สำคัญ คือ ขาดการรับรองมาตรฐานสินค้าจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และรายได้ของประชากรยังอยู่ในระดับต่ำผลการศึกษาระดับศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน พบว่า ระดับศักยภาพ หรือ ระดับความเข้มแข็งอยู่ในระดับดี แต่เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ระดับศักยภาพที่อยู่ในระดับดีมี 3 ด้าน คือ ด้านทิศทางของวิสาหกิจชุมชน ด้านการบริหารตลาด และด้านการบริหารสมาชิก ส่วนที่เหลืออีก 4 ด้าน

คือ การวางแผนดำเนินงาน การจัดการสินค้าและบริการ ด้านจัดการความรู้และข้อมูลข่าวสารและด้านผลลัพธ์การดำเนินงาน สำหรับศักยภาพอยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็งมี 2 ตัวแปร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกและชุมชนได้รับผลประโยชน์ ส่วนปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ การผลิตมีวัตถุดิบไม่เพียงพอในบางช่วง ช่องทางการตลาดมีน้อย ขาดข้อมูลด้านการตลาดและระดับศักยภาพบางด้านอยู่ในระดับต่ำดังนั้น วิสาหกิจชุมชนควรใช้วัตถุดิบอย่างอื่นผลิตทดแทนใบยางพาราในช่วงที่ขาดแคลนและตรวจสอบสภาพวัตถุดิบคือใบยาง ไม่ควรนำใบยางอ่อนมาใช้ในการผลิต ส่วนด้านการตลาดควรมีการฝึกอบรมสมาชิกกลุ่มเพื่อพัฒนาทักษะและรูปแบบใหม่ ๆ อย่างสม่ำเสมอ เพิ่มช่องทางการจำหน่ายให้มากขึ้น ภาครัฐควรจัดหาสถานที่ที่แน่นอนในการจำหน่ายสินค้า รวมทั้งพัฒนาระดับศักยภาพที่เป็นข้อดีให้มีระดับดีขึ้น โดยการวางแผนการดำเนินงานและพัฒนาความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ให้ต่างจากผู้ผลิตรายอื่น

พระมงคล มหานิล (2552) ศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตข้าวกล้องหอมมะลิเพื่อเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดอำนาจเจริญ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการผลิตข้าวกล้องหอมมะลิของชาวจังหวัดอำนาจเจริญ ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรคของการผลิตข้าวกล้องหอมมะลิของชาวจังหวัดอำนาจเจริญ และศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตข้าวกล้องหอมมะลิเพื่อเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดอำนาจเจริญ ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตข้าวกล้องหอมมะลิเพื่อเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดอำนาจเจริญ เป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิมของชาวบ้าน การถ่ายทอดวิธีการผลิตข้าวกล้องหอมมะลิเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ได้แก่ ปัญหาบรรจุภัณฑ์ปัญหาการสนับสนุนจากภาครัฐปัญหาขาดเงินทุนหมุนเวียนและ ปัญหาขาดตลาดแหล่งจัดจำหน่ายเนื่องจากผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่เป็นที่ดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคเท่าที่ควรทางกลุ่มผู้ผลิตข้าวกล้องหอมมะลิมีแนวคิดที่จะทำการพัฒนารูปแบบของบรรจุภัณฑ์ใหม่ เพื่อเป็นการพัฒนามาตรฐานของผลิตภัณฑ์ในกลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น ซึ่ง ณ ปัจจุบันสินค้าของทางกลุ่มได้รับมาตรฐาน 3 - 4 ดาวของสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยทางกลุ่มคาดหวังว่า หลังจากทางกลุ่มได้ปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความทันสมัยและเป็นที่ยอมรับจากผู้บริโภคมากขึ้นการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตข้าวกล้องหอมมะลิเพื่อเศรษฐกิจชุมชนให้ได้นั้นต้องมีองค์ประกอบหลายประการในการที่จะพัฒนาเนื่องจากระบบการค้ามีการแข่งขันกันค่อนข้างสูง กระบวนการในการจะพัฒนาและส่งเสริมนั้นต้องมีกลยุทธ์ทุกด้าน ประกอบด้วย (1) ด้านบุคลากร ได้แก่ การเรียนรู้ โดยวิธีกระบวนการกลุ่ม เช่น การประชุม การสัมมนา การศึกษาดูงานและการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะ ความสามารถและ

ประสบประการณ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม (2) ด้านผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การพัฒนาถุงพลาสติก ให้มีความต่างไปจากเดิมอีกทั้งรักษาความสะอาด และ การบรรจุผลิตภัณฑ์แบบใหม่ ๆ ให้มีความทันสมัยมากขึ้น (3) ด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มีการพัฒนาได้ตรงตามมาตรฐานและได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกระทรวงพาณิชย์ (4) ด้านการตลาดในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องหอมมะลิจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเศรษฐกิจชุมชนซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา ได้แก่ การตอบสนองความต้องการของลูกค้าทางด้าน ราคาของผลิตภัณฑ์ ช่องทางการจัดจำหน่ายและการส่งเสริมการตลาด

ศิริวรรณ ผอบแก้ว (2553) ศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีชนบทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตำบลยางราก อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษาพบว่า เศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และคนในชุมชนมีความสุขเป็นสำคัญ โดยกรอบของกิจกรรมที่ท่าจะเป็นกิจกรรมทางการเกษตร กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และกิจกรรมบริการที่กลุ่มชาวบ้าน องค์กรชุมชน องค์กรพหุภาคี (รัฐ เอกชน ประชาชน) เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการคิดริเริ่ม ดำเนินการ และรับผลประโยชน์

ณัฐนันท์ จิตติยาปราโมทย์ และสุขเกษม ลางกุลเสน (2553) ศึกษาการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนเพาะและแปรรูปเห็ดบ้านสวนแม่ะ ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงผลการดำเนินงาน ปัญหา และเหตุปัญหของการบริหารจัดการ เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพาะและแปรรูปเห็ดบ้านสวนแม่ะมีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 25 คน โดยแบ่งความรับผิดชอบเป็นกลุ่มทำก้อนเชื้อเห็ด กลุ่มหยอดเชื้อเห็ด และกลุ่มแปรรูปเห็ด มีผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเห็ดนางฟ้าจำนวน 6 ชนิด ได้แก่ น้ำพริกเผาเห็ด แหนมเห็ด เห็ดสวรรค์ เห็ดสามรส เห็ดทอดกรอบ และเห็ดแดดเดียว จากการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มพบว่าจุดแข็งของกลุ่มคือมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย วัตถุดิบปลอดภัย ปลอดภัยมีอยู่ในชุมชน เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จุดอ่อนของกลุ่ม ได้แก่ รสชาติที่ไม่ได้มาตรฐานขึ้นอยู่กับผู้ปรุงรส บรรจุภัณฑ์ที่ไม่ดึงดูดใจลูกค้า ผลผลิตของเห็ดนางฟ้าซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักมีปริมาณลดลง โอกาส ได้แก่ กระแสการบริโภคผลิตภัณฑ์อาหารมังสวิรัตและผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีสารพิษ อุปสรรคของกลุ่ม ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศทำให้ยอดขายลดลง ราคาเครื่องปรุงอื่น ๆ มีราคาแพงเพิ่มขึ้น ความต้องการและความคาดหวังของกลุ่ม ได้แก่ การเพิ่มปริมาณเห็ดนางฟ้าให้มากขึ้นและการเพิ่มผลิตภัณฑ์ใหม่ ด้านการตลาดคือการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์เพื่อให้ได้มาตรฐานสากล ด้านการเงินและบัญชีคือการทำบัญชีรายรับรายจ่ายที่ถูกต้อง ผู้วิจัยจึงได้ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไปขับเคลื่อนและพบว่า ด้านการจัดการกลุ่มส่วนใหญ่มีการแบ่ง

หน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน ตามลักษณะโครงสร้างขององค์กร ด้านวัตถุดิบปัจจุบันปริมาณเห็ดนางฟ้าเพิ่มมากขึ้น ด้านการผลิตทางกลุ่มมีการกำหนดปริมาณการใส่เครื่องปรุงเพื่อให้ได้มาตรฐานเพิ่มผลิตภัณฑ์น้ำพริกป่นสวรรค์เจและน้ำพริกป่นเห็ดทอดกรอบเจ ด้านการตลาดปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ใหม่และด้านการเงินและบัญชีมีการจัดทำระบบการทำบัญชีรับจ่าย

ชลิตา ใจหาญ (2555) วิจัยเรื่อง ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพตามโครงการเศรษฐกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าซาง อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ผลวิจัยพบว่า เศรษฐกิจชุมชน อันเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติก็เหมือนกับเรื่องทางการเมือง การศึกษาและการพัฒนาสังคม ที่ผู้เกี่ยวข้องต้องมีความเข้าใจ และความมุ่งมั่นร่วมกัน ว่าการกระทำของเรานั้น ก็เพื่อความรุ่งเรืองและความอยู่รอด ปลอดภัยของสังคมไทย และประเทศไทยทั้งหมด ในการนี้ก็มีความจำเป็นที่การพัฒนาระดับล่าง คือ ชุมชน จะต้องมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับบน คือ ประเทศ อีกทั้งต้องสัมพันธ์กับการเมือง การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรมของคนทั้งประเทศ การเน้นความสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน โคด ๆ คงไม่ช่วยให้กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน บรรลุปณิธานดังกล่าวได้ เศรษฐกิจชุมชนไม่ใช่ของใหม่สุดขีดแต่อย่างใด แท้จริงคือการทำงานเพื่อการดำรงชีพในแนวสัมมาอาชีพเพื่อการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์อื่นในหมู่บ้านนั่นเอง ดังนั้นชาวบ้านที่สนใจจะรวมกลุ่มในการปลูกพืช (อันอาจจะได้แก่ ข้าว พืชไร่ ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ สมุนไพร) เลี้ยงปศุสัตว์ และสัตว์น้ำ รวมอยู่ในพื้นที่ผืนเดียวกัน กิจกรรมการผลิตที่เกี่ยวข้องเนื่องการเกษตร เช่น การแปรรูปข้าว ผลไม้เป็นน้ำผลไม้ เป็นต้น

1. กิจกรรมการผลิตนอกการเกษตร เช่น การร่วมทำอัฐบล็อก การตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป กิจกรรมการบริการ เช่น การบูรณะโบราณสถานในพื้นที่ร่วมกับผู้นำและเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อแหล่งท่องเที่ยวสำหรับหารายได้เข้าหมู่บ้าน เป็นต้น

2. ชาวบ้านอาจรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการหรือใช้กลุ่มที่เป็นนิติบุคคล เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร มูลนิธิ หรือ สมาคม เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมที่กล่าวไปแล้ว หรือเขาอาจจะร่วมกับนักพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่พัฒนาของรัฐ เช่น พัฒนาตำบล เกษตรตำบล นักวิชาการ ซึ่งอาจเรียกว่าพหุภาคีในการแปรรูปผลผลิต หรือการตลาด อีกทั้งอาจร่วมทุนกับพ่อค้าหรือนักอุตสาหกรรมทำการผลิตและแปรรูปเป็นสินค้าตามผู้บริโภค โดยรวมกลุ่มดังกล่าวแล้วทำการผลิตแปรรูป แลกเปลี่ยนสินค้า และบริการต่าง ๆ เนื่องจากชาวบ้านมีระดับการทำมาหากินต่างกัน บ้างก็อยู่ในระดับพอมีพอกิน และบ้างก็อยู่ที่ระดับการค้า ดังนั้น การรวมกลุ่มกันผลิตจึงอาจเป็นไปได้เพื่อความตั้งใจเพื่อให้เกิดความพออยู่ พอกิน เพื่อความพึงพอใจ เพื่อให้คุ้มกับการลงทุน และเพื่อผลกำไร โดยที่รวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้ถือว่าเป็นการรวมกลุ่มระดับล่างสุดของสังคม ดังนั้นการร่วมกันทำงานเพื่อให้เกิดผลให้คนมีความสุขเมื่อต่างพึงพอใจแล้วก็จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

ขวัญกมล ดอนขวา (2555) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชนในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีผลกระทบทางตรงต่อกิจกรรมในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนในด้านการขายมากที่สุด โดยมีขนาดของผลกระทบเท่ากับ 0.513 ส่วนกิจกรรมในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนในด้านการขาย มีผลกระทบทางตรงต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชนในด้านการให้ความอนุเคราะห์ชุมชนมากที่สุด โดยมีขนาดของผลกระทบเท่ากับ 0.417 ทางด้านปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชนด้านการพัฒนาพื้นฐานทางกายภาพมีผลกระทบทางตรงต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด โดยมีขนาดของผลกระทบเท่ากับ 0.434 นอกจากนี้ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชนในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีผลกระทบทางอ้อมต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชนในด้านการให้การศึกษามากที่สุด โดยมีขนาดของผลกระทบเท่ากับ 0.302 ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านการพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสมาชิกกลุ่มและการพัฒนาเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มีผลต่อการเพิ่มยอดขายจากการขายสินค้าภายในชุมชน โดยรายได้จากการขายจะมีผลต่อขนาดของการจัดสรรกำไรไปช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมในชุมชนที่เป็นที่ตั้งของกลุ่มอาชีพเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยในด้านการให้การศึกษา มากที่สุด

พุทธินันท์ บุญเรือง (2556) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ (2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ (3) ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ (4) ผลกระทบ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการศึกษา พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากการกระทำสิ่งที่เรียบง่ายทำกันภายในชุมชน เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในชุมชน ศึกษาในชุมชน ความผูกพันในครอบครัวมีมาก การเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างทางสังคม พฤติกรรมทางสังคม แบบแผนทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับปานกลาง เริ่มเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์กับทุกด้านมาเป็นการความสัมพันธ์เฉพาะส่วน การเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีมีน้อยลงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 5 ประการ คือ การเพิ่มขึ้นของประชากร ภาวะน้ำท่วมพื้นที่นา อำนาจของภาครัฐ การคมนาคม และการเข้ามาของพืชเศรษฐกิจ ทำให้การดำเนินชีวิตจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย การใช้ประโยชน์ที่ดินเพิ่มมากขึ้น ระบบการลงแขกลดลงมีการจ้างงานเพิ่มขึ้น และใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต ชาวบ้านมีหนี้สินเพิ่มขึ้น

การพึ่งพากันน้อยลง การแพร่กระจายทางสังคมทำให้ชาวบ้านเริ่มรับความทันสมัยผลกระทบด้านการเปลี่ยนแปลง เช่น ด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการเข้าไปครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อทำการเกษตรและการเข้าไปถางพื้นที่ป่าเพื่อปลูกทุเรียนและยางพารา มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ปัจจุบันเกิดหมอกควันจากการเผาป่าเป็นมลพิษทางอากาศ ด้านบ้านเรือน สถาปัตยกรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก จากเดิมนิยมสร้างบ้านไม้ 2 ชั้น ชั้นล่างโล่ง ขนาดกลางสมาชิกอยู่ร่วมกันหลายวัยมาเป็นการสร้างบ้านปูนและทิ้งรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม ด้านหัตถกรรมและเทคโนโลยีพื้นบ้าน มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีโดยการส่งเสริมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุนด้านการสาธารณสุข การแพทย์ การพยาบาล ยังคงมีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการรักษาแต่เพียงน้อย ส่วนใหญ่ใช้การรักษาด้านแพทย์สมัยใหม่ที่โรงพยาบาลของรัฐ ด้านสิ่งทอ การแต่งกายนิยมแต่งกายตามสมัยนิยมมากขึ้น ด้านการผลิต การประกอบอาชีพ ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพหลากหลาย เช่นการทำนา การทำไร่ เลี้ยงสัตว์ การประมง ช่างไม้ ช่างแกะสลัก ช่างปั้น ทั้งนี้ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมี 2 ประการ คือ รายจ่ายและหนี้สินเพิ่มสูงขึ้น และปัญหาสังคม เช่น การพนัน

2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ได้กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย จากแนวความคิดของ สุวิทย์ ชีรสวัสดิ์ และชอบ ดีสวน โศก (2536) มาบูรณาการเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกรณีศึกษา การเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม แล้วปรับปรุงเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจประกอบด้วย
 - 1.1 การตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา
 - 1.2 รายได้และรายจ่าย
 - 1.3 การลงทุน
 - 1.4 การจำหน่ายและการตลาด
 - 1.5 ด้านการถือครองที่ดิน
 - 1.6 ด้านการกู้ยืมและหนี้สิน
 - 1.7 ฐานะความเป็นอยู่และทรัพย์สินภายในครัวเรือน

2. การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมประกอบด้วย

- 2.1 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชน
- 2.2 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ
- 2.3 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาอาชีพเดียวกัน
- 2.4 ด้านการให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชน

ผู้วิจัยได้แบ่งช่วงเวลา ออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ

ช่วงที่ 1 ก่อน พ.ศ. 2528 ก่อนมีการสร้างโครงการชลประทานหนองหวาย อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2528 - 2542 เมื่อมีการสร้างคลองส่งน้ำชลประทานมีการขยายการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลามากขึ้นกว่า ร้อยละ 70 ของจำนวนครัวเรือน

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2543 - 2560 มีการรวมกลุ่มกันขึ้นขอจัดตั้งเป็นสหกรณ์ “ประเภทประมง” ทำให้มีการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อต่อรองราคาและเงินทุนต่าง ๆ มีหน่วยงานของรัฐและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้สังเกตเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีการบริการวิชาการเพื่อสนับสนุนการเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านและการขยายตัวของรายได้ทำให้เกิดการลงทุนและขยายกิจการ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560 ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมจากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามห้วงระยะเวลาต่างๆ โดยผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1. แหล่งข้อมูล
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การนำเสนอข้อมูล

3.1 แหล่งข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ จำนวน 96 คน ดังต่อไปนี้

กลุ่มแรกกลุ่มผู้ประกอบการและจำหน่ายพันธุ์ปลา ได้แก่

1. ผู้ประกอบอาชีพเป็นตัวแทนจำหน่าย (ขายส่งตามหมู่บ้านต่าง ๆ) ลูกปลารายย่อย โดยไม่มีฟาร์มเป็นของตนเอง รับจากฟาร์มใหญ่ จำนวน 15 คน
2. ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ฟาร์มขนาดเล็ก เนื้อที่ 1-5 ไร่ จำนวน 25 คน
3. ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ฟาร์มขนาดกลาง เนื้อที่ 6-10 ไร่ จำนวน 20 คน
4. ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ฟาร์มขนาดใหญ่ เนื้อที่ 11 ไร่ขึ้นไป จำนวน 20 คน

กลุ่มที่สอง ผู้รู้ในหมู่บ้าน ได้แก่

1. ผู้ริเริ่มเพาะพันธุ์ปลา
2. ปราชญ์ชาวบ้าน
3. ผู้ริเริ่มรวมกลุ่มเพาะพันธุ์ปลา
4. กำนัน
5. ผู้ใหญ่บ้าน

6. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

7. ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน

8. ครูที่มีประสบการณ์ในพื้นที่และมีความรู้เกี่ยวกับการเพาะพันธุ์ปลาเป็นเวลานาน

รวม จำนวน 8 คน

กลุ่มที่สาม เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐที่ให้การสนับสนุนและเกี่ยวข้อง ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่สำนักงานสหกรณ์ อำเภอโกสุมพิสัย

2. เจ้าหน้าที่สหกรณ์จังหวัดมหาสารคาม

3. เจ้าหน้าที่สำนักงานประมงจังหวัดมหาสารคาม

4. เจ้าหน้าที่สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดมหาสารคาม

5. เจ้าหน้าที่สำนักงานชลประทานจังหวัดขอนแก่น

6. เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอโกสุมพิสัย

7. เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตร จังหวัดมหาสารคาม

8. เจ้าหน้าที่สหกรณ์ประมงผู้เลี้ยงสัตว์น้ำโกสุมคำบดขายน้อย

รวม จำนวน 8 คน

รวมทั้งหมด 96 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 แบบสัมภาษณ์ ซึ่งได้เตรียมการก่อนลงเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

3.2.1.1 ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการสนทนาระหว่างการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นลักษณะพูดคุยกันเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลครบตามความเป็นจริง

3.2.1.2 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง คือ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้เพื่อรวบรวมข้อมูลในประเด็น “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านขายน้อย ตำบลขายน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560”

3.2.2 เครื่องมืออื่น ๆ ได้แก่

3.2.2.1 กล้องถ่ายภาพ เพื่อการบันทึกภาพ สภาพกายภาพของชุมชน และภาพของบุคคลที่ใช้สัมภาษณ์

3.2.2.2 สมุดจทรายละเอียดการสัมภาษณ์ ในการลงภาคสนาม

3.2.2.3 กล้องวิดีโอ เพื่อบันทึกภาพการให้สัมภาษณ์

3.2.2.4 เครื่องบันทึกเสียง

3.3 การสร้างเครื่องมือ

วิธีการสร้างเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ เฉพาะแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. กำหนดประเด็นคำถามในการสร้างแบบสัมภาษณ์ตามความวัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. ศึกษาแนวทางในการสร้างข้อคำถามจากงานวิจัยใกล้เคียงกัน ได้แก่
 - 2.1 แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย เรื่อง การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและเศรษฐกิจสังคม ที่มีผลต่อการประยุกต์และปรับใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำของชุมชนทุ่งกุลาร้องไห้ ของ วรวรรณ อุบลเลิศ
 - 2.2 แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย เรื่อง การจัดการการประมงของชุมชนชาวประมงลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง : กรณีศึกษาชุมชนชาวประมงไชยบุรี อำเภอบ้านดุง จังหวัดนครพนมของ วรวรรณ เลิศศิริวรกุล
3. สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อเสนอผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความเหมาะสม ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความเหมาะสมสอดคล้องของแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 5 ท่านคือ
 - 3.1 อาจารย์ ดร.ชนะชัย อวนวัง (ปร.ค.) คอมพิวเตอร์ศึกษา อาจารย์ประจำสาขาวิชา ภูมิสนเทศ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้าน เนื้อหา
 - 3.2 อาจารย์ ดร.อพันธ์ พูลพุทธา (ปร.ค.) วิจัยและประเมินผลการศึกษา อาจารย์ประจำภาควิชาวิจัยและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยและประเมินผล
 - 3.3 อาจารย์ นัชชา อู่เงิน (ศศ.ม.) ประวัติศาสตร์ ประธานกรรมการบริหารหลักสูตร สังคมศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยและประเมินผล
 - 3.4 นางอุไรวรรณ ด้านขวา (ค.บ.) หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูมหาสารคาม ครูชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา

3.5 นางไกรทอง หล่มศรี (ศศ.บ.) หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา

4. ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ
5. นำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร และการศึกษาจากภาคสนาม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิธีศึกษาจากเอกสาร เป็นการศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นพื้นฐานในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยศึกษาจากแหล่งที่สำคัญดังนี้

1. สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
2. สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
3. ศูนย์ข้อมูลและสารสนเทศ วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีมหาสารคาม
4. ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย
5. ศูนย์สารสนเทศสหกรณ์ประมงน้ำจืด อำเภอโกสุมพิสัย
6. สำนักงานเกษตรอำเภอโกสุมพิสัย
7. ศูนย์ข้อมูลกรมชลประทานบำรุงรักษาหนองหวาย สำนักงานชลประทานที่ 6

จังหวัดขอนแก่น (สชป.6 ขอนแก่น) การศึกษาภาคสนาม ใช้การศึกษา 2 รูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การสังเกต ได้เข้าพบผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน โดยผู้วิจัยแนะนำตนเอง และชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย กระบวนการวิจัยโดยละเอียดเพื่อให้เกิดความไว้วางใจระหว่างผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านกับผู้วิจัย และได้รับความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป ขออนุญาตใช้พื้นที่ในการวิจัย ขออนุญาตศึกษาทั้งเอกสารราชการ สมุด บันทึกข้อมูลต่าง ๆ สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน โดยพูดถึงเรื่องทั่วไปของชุมชน ทั้งเรื่องทางเศรษฐกิจและสังคม ประเพณีวัฒนธรรมทำให้ได้ข้อมูลคร่าว ๆ และได้รู้ถึงข้อมูลหลักในชุมชน สร้างสัมพันธภาพกับชาวบ้านในชุมชนผู้ให้ข้อมูลในที่นี้ คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ในชุมชน ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาตลอดจนครอบครัวของผู้ให้ข้อมูล เมื่อมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน

ผู้ให้ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะทำการบันทึกเสียงในขณะที่พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการและจดบันทึกในประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการสังเกตร่วมด้วย หลังจากนั้นผู้วิจัย ได้นำข้อมูลที่ได้อาจจากการสำรวจ สังเกต รวมทั้งเอกสารทางราชการที่เกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์ร่วมกันและจัดลำดับความต่อเนื่องของข้อมูล และตั้งประเด็นหัวข้อคำถามในการสัมภาษณ์กิจกรรมต่าง ๆ ของกระบวนการประกอบอาชีพ เพาะพันธุ์ปลา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์

1. ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพื่อศึกษาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560 โดยผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างจากผู้รู้ จำนวน 8 คน

2. ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ถูกรออกแบบโดยการพัฒนาจากผู้เชี่ยวชาญ พร้อมสัมภาษณ์ ประเด็นที่น่าสนใจเพื่อ ได้ข้อมูลที่ชัดเจน และการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐที่ให้การสนับสนุนและเกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานสหกรณ์อำเภอโกสุมพิสัย เจ้าหน้าที่สหกรณ์จังหวัดมหาสารคาม เจ้าหน้าที่สำนักงานประมงจังหวัดมหาสารคาม เจ้าหน้าที่สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดมหาสารคาม เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอโกสุมพิสัย เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรมหาสารคาม เจ้าหน้าที่สหกรณ์ประมงผู้เลี้ยงสัตว์น้ำโกสุมตำบลยางน้อย จำนวน 8 คน

ขั้นตอนที่ 4 นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ ตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ ถ้าข้อมูลที่ได้ไม่ชัดเจนต้องเข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนครบถ้วน และถูกต้อง

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560 ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.5.1 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ได้กำหนดไว้ในแหล่งข้อมูล เช่น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สหกรณ์ประมง ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ และไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพ

3.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล โดยทำการบันทึกข้อมูลที่ได้อาจจากการเก็บข้อมูล แยกแยะไว้เป็นหมวดหมู่ และจัดแบ่งเป็นหัวข้อ เพื่อช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

และวิเคราะห์ข้อมูลว่าข้อมูลที่ได้มา ว่าเพียงพอที่จะอธิบายและตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้

3.5.3 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินสถานการณ์ ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในชุมชนบ้านยางน้อยจากการทำประมงน้ำจืดเพาะพันธุ์ปลาขายตามเครื่องมือที่ใช้ เช่นการสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์ การสังเกต เป็นต้นและนำข้อมูลที่ได้หลาย ๆ ด้านมาตรวจสอบซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาข้อมูลที่สมบูรณ์ เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลเชิงคุณภาพ

3.6 การนำเสนอผลการวิจัย

นำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ประวัติและความเป็นมาของชุมชนบ้านยางน้อย ไม่ค่อยปรากฏเป็นหลักฐานเอกสารที่แน่นอน มีเพียงคำบอกเล่าสืบต่อกันมา จากการบอกเล่าของ พระอธิการณรงค์มหาญาโณ เจ้าอาวาสวัดบ้านยางน้อยได้กล่าวว่า บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตั้งขึ้นประมาณ พ.ศ. 2410 บุคคลที่มาตั้งครั้งแรกได้แก่ครอบครัวของ นายมหาราช นายสีหาบัณฑิต นายพระศรี และครอบครัวอื่น ๆ ประมาณ 10 ครอบครัว บุคคลเหล่านี้อพยพมาจากเมืองเสลภูมิ (ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดปัจจุบัน) โดยอพยพครอบครัวมาตั้งอยู่ที่บ้านเขื่อนก่อน แล้วพาลูกหลานสำรวจพื้นที่ เมื่อเห็นว่าที่ดอนยางน้อย (ปัจจุบันเป็นพื้นที่ข้างโรงเรียนบ้านยางน้อย) เป็นพื้นที่เหมาะแก่การตั้งบ้านขึ้น จึงได้พาลูกหลานมาบุกเบิกพื้นที่ถางป่าแถวดอนยางน้อย เมื่อปรับปรุงพื้นที่เสร็จแล้วจึงพาลูกหลานย้ายมาตั้งบ้านเรือนที่ดอนยางน้อย แล้วตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านยางน้อย”

ต่อมาชาวเมืองเสลภูมิและชาวกันทรวิชัยที่เป็นคนรู้จักมักคุ้นกันได้อพยพมาอยู่ด้วยเรื่อย ๆ ภายใต้นี้ยังไม่มีผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2413 จึงจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยตั้งขึ้นเป็นหมู่ที่ 2 ของตำบลเขื่อน โดยมีนายชำนาญ พลธรรมเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ต่อมาชุมชนบ้านยางน้อย มีบ้านเรือนเพิ่มขึ้นกว่า 150 ครอบครัว และแต่ละครัวเรือนอยู่กันตามพื้นที่ที่ทำมาหากินของตนเองมีระยะทางห่างกันมากยากแก่การดูแลและติดต่อกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านจึงขอทางตำบลเขื่อนขอแบ่งหมู่ที่ 2 ออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 2 และ หมู่ที่ 5 ขึ้นกับตำบลเขื่อนเหมือนเดิม โดยหมู่ที่ 5 มีนายโช พันธ์ยางน้อย เป็นผู้ใหญ่บ้าน ต่อมา เมื่อ นายโช พันธ์ยางน้อย ถึงแก่กรรม ทางราชการจึงตั้งนายชำนาญ มาตรคก เป็นผู้ใหญ่บ้านแทน เมื่อ พ.ศ. 2496 นายชำนาญ พันธ์ยางน้อย พร้อมครอบครัวย้ายไปอยู่หมู่บ้านญาติพี่น้องที่อื่น ทางราชการจึงได้ตั้งนายโทน พันธ์ยางน้อย เป็นผู้ใหญ่บ้านแทน จนถึง พ.ศ. 2516 นายโทน พันธ์ยางน้อยได้เกษียณอายุราชการ ทางราชการจึงได้แต่งตั้งนาย คำพันธ์ ทรพลก้อม เป็นผู้ใหญ่บ้านแทน

ในปี พ.ศ. 2517 บ้านยางน้อยได้ขอทางราชการแยกออกจากตำบลเขื่อนมาตั้งเป็นตำบลใหม่ คือตำบลยางน้อย เปลี่ยนชื่อหมู่ที่ 5 เดิมเป็นหมู่ที่ 1 ขึ้นต่อตำบลยางน้อย มีประชากร (ปี พ.ศ. 2560) 1,545 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ/ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป คือฮีตสิบสอง เช่น บุญข้าวจี บุญเดือนหก บุญกฐิน เป็นต้น

(พระอธิการณรงค์มหาญาโณ, 20 กุมภาพันธ์ 2561, สัมภาษณ์)

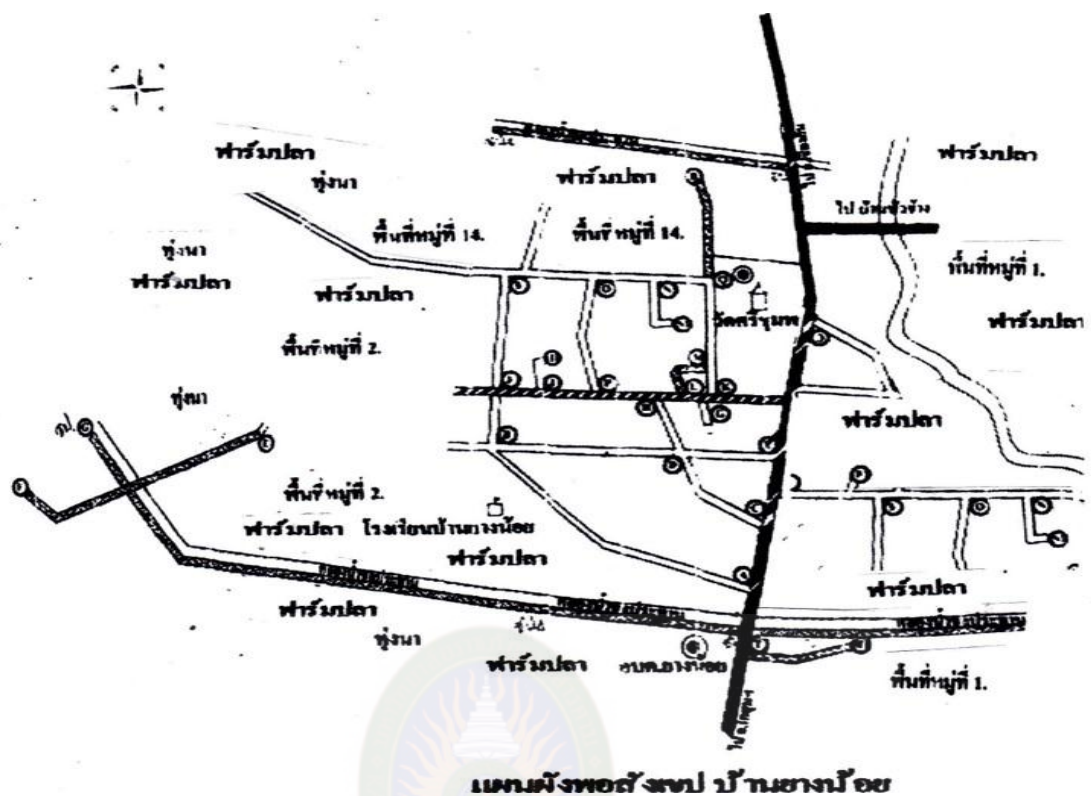
ให้พื้นที่บริเวณรอบหมู่บ้านเหมาะแก่การทำเกษตรกรรมและการเพาะพันธุ์ปลาเพื่อส่งขาย มีการนำพันธุ์ปลามาเลี้ยงเพื่อบริโภคและจำหน่าย แต่ต่อมาได้ประสบปัญหาในการจัดหาพันธุ์ปลามาเลี้ยง (ข้อมูลจากสหกรณ์ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอำเภอโกสุมพิสัย พ.ศ. 2561) เกษตรกรบางรายจึงได้ริเริ่มเพาะพันธุ์ปลาขึ้นรายได้โดยเฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปี 60,000 บาท ชุมชนบ้านยางน้อยห่างจากศาลากลางจังหวัดมหาสารคามประมาณ 32 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอโกสุมพิสัย 7 กิโลเมตร ชุมชนบ้านยางน้อยมีอาณาเขตติดกับหมู่บ้านใกล้เคียง ดังนี้

- 4.2.1.1 ทิศเหนือ ติดหมู่บ้านดอนสุริเยศ
- 4.2.1.2 ทิศตะวันตก ติดหมู่บ้านโนนสุวรรณ
- 4.2.1.3 ทิศตะวันออก ติดหมู่บ้านป่าเป่า บ้านแห่ใต้
- 4.2.1.4 ทิศใต้ ติดหมู่บ้านยางใหญ่

การเดินทาง ประชาชนสามารถเดินทางได้สะดวกและสามารถเดินทางได้ทุกฤดูกาล โดยการใช้เส้นทางรถยนต์หมายเลข 208 จากจังหวัดมหาสารคาม-โกสุมพิสัย ถึงสามแยกโรงพยาบาลอำเภอโกสุมพิสัยเลี้ยวขวาโดยใช้ถนนหมายเลข 2322 ประมาณ 7 กิโลเมตรถึงชุมชนบ้านยางน้อย (องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย, 2561)

4.2.2 สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนบ้านยางน้อย

ลักษณะพื้นที่ บ้านยางน้อยอยู่ที่ทิศเหนือของอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบด้านทิศเหนือสูงและลาดต่ำลงสู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นที่ลุ่มสลับดอน ลักษณะลูกคลื่นเล็กน้อย ลักษณะดินเป็นดินปนทราย มีน้ำคลองชลประทานไหลผ่าน ทำให้เอื้อประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยพื้นที่ตั้งหมู่บ้านเป็นเนินดินเตี้ย ๆ และเป็นที่ยึดรอบหมู่บ้าน ประกอบด้วยบ่อเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้าน และทุ่งนาแหล่งน้ำธรรมชาติมี 2 แหล่งคือ กุดกอกด้านทิศใต้หมู่บ้าน และหนองเกลืออยู่ที่ทิศเหนือของหมู่บ้าน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านจะอยู่รวมกันเช่นเดียวกับการตั้งบ้านเรือนของชาวอีสานทั่วไป

ภาพที่ 4.3 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย

สภาพภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มิได้แตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่น ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไปมากนัก คือ โดยมี 3 ฤดู

(ชุตินา โสทา, 4 มกราคม 2561, สัมภาษณ์)

ลักษณะอากาศแบบมรสุมเขตร้อน (Tropical Monsoon Climate) เหมือนกับพื้นที่ภาคอีสานทั่ว ๆ ไปคือ ในฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อนอบอ้าว ฤดูร้อนเริ่มประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงประมาณกลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่เปลี่ยนจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเป็นมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เนื่องจากระยะทางที่ห่างไกลจากทะเลพอสมควร ทำให้ลักษณะอากาศค่อนข้างร้อนและแห้งแล้ง อุณหภูมิในอำเภอโกสุมพิสัย ในช่วง 2 ปี (พ.ศ. 2558 - 2560) มีค่าเฉลี่ยอุณหภูมิสูงสุด 42 องศาเซลเซียส อากาศร้อนจัดในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2560 คือ 43.9 องศาเซลเซียส (ข้อมูลจากสถานีอุตุนิยมวิทยา อำเภอโกสุมพิสัย, 2561)

ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมไปจนถึงเดือนตุลาคม เนื่องจากเป็นระยะที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้เข้าสู่ประเทศไทย มีฝนตกชุกประมาณ เดือนมิถุนายน ถึงเดือนกันยายนของทุกปี

ในฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์เนื่องจากได้รับลมหนาวจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีลมแรงและอากาศเย็น ในฤดูหนาวลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจะพัดผ่านบริเวณนี้ จะพัดพาเอาความหนาวเย็นและความแห้งแล้งเข้ามา สถิติในช่วง 2 ปี (พ.ศ. 2558 - 2560) ค่าเฉลี่ยอุณหภูมิต่ำสุด 11.3 องศาเซลเซียส ในช่วงฤดูหนาวจะมีความเร็วของลมสูงสุดประมาณ 40 กิโลเมตรต่อชั่วโมง จะเกิดขึ้นประมาณเดือนพฤศจิกายน (ข้อมูลจากสถานีอุตุนิยมวิทยาอำเภอโกสุมพิสัย, 2561)

4.3 สภาพทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านยางน้อย

ประชากร ในปัจจุบันบ้านยางน้อยแบ่งออกเป็น 3 หมู่บ้านคือ

หมู่ที่ 1 มี 5 คุ้มบ้าน มีครัวเรือนทั้งหมดจำนวน 238 หลังคาเรือน มีประชากรชาย 348 คน หญิง 404 คน รวม 752 คน

หมู่ที่ 2 มี 5 คุ้มบ้าน มีครัวเรือนทั้งหมดจำนวน 169 หลังคาเรือน มีประชากรชาย 265 คน หญิง 260 คน รวม 525 คน

หมู่ที่ 14 มี 5 คุ้มบ้าน มีครัวเรือนทั้งหมดจำนวน 65 หลังคาเรือน มีประชากรชาย 129 คน หญิง 139 คน รวม 268 คน ประชากรรวมทั้งหมด 1,545 คน

ตารางที่ 4.1

จำนวน ประชากรและจำนวนครัวเรือนของบ้านยางน้อย

ชื่อบ้าน	หมู่ที่	จำนวนคุ้มบ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนประชากร		
				ชาย	หญิง	รวม
บ้านยางน้อย	หมู่ที่ 1	3	238	348	404	752
บ้านยางน้อย	หมู่ที่ 2	3	169	265	260	525
บ้านยางน้อย	หมู่ที่ 14	3	65	129	139	268

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย (พ.ศ. 2561)

ประชากรมีช่วงอายุที่แตกต่างกัน รายละเอียดปรากฏดังตาราง 4.2 ดังนี้

ตารางที่ 4.2

จำนวนประชากรของชุมชนบ้านยางน้อยในปี พ.ศ. 2560 จำแนกตามโครงสร้างอายุ

ช่วงอายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. 1 วัน - 5 ปี	71	4.59
2. เกิน 5 ปี - 7 ปี	58	3.75
3. เกิน 7 ปี - 14 ปี	96	6.21
4. เกิน 14 ปี - 18 ปี	121	7.83
5. เกิน 18 ปี - 59 ปี	788	54.19
6. 60 ปี ขึ้นไป	411	28.26
รวม	1,545	100.00

ที่มา : ปรับปรุงจากข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย พ.ศ. 2560

จากตารางที่ 4.2 จะเห็นว่าประชากรของชุมชนบ้านยางน้อย จำนวนทั้งสิ้น 1,545 คน

1. มีช่วงอายุ 1 วัน ถึง 5 ปี จำนวน 71 คน เป็นร้อยละ 4.59

2. อายุเกิน 5 ปี ถึง 7 ปี 58 คน เป็นร้อยละ 3.75

3. อายุเกิน 7 ปี ถึง 14 ปี 96 คน เป็นร้อยละ 6.21

4. อายุเกิน 14 ปี ถึง 18 ปี 121 คน เป็นร้อยละ 7.83

5. เกิน 18 ปี ถึง 59 ปี 788 คน เป็นร้อยละ 54.19

6. 60 ปีขึ้นไป 411 เป็นร้อยละ 28.26 จากตัวเลข ดังกล่าวจะพบว่า ประชากรของชุมชน

บ้านยางน้อย อยู่ในวัยแรงงานมากที่สุด รองลงมาจะอยู่ในวัยผู้สูงอายุ และวัยเด็กตามลำดับ

4.3.1 การเมืองและการปกครอง

บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีการจัดการปกครองตามหลักและวิธีการของกระทรวงมหาดไทย เช่นเดียวกับหมู่บ้านทั่วไป กล่าวคือ มีการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วยกำนันเป็นประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลความสงบเรียบร้อย อำนวยประโยชน์และความความสงบสุขให้แก่ชาวบ้าน รวมถึงการประสานงานกับทางราชการ

นอกจากการจัดการปกครองโดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านแล้วยังมีการแบ่งหมู่บ้านออกเป็น “คุ้ม” แต่ละคุ้มมีหัวหน้าคุ้มและรองหัวหน้าคุ้ม โดยให้สมาชิกแต่ละคุ้มเลือกหัวหน้ากันเอง หัวหน้าคุ้มจะเป็นตัวแทนของคุ้มในการติดต่อประสานงานต่าง ๆ กับผู้ใหญ่บ้าน เช่นการเก็บเงินค่าสาธารณะ งานบุญงานประเพณีต่าง ๆ ในกรณีที่ชาวบ้านไม่สะดวก รวมทั้งประชุมแทนชาวบ้านที่อยู่คุ้มเดียวกันด้วย

(เตรียม เสนาหนอก, 5 เมษายน 2561, สัมภาษณ์)

ผู้ใหญ่ของชุมชนบ้านยางน้อยประกอบด้วย นายสุนทร ภูคำสอนผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 นายเตรียม เสนาหนอกผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 และนางเพลินตา พันธุ์ยางน้อย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 14

การแบ่งคุ้มของชุมชนบ้านยางน้อย มี 3 หมู่ ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 14 แบ่งออกเป็นหมู่ละ 3 คุ้ม คือ

1. นายสมชัย สุโพคำ หัวหน้าคุ้ม อัมพวัน
2. นายเตรียม เสนาหนอก หัวหน้าคุ้ม พลังพัฒนา
3. นายมนตรี ศรีทำบุญ หัวหน้าคุ้ม ร่วมใจพัฒนา
4. นายทวี สารโท หัวหน้าคุ้ม แสนสุข
5. นายเคน แสงไยจารย์ หัวหน้า คุ้ม แสงไยจารย์
6. นายสมาน ดวงโพคา หัวหน้าคุ้ม ประชาชื่น
7. นายสมควร ธรรมภิบาล หัวหน้าคุ้ม ยายเนียม
8. นายวิโรจน์ สารบูรณ์ หัวหน้าคุ้ม สุขสันติ
9. นายธนา ศิริมาลา หัวหน้าคุ้ม ศรีชุมพร (ข้อมูลจาก รอม พิมพิพันธ์, สัมภาษณ์)

4.3.2 ของชุมชนบ้านยางน้อย

ชุมชนบ้านยางน้อย มีโรงเรียนบ้านยางน้อยสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคามเขต 3 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการตั้งอยู่บ้านยางน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44140 โทรศัพท์ 043-998193 เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวนพื้นที่ของโรงเรียนทั้งหมด 7 ไร่ 2 งาน โรงเรียนมีอาคารสถานที่ ประกอบด้วย อาคารเรียน 3 หลัง อาคารประกอบ จำนวน 2 หลัง ส้วม 2 หลัง สนามเด็กเล่น 1 สนาม สนามฟุตบอล 1 สนาม สนามวอลเลย์บอล 2 สนาม สนามตะกร้อ 1 สนาม เขตพื้นที่บริการ 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านยางน้อย หมู่ที่ 1 บ้านยางน้อย หมู่ที่ 2 บ้านยางน้อย หมู่ที่ 14 บ้านดอนสุริเยศ หมู่ที่ 8 (สมจิตร อรรถเศรษฐัง, สัมภาษณ์) ชื่อผู้อำนวยการโรงเรียน นายสมจิตร อรรถเศรษฐัง วิทยฐานะผู้อำนวยการสถานศึกษาชำนาญการพิเศษ

ตารางที่ 4.3

รายชื่อครูและบุคลากร โรงเรียนบ้านยางน้อย ปีการศึกษา 2560

ที่	ชื่อ – ชื่อสกุล	อายุ	อายุ ราชการ	ตำแหน่ง/วิทยฐานะ	วุฒิ	วิชา เอก
1	นางราตรี วงศ์ประพันธ์	54	34	ครู/ชำนาญการพิเศษ	ค.บ.	ภาษาไทย
2	นางวัญญา ศรีทรัพย์	56	34	ครู/ชำนาญการพิเศษ	ศษ.บ	ประถมศึกษา
3	นางไกรทอง หล่มศรี	58	36	ครู/ชำนาญการพิเศษ	ศศ.บ	พัฒนาชุมชน
4	นางอุไรวรรณ ด้านขวา	57	35	ครู/ชำนาญการพิเศษ	ค.บ.	ภาษาไทย
5	นายไกรสร แสนเมืองจีน	27	-	ครูอัตราจ้าง	ศศ.บ	ประวัติศาสตร์
6	นายธนดล ศรีชัยปัญญา	23	-	ครูอัตราจ้าง	วท.บ	เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
7	น.ส.ศรัญญา สีชาติ	24	-	ครูอัตราจ้าง	วท.บ	ฟิสิกส์
8	น.ส.สิริพัทธ์ ภความนตรี	27	-	ครูพี่เลี้ยงเด็กพิการ	น.บ	นิเทศศาสตร์

ที่มา : ปรับปรุงจากโรงเรียนบ้านยางน้อย ปีการศึกษา 2560

ตารางที่ 4.4

จำนวนนักเรียน ตั้งแต่ระดับชั้นก่อนประถมศึกษา ถึงระดับประถมศึกษาตอนปลาย โดยจำแนกเป็นรายชั้น และเพศ ปีการศึกษา 2560

ชั้น	โรงเรียนบ้านยางน้อย			ครูประจำชั้น
	ชาย	หญิง	รวม	
1. อนุบาล 1	5	3	8	นางราตรี วงศ์ประพันธ์
2. อนุบาล 2	6	4	10	นางราตรี วงศ์ประพันธ์
3. ประถมศึกษาปีที่ 1	3	7	10	นางวัญญา ศรีทรัพย์
4. ประถมศึกษาปีที่ 2	7	4	11	นางไกรทอง หล่มศรี
5. ประถมศึกษาปีที่ 3	5	6	11	น.ส.สิริพัทธ์ ภความนตรี
6. ประถมศึกษาปีที่ 4	4	3	7	นายไกรสร แสนเมืองจีน
7. ประถมศึกษาปีที่ 5	4	7	11	นายธนดล ศรีชัยปัญญา
8. ประถมศึกษาปีที่ 6	6	4	10	นางอุไรวรรณ ด้านขวา
รวม	36	35	78	

ที่มา : ปรับปรุงจากโรงเรียนบ้านยางน้อย ปีการศึกษา 2560

อัตราส่วนระหว่างครูต่อนักเรียนประมาณ 1 : 11 จำนวนนักเรียนในโรงเรียนทั้งสิ้น 78 คน

จากตารางที่ 4.4 จะเห็นว่าจำนวนนักเรียน มาเรียนที่โรงเรียนบ้านยางน้อย 78 คน เนื่องจากชาวบ้านส่วนหนึ่ง ได้นำบุตรหลาน ไปเข้าเรียนใน โรงเรียน ที่อยู่ในตัวอำเภอ โกสุมพิสัยที่ห่างจากชุมชนบ้านยางน้อย 7 กิโลเมตร และจากตารางแสดงว่ามีนักเรียนชายและ หญิงอัตราเกือบเท่า ๆ กัน และนักเรียนแต่ละชั้นมีจำนวนเกือบเท่ากันประมาณชั้นละ 10-11 คน

นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนต่อชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 10 คน ในปีการศึกษา 2561 สมัครเข้าเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองต้องการส่งบุตรหลานเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น เนื่องจากเหตุผลหลายประการ เช่น ค่านิยมสมัยใหม่ที่ต้องการให้บุตรหลานมีการศึกษาสูงเท่าสังคมเมือง รายได้ของครอบครัวสูงขึ้น ตลอดจนมีการคมนาคมสะดวกที่จะส่งบุตรหลานเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษา ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนในตัวอำเภอโกสุมพิสัย

(มงคล พันธุ์ยางน้อย, 13 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

4.3.2 สภาพทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพของชาวบ้านยางน้อยมีทั้งประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมโดยชาวบ้านยางน้อยมีจำนวนทั้งสิ้น 472 ครัวเรือน มีการประกอบอาชีพหลักดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5

ครัวเรือน จำนวนร้อยละ จำแนกตามการประกอบอาชีพหลักของชาวบ้านยางน้อยในปี พ.ศ. 2560

อาชีพหลัก	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
เพาะพันธุ์ปลาชาย	340	72.04
ทำนา	72	15.25
รับราชการ	18	3.81
ป้อน้ำมัน	2	0.42
อู่ซ่อมรถ	5	1.06
ร้านซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า	1	0.21
ร้านค้าอุปกรณ์การเกษตร	6	1.27
ร้านอาหาร	9	1.90
ร้านตัดผม	3	0.63
ร้านรับจ้าง	1	0.21
ร้านถ่ายเอกสาร	2	0.42
ร้านคอมพิวเตอร์	1	0.21
อื่นๆ	12	2.55
รวม	472	100.00

ที่มา : ปรับปรุงจากข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย พ.ศ. 2560

จากตารางที่ 4.5 แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านยางน้อยประกอบอาชีพหลัก ซึ่งเป็นงานที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้เวลาส่วนใหญ่ทำประจำเพื่อเลี้ยงชีพ สรุปได้ดังนี้

1. การเพาะพันธุ์ปลาขาย เป็นอาชีพหลักที่สำคัญของชาวบ้านยางน้อย ถึงร้อยละ 72.04 ชาวบ้านเพาะพันธุ์ปลา ทั้งปลาป่น ปลาช่อน ปลาตะเพียน ปลาไน ปลานวลจันทร์ ปลาดุก ปลาอื่น ๆ ตามแต่ลูกค้าต้องการ โดยทำในบ่อซีเมนต์ และที่นาเดิม เป็นต้น

2. ทำนา ประชากรร้อยละ 15.25 ประกอบอาชีพหลักคือ ทำนา รองลงมาจากการเพาะพันธุ์ปลา การทำนาจะทำทั้งข้าวนาปีและข้าวนาปรัง บริเวณที่ทำข้าวนาปรังคือบริเวณที่สามารถสูบน้ำจากคลองส่งน้ำหนองห้วยขึ้นมาใช้ถึง จากการศึกษา พบว่าการนาชาวบ้านทำนาหว่านมากกว่านาดำ กลุ่มชาวบ้านยางน้อยที่มีอาชีพหลักคือ การทำนาทั้ง 42 ครัวเรือน ได้สมัครเป็นสมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เพื่อนำเงินมาจ้างแรงงานเก็บเกี่ยว การซื้อปุ๋ยเคมี และสารกำจัดศัตรูพืช และซื้อรถไถเดินตามสำหรับไถนา (เตรียม เสนาहनอก, สัมภาษณ์)

3. รับราชการ มีผู้ทำอาชีพรับราชการ 18 ครอบครัว เป็นจำนวน 20 คน ข้าราชการสามารถแยกออกได้เป็น ข้าราชการ ตำรวจ 3 คน ข้าราชการอนามัย 5 คน ข้าราชการ องค์การบริหารส่วนตำบล 7 คน ข้าราชการครู 5 คน

4. ร้านซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า มีผู้ประกอบการอยู่ 1 ราย

5. ร้านตัดผม มีผู้ประกอบการ 3 ราย

6. ร้านรับจํานำ มีผู้ประกอบการ 1 ราย

7. ร้านจำหน่ายสินค้าและอุปกรณ์การเกษตร 6 ราย เนื่องจากชาวบ้านยางน้อยประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเป็นจำนวนมาก ร้านค้าจึงจำหน่ายอาหารปลา และอุปกรณ์เพาะเลี้ยงปลาหลายรายด้วยกัน

8. ร้านคอมพิวเตอร์ มีผู้ประกอบการ 1 ราย

9. ร้านถ่ายเอกสาร มีผู้ประกอบการ 2 ราย

10. อุ้ซ่อมรถ มีผู้ประกอบการ 5 ราย เนื่องจากการใช้รถยนต์ในการขนส่งและขายพันธุ์ปลาผู้ประกอบการอุ้ซ่อมรถจึงมี ถึง 5 ราย

11. ร้านอาหารมีผู้ประกอบการ 9 รายขายอาหารให้กับลูกค้าประจำคือ ชาวบ้านยางน้อย และลูกค้าที่มาจับปลาตามฟาร์มปลาต่างๆ

12. ปั้มน้ำมัน มีผู้ประกอบการ 2 ราย เป็นปั้มนขนาดใหญ่ 1 ราย และปั้มนขนาดเล็ก 1 ราย

13. อาชีพอื่นๆ 12 ครอบครัวเช่น รับจ้างทั่วไป เป็นลูกจ้างตามฟาร์มปลา ช่างทาสี ช่างไม้ รับเหมาก่อสร้าง และโรงหล่อพระ เป็นต้น (สุนทร ภูคาสอนและตี๋ม ศิริมาลา, สัมภาษณ์)

4.3.3 สาธารณสุขของชุมชนบ้านยางน้อย

ชุมชนบ้านยางน้อยตั้งอยู่ใกล้กับสถานีอนามัย ประมาณ 2 กิโลเมตร สถานีอนามัยตั้งอยู่บ้านยางใหญ่เป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกัน และอยู่ห่างจากโรงพยาบาลอำเภอโกสุมพิสัย 7 กิโลเมตร สถานีอนามัยและโรงพยาบาลโกสุมพิสัยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพียงพอต่อการรับบริการของประชาชน สามารถให้บริการแก่ชาวบ้านยางน้อย และชาวบ้านใกล้เคียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสถานีอนามัย ให้บริการรักษาโรคเบื้องต้น หรือเจ็บไข้เล็กน้อย การให้บริการปรึกษาปัญหาครอบครัว การฉีดวัคซีน การแนะนำเกี่ยวกับสุขอนามัยให้แก่ชาวบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขยังมีหน้าที่ประสานหน่วยงานราชการโรงพยาบาลโกสุมพิสัย ในการอบรมความรู้สาธารณสุขพื้นฐานแก่ชาวบ้าน

ในชุมชนจะมีตัวแทนของชาวบ้านในด้านสาธารณสุข เรียกว่า (อสม.) หรือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นกลุ่มบุคคลภายในชุมชนที่ได้รับการอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขด้วยความเสียสละต่อประชาชนในหมู่บ้าน โดยมีบทบาทหน้าที่ในการดูแล ให้คำแนะนำ ในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักสุขอนามัยเพื่อสุขภาพของตนเอง ตลอดจนให้การช่วยเหลือขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ อสม. ได้นั้นนอกจากจะมีคุณสมบัติตามที่กำหนดแล้ว จะต้องผ่านการคัดเลือกอีกด้วย ทำการถ่ายทอดความรู้ กระตุ้นเตือน และส่งเสริมชักชวนให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความสนใจเรื่องการดูแลสุขภาพและป้องกันโรค เพื่อให้ชาวบ้านมีสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชาวบ้านยางน้อยมีความสะดวกในการรับการรักษาพยาบาล ทั้งโรงพยาบาลโกสุมพิสัย โรงพยาบาลมหาสารคามและโรงพยาบาลขอนแก่นที่สามารถใช้บริการได้ทุกแห่ง

(เพลินตา พันธุ์ยางน้อย และอ้วน หล่มศรี, 6 เมษายน 2561, สัมภาษณ์)

4.3.4 สาธารณูปโภคของชุมชนบ้านยางน้อย

บ้านยางน้อยถือว่าเป็นหมู่บ้านที่มีสาธารณูปโภคอยู่ในขั้นดีเยี่ยม สามารถอำนวยความสะดวกสบายให้แก่ชาวบ้าน เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า เส้นทางคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ อีกมากมาย จากการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

4.3.4.1 ไฟฟ้า ชาวบ้านเริ่มมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 และมีสำนักงานไฟฟ้าอยู่ในหมู่บ้านหัวขัวติดอำเภอโกสุมพิสัยห่างจากหมู่บ้านยางน้อย 8 กิโลเมตร สามารถช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกให้แก่ชาวบ้านได้เมื่อกระแสไฟฟ้าขัดข้องหรือติดต่อกับการติดตั้งไฟฟ้าต่าง ๆ ในปัจจุบันชาวบ้านยางน้อยสามารถทำอาชีพต่าง ๆ ได้ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน โดยเฉพาะการเพาะพันธุ์ปลาจะทำในเวลากลางคืนและไฟฟ้า มีไปถึงที่นาและที่ฟาร์มปลาที่อยู่ห่างไกลจาก

หมู่บ้าน สามารถใช้ไฟได้เกือบทุกพื้นที่ เช่น การสูบน้ำจากคลองหนองหวายมาใช้ประโยชน์ ทำให้ชาวบ้านมีความสะดวกในการประกอบอาชีพมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

(สมัย สุโพคำ, 20 กุมภาพันธ์ 2561, สัมภาษณ์)

4.3.4.2 ประปา ก่อน พ.ศ. 2557 ชาวบ้านอย่างน้อยมีระบบส่งน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภค และบริโภคภายในหมู่บ้าน โดยการสูบน้ำจากสระน้ำชุมชนที่อยู่ในบริเวณวัด เพื่อใช้สำหรับอุปโภค และบริโภคในหมู่บ้าน แต่เมื่อ พ.ศ. 2557 ชาวบ้านได้ขออนุญาตประปาส่วนภูมิภาค ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยน มาใช้น้ำประปาส่วนภูมิภาคทั้งหมู่บ้านและชาวบ้านมีน้ำสะอาดใช้ แต่ชาวบ้านนิยมซื้อน้ำบรรจุถัง ดื่ม มากกว่าจะเก็บน้ำไว้ในโอ่งเพื่อดื่ม

(สมควร ธรรมภิบาล, 11 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

4.3.4.3 การสื่อสาร ชาวบ้านอย่างน้อย มีโทรศัพท์มือถือใช้ทุกครัวเรือน สามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้อย่างสะดวก การมีโทรศัพท์ใช้ เป็นผลดีต่อการติดต่อธุรกิจเพาะพันธุ์ปลาและร้านค้าต่าง ๆ และชาวบ้านในแต่ละครัวเรือน ยังมีอินเทอร์เน็ตไร้สายใช้ เกือบทุกครัวเรือน ทำให้การโฆษณาขายปลา ผ่านทางสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นไปได้ อย่างสะดวก

(สมนึก ศรีทำบุญ, 18 กรกฎาคม 2561, สัมภาษณ์)

4.3.4.4 การคมนาคม ชุมชนบ้านอย่างน้อย ใช้ถนนสัญจรในหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 6 สาย แต่ละสายเป็นถนนคอนกรีต และมีถนนตัดไปหมู่บ้านอื่นได้สะดวก ถนนลาดยางหมดทุกเส้น โดยมีถนนหลักคือ ถนนสายโกสุม-เชียงยืน ชาวบ้านสามารถโดยสารรถประจำทาง คือสายสุรินทร์-ขอนแก่น เป็นรถสี่ล้อ หรือใช้รถจักรยานยนต์ที่มีทุกครัวเรือน และรถยนต์ที่มีเกือบทุกครัวเรือน อีกเช่นกัน ในชุมชนบ้านอย่างน้อยไม่มีรถรับส่งหรือรถรับจ้างคอยบริการเนื่องจากไม่มีความจำเป็น เพราะแต่ละครัวเรือนมีรถส่วนตัวทั้งหมด จากสภาพการคมนาคมดังกล่าวทำให้ชาวบ้านอย่างน้อยสามารถบรรทุกปลาเพื่อออกจำหน่าย และการนำวัสดุอุปกรณ์มาใช้ในการผลิตเพาะพันธุ์ปลาได้ สะดวกรวดเร็วมากขึ้น

(สุนทร ภูคำสอน, 20 เมษายน 2561, สัมภาษณ์)

4.3.5 ศาสนาและประเพณีของชุมชนบ้านยางน้อย

4.3.5.1 ศาสนา

ชาวบ้านยางน้อยเป็นชุมชนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษไทยลาว ทำให้มีการดำเนินชีวิตเหมือนสังคมไทยลาวอีสานทั่วๆ ไป กล่าวคือเป็นสังคมที่มีความผูกพันกันอย่างแนบแน่นระหว่างญาติพี่น้องและเครือญาติ และเพื่อนบ้านให้ความเคารพนับถือญาติผู้ใหญ่ โดยเฉพาะผู้นำของตระกูลที่มีความเก่าแก่เช่น พันธุ์ยางน้อย ครพลก่อม เป็นต้น นับถือพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผี เชื้อเรื่องภพหน้า และบาปบุญคุณโทษ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้านยางน้อย มีวัดประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง คือ วัดศรีชุมพร เป็นวัดเก่าแก่ตั้งอยู่ติดถนนสาย โกสุม-เชียงยืน มีพื้นที่ 11 ไร่ ภายในประกอบด้วย ศาสนสถานที่สำคัญคือ พระอุโบสถเป็นแห่งแรกของตำบลยางน้อย ส่วนมากชาวบ้านใกล้เคียงนำลูกหลานมาบวชที่พระอุโบสถวัดศรีชุมพร ญาติ จำนวน 4 หลัง ศาลาการเปรียญ จำนวน 1 หลัง หอระฆังจำนวน 1 แห่ง เมรุเผาศพ จำนวน 1 แห่ง

(พระอธิการณรงค์ มหาญาโณ, 20 กุมภาพันธ์ 2561, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า ชาวบ้านยางน้อยเป็นพุทธศาสนิกชนทั้งหมู่บ้าน และยังมีความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาไม่เสื่อมคลาย เช่นกรณีชาวบ้านช่วยกันออกเงินซื้อดินถมสระวัด และสร้างกำแพงวัดขึ้นใหม่อันแสดงให้เห็นความสามัคคีและความสำคัญของพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชาวบ้าน มีการเปิดสอนโรงเรียนศีลธรรมวันอาทิตย์ให้กับผู้ที่สนใจ ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของชาวบ้าน พบว่าหัวหน้าของครอบครัวมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา น้อยมาก เนื่องจากต้องการต้องดูแล การเพาะพันธุ์ปลาและขายลูกปลา บางครอบครัวต้องออกเร่ขายลูกปลาตามหมู่บ้านต่างๆ นานหลายวันจึงได้กลับบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาส่วนใหญ่จึงมีแต่สตรีและผู้สูงอายุของหมู่บ้าน

4.3.5.2 ประเพณี

ชาวบ้านยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคลอย่างต่อเนื่อง แต่ก็มีเปลี่ยนแปลงวิธีการและกระบวนการตามความเหมาะสม ประเพณีส่วนบุคคลที่สำคัญได้แก่ ประเพณีบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีงานศพ และประเพณีอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรผู้ล่วงลับ เป็นต้น ส่วนประเพณีส่วนรวมยังคงยึดตามแนวประเพณี ฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นการทำบุญกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ถึงแก่กรรมและเจ้ากรรมนายเวรทั่วไป โดยเหลือประเพณีที่ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังต่อไปนี้

(สมหมาย สุโพคำ, 13 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

ประเพณีบุญข้าวจี่ ในวันเพ็ญเดือนสาม จะมีการทำบุญข้าวจี่และบุญมาฆบูชา การทำบุญข้าวจี่จะเริ่มตอนเช้าโดยใช้ข้าวเหนียวปั้นใส่น้ำอ้อยนำไปจี่บนไฟอ่อน ๆ แล้วชุบด้วยไข่เมื่อสุกแล้วนำไปถวายพระ เมื่อพระสงฆ์ฉันอาหารเสร็จแล้วก็แสดงธรรมเทศนา ปั้นข้าวจี่ที่เหลือจากพระสงฆ์ฉัน ก็แบ่งกันไปบริษัประทาน

ประเพณีบุญหะเวดพังเทศน์มหาชาติ ในงานบุญนี้มักจะมีผู้นำกัณฑ์เทศน์มาถวายพระ ซึ่งเรียกว่า "กัณฑ์หลอน" หรือถ้าจะถวายเจาะจงเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มาก็จะเรียกว่า "กัณฑ์จอบ" เพราะต้องแอบข่มคูให้แน่ใจเสียก่อนว่าไซ้พระรูปที่จะถวายเจาะจงหรือไม่ มีพิธีการดังนี้ วันแรกหรือวันโฮมตอนเช้าตรูเป็นการประกอบพิธีกรรมนิมนต์พระอุปัชฌาย์และพิธีกรรมทางศาสนาแต่พอถึงตอนบ่ายจะมีพิธีแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง มีกลองยาวเป็นดนตรีแห่เข้าวัด วันที่สองตอนเช้าตรูมีพิธีแห่ข้าวพันก้อน พอตอนสายจะมีการนิมนต์พระนักเทศน์เสียดิหลายรูปที่ได้รับนิมนต์มาเทศน์ เรื่องพระเวสสันดรชาดกให้จบภายในวันเดียว ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าจะได้รับบุญกุศลยิ่ง และจะได้เกิดร่วมยุคพระศรีอริยเมตไตรย์

(เตรียม เสนาหนอก, 5 เมษายน 2561, สัมภาษณ์)

ประเพณีสงกรานต์หรือบุญสงน้ำหรือบุญเดือนห้า ซึ่งมีขึ้นในเดือนห้าและถือเป็นเดือนสำคัญ เพราะเป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่ไทย การสงน้ำจะมีทั้งการรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ และผู้หลักผู้ใหญ่ ด้วยน้ำอบน้ำหอมเพื่อขอขมาและขอพรตลอดจนมีการทำบุญถวายทาน โดยในแต่ละวันมีกำหนดการดังนี้

1. วันที่ 13 เมษายน เรียกว่า มหาสงกรานต์ หมายถึง วันที่ดวงอาทิตย์ก้าวขึ้นสู่อราสีเมษ พระสงฆ์จะนำพระพุทธรูปลงมาทำความสะอาด สงน้ำพระพุทธรูป และตั้งไว้ ณ ที่อันควร เพื่อให้ชาวบ้านได้กราบไหว้และสงน้ำด้วยน้ำอบและน้ำหอมจนกว่าจะถึงวันเพ็ญเดือนหก จึงจะอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ที่เดิม

2. วันที่ 14 เมษายน เรียกว่า วันเนา หมายถึง วันที่ดวงอาทิตย์เคลื่อนเข้าอยู่ราสีเมษ ประจําที่เรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะทำบุญอุทิศส่วนบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

3. วันที่ 15 เมษายน เรียกว่า เถลิงศก หรือ วันขึ้นศก คือวันที่เริ่มจุดเปลี่ยนศักราชใหม่การที่กำหนดให้อยู่ในวันนี้ขึ้นเพื่อให้แน่ใจได้ว่าดวงอาทิตย์โคจรจากราสีมีนขึ้นอยู่ราสีเมษแน่นอนแล้ว อย่างน้อย ๑ องศา วันสังขารขึ้น ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ตามจุลศักราชที่ไทยเคยใช้สมัยก่อน ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์และแสดงความเคารพนบถน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่

บิดามารดา หรือผู้มีพระคุณ เพื่อแสดงความกตัญญูทดแทน โดยผู้น้อยจะขอขมาลาโทษที่อาจเคยล่วงเกินผู้ใหญ่ พร้อมทั้งขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนและครอบครัวตลอดไป

(มนตรี ศรีทำบุญ, 27 กุมภาพันธ์ 2561, สัมภาษณ์)

ประเพณีบุญเบิกบ้านหรือบุญซำฮะ (ล้าง) หรือบุญบูชาบรรพบุรุษทำในเดือน 7 มีการเช่นสำรวจหลักเมือง หลักบ้าน ปู่ตา ผีตาแฮก ผีเมือง เป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ มีการนำหินกรวดที่พระสงฆ์สวดมนต์แล้วมาหว่านขึ้นหลังคาตามบ้านเรือนของชาวบ้าน เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้าน

(สมหมาย สุโพคำ, 13 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

ประเพณีบุญเข้าพรรษา ก่อนวันเข้าพรรษา จะจัดวันอาสาฬหบูชาในวัน เพ็ญเดือน 8 ส่วนอีกหนึ่งวันต่อมาจึงทำบุญเข้าพรรษา แรม 1ค่ำ เดือน 8 ซึ่งเป็นประเพณีทางพุทธศาสนาโดยตรง ลักษณะการจัดงานจึงคล้ายกับทางภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เช่น มีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณร มีการฟังธรรมเทศนา ตอนบ่ายชาวบ้านหล่อเทียนใหญ่ถวายเป็นพุทธบูชาและเก็บไว้ตลอดพรรษา การนำไปถวายวัดจะมีขบวนแห่ฟ้อนรำเพื่อให้เกิดความครึกครื้นสนุกสนาน

(ทวี สารโท, 5 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

ประเพณีทำบุญข้าวประดับดินวันดับ บุญเดือนเก้า เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ เพื่อบูชาผีบรรพบุรุษและผีไร้ญาติ โดยชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหาร คาวหวาน ผลไม้ หมา กพลู บุหรี่ มาห่อด้วยใบตอง และทำเป็นห่อเล็ก ๆ ก่อนจะนำไปวางตามโคนต้นไม้ใหญ่หรือตามพื้นดินบริเวณรอบ ๆ เจดีย์ หรือโบสถ์ในตอนเช้ามีด การทำบุญข้าวประดับดินนี้ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว รวมถึงอุทิศส่วนกุศลให้กับสัตว์นรก หรือเปรตบางพื้นที่อาจจะนำห่อข้าวน้อย เหล้า บุหรี่ แล้วนำไปวางหรือแขวนไว้ตามต้นไม้และกล่าวเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษและญาติมิตรที่ล่วงลับไปมารับส่วนกุศลในครั้งนี้ ต่อมาใช้วิธีการกวาดน้ำหลังการถวายภัตตาหารพระสงฆ์แทน การทำบุญข้าวประดับดินนิยมทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้า หรือที่เรียกว่า บุญเดือนเก้า

(แกน แสงไชจารย์, 11 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

ประเพณีบุญข้าวสากหรือข้าวสลาก บุญเดือนสิบ การทำบุญข้าวสาก นิยมทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นประจำทุกปี ที่เรียกว่า “บุญข้าวสาก” เนื่องจากเมื่อจัดทำข้าวปลาอาหาร และเครื่องไทยทานต่าง ๆ อุทิศให้ ผู้ล่วงลับไปแล้ว จะทำสากหรือสลาก มีคำอุทิศส่วนกุศลใส่กระดาษ บันทึกรื้อชื่อ ผู้มีจิตศรัทธาบริจาค และความประสงค์ว่าจะบริจาคทาน ให้แก่ผู้ใด โดยบอกชื่อผู้ที่มา รับส่วนกุศลด้วย โดยมีจุดประสงค์สำคัญ เพื่อมุ่งอุทิศส่วนกุศลให้ญาติสนิท เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา สามเณร ภรรยา พี่น้องที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว และอาจอุทิศให้ เปรตทั่วไปด้วยก่อนถึงกำหนดวัน ทำบุญข้าวสาก คือ ราววันขึ้น 13 - 14 ค่ำ เดือนสิบ ชาวบ้าน จะเตรียมอาหารชนิดต่าง ๆ มีทั้งข้าว เนื้อ ปลา ข้าวเม่า ข้าวพอง ข้าวตอก ขนม และอาหารคาวหวานอื่น ๆ ตลอดจนผลไม้ต่าง ๆ ไว้สำหรับ ทำบุญ สำหรับข้าวเม่า ข้าวพอง และข้าวตอกนั้น จะคลุกเข้ากัน โดยใส่น้ำอ้อย น้ำตาล ถังวา มะพร้าว ให้เป็นข้าวสาก (ข้าวกระยาสาร) เมื่อเตรียมสิ่งของทำบุญเรียบร้อย แล้ว ชาวบ้านจะเอาข้าวปลา อาหารที่มีอยู่ไปส่งญาติพี่น้องและผู้รักใคร่นับถือ อาจส่งก่อนวันทำบุญหรือส่งในวันทำบุญเลยก็ได้ สิ่งของเหล่านี้มักแลกเปลี่ยนกัน ไปมา ระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ถือว่า เป็นการได้บุญ เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบ ตอนเช้า ชาวบ้าน จะพากันนำอาหารคาวหวานต่าง ๆ ไปทำบุญตักบาตร ที่วัด โดยพร้อมเพรียงกัน และถวายทานอุทิศส่วนกุศล ให้ญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว (วิโรจน์ สารบูรณ์, 25 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

ประเพณีทำบุญออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด พระสงฆ์จะแสดงอาบัติ ทำ การปวารณา คือ การเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ต่อมาเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่จะให้ โอวาทเตือนพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตนอย่างผู้ทรงศีล พอดตกกลางคืนจะมีการจุดประทีป โคมไฟนำไป แชนวณไว้ตามต้นไม้ในวัดหรือตามริมรั้ววัด จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญจุดประทีป รุ่งขึ้นตักบาตรเทโวเป็นอันเสร็จพิธี

(มนทา สีคราม, 13 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

ประเพณีบุญกฐิน ชาวบ้านจะจัดพิธีทำบุญกฐินที่วัด ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งจะเป็นวันไหนก็แล้วแต่ความสะดวก อัฐบริวารที่จำเป็นต้องทอดเป็นองค์ กฐินนอกจากผ้ากฐินแล้วยังต้องมี บาตร สังฆาฏิ สบง จีวร มีดโกน สายประคด ผ้ากรองน้ำและเข็ม นอกจากนี้ยังเป็นเพียงองค์ประกอบซึ่งเรียกว่า บริวารกฐิน

(มนทา สีคราม, 13 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

4.3.5.2 ความเชื่อของชาวบ้านยางน้อยมีความเชื่อคล้ายคลึงกับชาวบ้านภาคอีสานทั่วไปคือ

1) ผีบ้าน แต่ละหมู่บ้านในภาคอีสานและที่บ้านยางน้อย นับถือผีประจำบ้านที่เรียกว่า “ผีปู่ตา” ผีปู่ตาเป็นผีที่คอยดูแลรักษาป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะมากระทำแก่คนในหมู่บ้านทุก ๆ ปี จะมีการเลี้ยงผีปู่ตา คอนปู่ต้ามักจะเป็นป่าที่มีต้นไม้อายุนับร้อยปี เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่า หากไปตัดไม้หรือยิงนกภายในบริเวณคอนปู่ตา ผีปู่ตาจะโกรธและบันดาลให้ชีวิตประสบแต่อัปมงคล ในพิธีเลี้ยงผีปู่ตานี้ เฒ่าจ๋าจะเป็นพิธีกรเพราะเฒ่าจ๋าเป็นคนกลาง ในการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับผีปู่ตา เมื่อวันเลี้ยงผีบ้าน ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารคาวหวาน ไปร่วมในพิธี เช่น ข้าวต้ม ไข่ต้ม ไก่กุ่ม เหล้าขาว ปั่นข้าว ข้าวดำข้าวแดง กล้วย น้ำอ้อย น้ำตาล

(สมาน ดวง โทภา, 11 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

2) ผีนา หรือผีตาแฮก เป็นผีที่ทำหน้าที่อารักษ์ผืนนา คอยอำนวยการให้ข้าวกล้าออกงาม น้ำ ปลา อุทุมสมบูรณ์ ตลอดจนคอยคุ้มครอง วัว ควาย ให้มีสุขภาพดีเหมาะในการทำงาน ผีตาแฮก จะสถิตอยู่มุมใดมุมหนึ่งของที่นา นาแปลงใดที่ตาแฮกสถิต ชาวนาจะยกคันนาให้สูงขึ้นก่อนจะลงมือทำนา จะต้องทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮกเสียก่อน การเลี้ยงผีตาแฮกนั้น จะกระทำกันในวันพุธอาหารที่นำไปเช่นผีตาแฮก ได้แก่ ไก่ต้ม เหล้าขาว แกลบ ข้าวต้มมัด ไข่ต้ม ข้าวดำ กล้วย น้ำอ้อย น้ำตาล เมื่อเลี้ยงตาแฮกเสร็จแล้วชาวนาก็จะปักดำข้าวกล้าในนาแปลงที่ตาแฮกอยู่ก่อนเพื่อเป็นการเสียดทานความงอกงามของข้าวใน

(ธนา ศิริมาลา, 25 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

3) ผีเชื้อหรือผีบรรพบุรุษ เป็นผีเครือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษยังไม่ได้ไปเกิด ยังคอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานของตนอยู่ แต่ถ้าหากลูกหลานประพฤติไม่เหมาะสม ผีเชื้อก็จะ โกรธบันดาลให้เจ็บป่วย ลูกหลานจะต้องทำการขอขมาจึงจะหาย โกรธ เมื่อถึงวัน โคน วันพระหรือวาระที่ทำบุญ ข้าวสากในเดือนสิบและ บุญข้าวประดับดินในเดือนเก้า ลูกหลานจะต้องให้ทานอุทิศส่วนกุศลไปให้

(นวลจันทร์ คอนพลก้อม, 4 มกราคม 2561, สัมภาษณ์)

4) ผีปอบ ผีปอบก็คือคนที่เป้นผีเข้าสิงในร่างกายคนอื่นเรียกว่า ผีปอบเข้าเพื่อที่จะกินตับไตไส้พุงคนนั้น บางครั้งคนที่ถูกปอบเข้าจะถึงแก่ชีวิตหากไม่มีหมอผีมาขับไล่ ผีปอบที่สิงสถิตอยู่ให้ออกไป เชื่อว่าสาเหตุที่จะทำไห้คนเป็นปอบนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ เกิดจาก

การเรียนเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ เช่น เสน่ห์ยาแฝดอยู่ยงคงกระพันแล้ว เวทมนตร์คาถานั้นแก่กล้าจนเกินไป หรือประพดปฏิบัติผิดข้อห้ามของเวทมนตร์นั้น ๆ ผลที่สุดก็กลายเป็นผีปอบ เกิดจากการถ่ายจากบรรพบุรุษ หากพ่อหรือแม่เป็นปอบเมื่อตายไป ผีปอบจะรีบบอกจากร่าง ไปสิงสถิตบุคคลที่อยู่ใกล้และบุคคลนั้นจะกลายเป็นปอบทันที เมื่อผีปอบเข้าสิงร่างใคร บุคคลนั้นจะมีการชักกระตุกคืนทรนทราย ส่งเสียงร้องโหยหวนน่ากลัว ญาติพี่น้องต้องไปตามหมอผีมาทำพิธีขับไล่ผีปอบ โดยการให้หาวพิเศษหรือหางกระเบนและใช้ (ไฟล) ว่านไฟเหน็บหรือจี้ลงไปตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย เมื่อผีปอบทนไม่ได้ก็จะออกปากบอกว่าเป็นใคร มาจากไหน แล้วจึงออกจากร่างไป แต่ในบางรายถ้าผีปอบนั้นมีคาถาแก่กล้ากว่าหมอผี ผีปอบนั้นก็จะไม่ยอมออก คนที่ถูกผีปอบเข้าก็จะตายหากแก้ไขไม่ทัน เป็นที่น่าสังเกตว่า คนที่ถูกผีปอบเข้าสิงส่วนมากจะเป็นคนป่วย คนอ่อนแอ และคนขวัญอ่อน

(ทวี สารโท, 5 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

5) การบะ (การบน) เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนอีสาน โดยทั่วไปและมีที่บ้านขางน้อย เกิดจากหากใครมีเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น การเจ็บป่วยแล้วอยากให้หายจากการเจ็บป่วย ญาติพี่น้องเดินทางไปอื่นไม่ทราบที่อยู่และไม่ทราบข่าวคราว หรือจะเดินทางไปแข่งขันหรือรับการคัดเลือกต่าง ๆ หรืออื่น ๆ ที่ได้รับผลการตอบแทนที่ดี ผู้ที่ไปจะต้องมีดอกไม้ธูปเทียนจุดตามที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ตนเชื่อถือ และอธิษฐานขอให้สำเร็จดังปรารถนา ตามด้วยการบะว่า หากสำเร็จแล้วจะเอาอะไรมาถวายเป็นการแก้บะ (แก้บน) อาจจะเป็น หมูเป็ด ไก่ฟวงมาลัย น้ำอบ น้ำหอม ผ้าแพร แล้วแต่ผู้อธิษฐานจะบะไว้แล้วต้องทำตามนั้น หากไม่ทำตามหลังจากทราบผลแล้วก็จะเชื่อว่าจะเกิดอาเพศแก่ตนเองและครอบครัว

6) ขะลำ การชะลำ เป็นความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวภาคอีสานและชาวบ้านขางน้อยเป็นข้อห้ามหรือสิ่งที่ไม่ควรทำ ซึ่งเชื่อว่าหากปฏิบัติได้จะเกิดผลดีแก่ตนเองและครอบครัว เป็นต้น เช่น คนคลอดลูกใหม่อยู่ไฟหรืออยู่กรรม จะต้อง ไม่นกินเนื้อสัตว์และ หน่อไม้ จะทำให้ผิผิวอาจทำให้ถึงตายได้ หรือมีคนในครอบครัวเสียชีวิตที่อื่นจะไม่เอาเข้าบ้าน ถือว่าจะทำให้ครอบครัวเดือนร้อนและมีคนตายตามไปอีกเป็นต้น ซึ่งลักษณะของการชะลำ จะเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคลและกลุ่มบุคคล ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีหลงเหลืออยู่ตามชนบทและในชุมชนบ้านขางน้อย

(สมาน ดวงโพคา, 11 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

4.3.6 ค่านิยมของชุมชนบ้านยางน้อยแบ่งออกได้เป็นดังนี้คือ

- 4.3.6.1 ยอมรับเรื่องบุญวาสนา กรรมเก่า โดยไม่ได้แย้ง
- 4.3.6.2 เชื่อถือโชคกลาง เพราะมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ
- 4.3.6.3 นิยมเครื่องประดับประเภท ทอง เพชรนิลจินดา
- 4.3.6.4 ชอบเสียงโชค
- 4.3.6.5 เชิดชวยยกย่องผู้คุณความดี
- 4.3.6.6 นิยมทำบุญเงินกำลังและพิธีการต่าง ๆ
- 4.3.6.7 ไม่นิยมโต้แย้ง จี้เกรงใจคน เชื่อผู้สั่ง เห็นแก่หน้า
- 4.3.6.8 พึ่งพาอาศัยกัน ร่วมมือกัน ช่วยเหลือจุนเจือกัน
- 4.3.6.9 สันโดษ เรื่องที่เกี่ยวกับส่วนรวมไม่ค่อยกระตือรือร้น
- 4.3.6.10 หวังผลเฉพาะหน้า เช่น สนใจเฉพาะผลผลิตปีนี้ โดยไม่ค่อยสนใจอนาคต

(มนทา สีคราม, 13 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 5

เศรษฐกิจและสังคมชุมชนบ้านยางน้อยก่อน พ.ศ. 2528

สภาพเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของชุมชนชาวบ้านยางน้อยในอดีต ก่อน พ.ศ. 2528 มีลักษณะตามแบบหมู่บ้านอีสานทั่วไป ชุมชนดั้งเดิมนั้นเป็นชุมชนเกษตรกรรม เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพคือ มีการทำนา หากุ้ง หาปู หาปลาจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติเป็นหลัก เน้นการผลิตเพื่อบริโภคภายในครอบครัวเป็นสำคัญ คนในชุมชนสมัยก่อนยังมีจำนวนน้อยไม่กึ่งหลังคาเรือน ส่วนใหญ่จะรู้จักกันหมด เพราะเป็นญาติกันทั้งนั้น เวลาทำนาก็จะมาช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าวแล้วก็แบ่ง ๆ กันกิน หรือใครมีที่นาเยอะต้องการให้เสร็จเร็วก็จะจ้างแรงงาน ส่วนมากเป็นการทำนาแต่พอกินพอใช้เป็นการทำนาตามแบบแผนที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอกมากนัก ใครหาจับสัตว์หรืออาหารได้ก็เอามาแบ่งปันช่วยเหลือกัน ยังไม่มีการค้าขายมากมายนัก อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำการเกษตรทุกอย่างทำขึ้นเองหมดยกเว้น รถไถนาเดินตามมีข้างเป็นบวงครวเรือน สำหรับการทำนาข้าวที่ใช้เป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ปลูกที่ใช้เป็นปุ๋ยคอกที่ได้จากสัตว์เลี้ยง ซึ่งเหมือนกันทุกครัวเรือน

(สุรัส สาระโท, 2 กรกฎาคม 2561, สัมภาษณ์)

ก่อน พ.ศ.2528 ชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อย ทำนาตลอดทั้งปีเนื่องจากชุมชนบ้านยางน้อยตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่มีความสมบูรณ์ มีกิจกรรมดังต่อไปนี้ เริ่มจากเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคมของทุกปีชาวบ้านจะทำการตกกล้าใช้เวลา 1 เดือน ส่วนมาก การไถนาจะใช้ควายไถนา ครอบครัวไถยังใช้ควายไถนาอยู่ก็ใช้ควายไถนา หรือครอบครัวใดมีรถไถนาเดินตามก็ใช้รถไถนาเดินตาม ขณะที่รถต้นกล้าโตบางคนก็ไปรับจ้างหาเงินมาจุนเจือครอบครัวที่กรุงเทพฯหรือต่างจังหวัด บางคนก็อยู่บ้านเฉย ๆ ไม่มีงานทำ เมื่อต้นกล้าโตแล้ว เจ้าของนาที่จะไถนา ครั้งที่ 2 ก่อนจะทำการปักดำ การปักดำนาถ้าคนที่มิมีนาเยอะมากอยากให้เสร็จเร็ว ก็จ้างปักดำโดยค่าจ้างวันละ 150 - 200 บาทต่อ/ต่อวันเมื่อปักดำนาเสร็จก็ใช้ระยะเวลาประมาณ 4 - 5 เดือน คือประมาณปลายเดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนธันวาคมของปี ถึงจะได้ทำการเก็บเกี่ยวข้าว ช่วงระยะเวลาหลังจากการปักดำรอการเก็บเกี่ยวและหลังจากการเก็บเกี่ยวแล้วชาวบ้านไม่มีงานทำจะพากันลง ไปทำงานรับจ้างที่กรุงเทพฯหรือต่างจังหวัด ส่วนคนที่ไม่ไปก็อยู่บ้านเลี้ยงลูกหลานอยู่ที่บ้าน ส่วนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตยัง

สามารถพึ่งพาตนเองได้เกือบครบวงจร ทั้งด้านทรัพยากรเทคนิควิทยาการที่เป็นของตนเอง เป็นไปตามวิถีแห่งสังคมเกษตรดั้งเดิม ภายใต้วัฒนธรรมที่เป็นของตนเองในภูมิภาคอีสาน

(สุนทร ภูคำสอน, 20 เมษายน 2561, สัมภาษณ์)

5.1 รายได้และรายจ่ายของครอบครัว ก่อน พ.ศ. 2528

ก่อน พ.ศ. 2528 เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อยประกอบอาชีพด้านเกษตร รายได้ที่สำคัญจึงได้จากผลผลิตด้านการเกษตร ได้แก่ รายได้จากขายข้าว ขายสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ เช่น เป็ด ไก่ และวัว ควาย ซึ่งเลี้ยงไว้ใช้งาน ถ้ามีมากเกินไปความต้องการจึงจะขาย ส่วนมากจะขายวัวมากกว่าขายควาย ส่วนควายชาวบ้านนิยมเลี้ยงไว้ไถนา ในระยะต่อมาชาวบ้านเริ่มนำรถไถนาเดินตามเข้ามาใช้ในชุมชนทำให้ควายลดความสำคัญ ลดจำนวนลงไปมาก มงคล พันธุ์ยางน้อย ให้สัมภาษณ์ว่า บางคนขายควายเป็นฝูงเพื่อซื้อรถไถเดินตามที่ไถนาได้เร็วได้ปริมาณมากกว่า และไม่ต้องเลี้ยงต้องดูแลยุ่งยากเหมือนควาย รายได้ที่สำคัญอีกอย่างคือ การรับจ้างทำงานในชุมชน ได้แก่ การรับจ้างในงานเกษตรกรรมต่าง ๆ ที่คนในชุมชนมีพื้นที่ทำการเกษตรมากกว่าจ้าง เช่น การทำนา การทำไร่ การรับจ้างเลี้ยงหมูเพื่อแปรรูปก่อสร้างบ้านเรือน รายได้ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การเดินทางไปทำงานต่างถิ่น หลังฤดูเก็บเกี่ยว โดยเฉพาะชาวบ้านวัยหนุ่มสาว เหล่านี้ไปได้แก่กรุงเทพมหานคร เดินทางรับจ้างตัดอ้อยจังหวัดราชบุรี ระยะเวลาของกาญจนบุรี ก่อน พ.ศ. 2528 มีแรงงานที่ลงไปรับจ้างทำงานเย็บผ้า ทอผ้า ในโรงงานทอผ้าที่กรุงเทพมหานคร เนื่องจากช่วงว่างจากการทำนา จึงมีเวลาว่างมาก ชาวบ้านเหล่านี้สามารถเก็บเงินส่งมาให้พ่อแม่ญาติพี่น้อง บางแต่ไม่มากนักเนื่องจากค่าใช้จ่ายที่กรุงเทพฯสูง

(มงคล พันธุ์ยางน้อย, 21 พฤษภาคม 2561, สัมภาษณ์)

5.2 รายจ่ายของชาวบ้านในชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528

บรรจง ฮาดเศษ ให้สัมภาษณ์ว่า ในอดีตชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อย ประกอบอาชีพทำนา เป็นส่วนใหญ่ ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่จำเป็น ได้แก่ ซื้อปุ๋ย ยา สัตว์เลี้ยง เสื้อผ้านักเรียน ให้ลูกหลาน หรือเครื่องปรุงรส น้ำปลา เกลือ ส่วนวัตถุดิบในการทำอาหารหาได้ตามธรรมชาติ เช่น ปลา กบ เห็ด หอย กะปอม แยม เป็นต้น ส่วนผักปลูกเองภายในพื้นที่นาหรือรอบรั้วบ้าน หรือเกิดเองตามธรรมชาติ สามารถเก็บมาประกอบอาหารได้ไม่ว่าจะเกิดในที่ดินของใคร และค่าใช้จ่ายในการทำนา ค่าซื้อปุ๋ย น้ำมันรถไถเดินตาม เป็นต้น

5.3 การถือครองที่ดินของชาวบ้านในชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528

เตรียมเสนาหนอก ให้สัมภาษณ์ว่า ในสมัยก่อน ผู้คนในยุคนี้ยังมีจำนวนไม่มาก และวิถีชีวิตของคนในยุคนี้ต่างจากปัจจุบันมาก ไม่มีนายทุนที่กว้านซื้อที่ดิน ไม่มีการเวนคืนที่ดินไปตัดถนน ทำรีสอร์ทหรือบังกะโล เพราะฉะนั้นที่ดินในสมัยก่อน พ.ศ. 2528 จึงเรียกได้ว่า “เหลือเฟือ” ทำให้ผู้คนสามารถเข้าไปจับจองที่ดิน หักร้างถางพง เพื่อใช้ประโยชน์ได้ตามใจชอบ ซึ่งส่วนใหญ่ การเข้าไปจับจองที่ดินของผู้คน ก็เพื่อทำเกษตรกรรม หรือทำกิจการประเภทเลี้ยงตัวเอง การเข้าครองที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์จริง ๆ จึงกินเนื้อที่ไม่มาก ที่นาบ้านไหนมีผู้ชายเยอะ ก็จะหักล้างถางพงตัดไม้ได้เยอะ แต่ก็ยังใช้ทำนาไม่ได้นะ เพราะที่ดินไม่ได้ราบเรียบเสมอกัน ต้องขุดเอาหินก้อนใหญ่ ๆ ออกอีก รวมถึงต้องขุดรากต้นไม้ใหญ่ ๆ ออก แล้วปรับระดับให้เรียบเสมอกัน ให้ที่นาต่ำ ๆ จะได้ไฉนน้ำเข้านาได้ ถักน้ำได้ ดินที่ขุดออกให้ที่นาค่าก็พุ่งไว้เป็นคันทา พวกคันทาง ก็เก็บไว้เอน้ำยาง ถึงได้มีคันทางขนาดใหญ่เหลือไว้ตามคันทา เป็นหลักฐานว่าเคยมีป่า โคน เนิน โนน และที่ดินตกทอดเป็นมรดกให้แก่ลูกหลานต่อมา ลูกหลานจะหวงแหวงที่ดินมากไม่ยอมขายหรือยกให้ใครง่าย ๆ เพราะลงแรงกว่าจะได้มา การถือครองที่ดินจึงถือตามศักยภาพแต่ละครอบครัวที่จะทำกินได้

5.4 สังคมของชุมชนบ้านยางน้อยก่อน พ.ศ. 2528

ชุมชนบ้านยางน้อยในอดีต ลักษณะการดำรงชีวิตเป็นแบบชนบท กล่าวคือ เป็นชุมชนที่ชาวบ้านมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เคารพและเชื่อฟังผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้อาวุโส ระบบสังคมของชุมชนบ้านยางน้อยจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น ด้วยระบบเครือญาติ ระบบอาวุโส ผู้อาวุโสมีบทบาท สังคมของชุมชนบ้านยางน้อยจะมีวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นไปอย่างเรียบง่าย บนฐานการผลิตแบบยังชีพ ระบบสังคมของชุมชน มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น

5.5 ลักษณะการตั้งบ้านเรือน ก่อน พ.ศ. 2528

เตรียมเสนาหนอก ให้สัมภาษณ์ว่า ชุมชนบ้านยางน้อย มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นกระจุกตามกลุ่มเครือญาติของตนเองแต่ละกระจุกของการตั้งบ้านเรือนก็จะมีหลายคุ่ม คุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนจะมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติเป็นส่วนใหญ่ แต่ละคุ่มจะตั้งบ้านเรือนใกล้ชิดกันมาก ไม่มีรั้วบ้านชัดเจนระหว่างครอบครัวหนึ่งกับอีกครอบครัวหนึ่ง ส่วนทางเดินระหว่างบ้านจะทะลุถึงกันได้แทบทุกหลังคาเรือน เตรียมเสนาหนอกยังกล่าวอีกว่า การตั้งบ้านในลักษณะนี้ กล่าวคือก่อน

พ.ศ. 2528 จะมีการตั้งบ้านเรือนเป็นคุ่มเล็ก ๆ เมื่อมีญาติพี่น้อง ลูกหลานแต่งงานมีครอบครัวก็จะ ออกเรือนสร้างบ้านในบริเวณใกล้ ๆ กับบ้านเดิม จึงทำให้บ้านเรือนที่พบเห็นในปัจจุบันหนาแน่น และไม่เป็นระเบียบ ยกเว้นบางครอบครัวที่ออกไปตั้งบ้านเรือนบริเวณรอบนอกหมู่บ้าน ก็จะมีเนื้อที่ บริเวณกว้างและมีรั้วบ้านชัดเจนลักษณะบ้านเรือนก่อน พ.ศ. 2528 จะมี 2 ลักษณะ

5.5.1 บ้านเรือนขนาดใหญ่ตัวบ้านเป็นอาคารไม้ใต้ถุนสูง หลังคามุงสังกะสี ไม่มีฝากระเบื้อง ความร้อน ฝาบ้านกันด้วยไม้เลื้อยจากมือเป็นส่วนใหญ่ ใต้ถุนมีแคร่ไม้ไผ่เป็นที่นั่งเล่นหรือที่ พักผ่อน ใต้ถุนบ้านอาจทำเป็นคอกสัตว์หรือบางครอบครัวทำคอกสัตว์อยู่ใต้ถุน ฉางข้าวก็ได้ ห้องน้ำ ฝากระเบื้อง โดยตรงอาจจะเป็นอิฐบล็อกฉาบปูนหรือสังกะสี

5.5.2 บ้านเรือนขนาดเล็ก หลังคามุงด้วยสังกะสี ไม่มีฝากระเบื้อง ความร้อน ฝาบ้านกันด้วย ไม้บางส่วน หรือกันด้วยสังกะสีและไม้ไผ่ขัดแตะ ฝาบ้านจะเป็นไม้เลื้อยด้วยมือไม้ไผ่หรือตัดให้ เรียบร้อย มีคอกสัตว์ขนาดเล็ก ห้องน้ำมุงด้วยใบไม้หรือไม้ไผ่ขัดแตะ ฉางข้าวใช้ไม้ไผ่สานขนาด เล็กอยู่ใต้ถุนบ้าน หรือแยกจากตัวบ้าน

(นาวลจัน ดอนพลก้อม, 4 มกราคม 2561, สัมภาษณ์)

5.6 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ก่อน พ.ศ. 2528

ชุมชนบ้านยางน้อยในอดีต มีลักษณะครอบครัวครัวใหญ่ นอกจากจะมีพ่อ แม่ และลูก ๆ แล้ว ยังมีตา ยาย หรือ ปู่ ย่า รวมทั้ง ลุง ป้า น้า อา หลาน เป็นเครือญาติ อยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ พ่อ ลูกชายโตขึ้น แต่งงานกับหญิงสาว ๆ ก็จะมาเป็นลูกสะใภ้ พ่อลูกสาวโตขึ้นแต่งงานกับชายหนุ่ม ๆ ก็จะมาเป็นลูกเขย ส่วนมากผู้ชายจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง ลูกชายหรือลูกสาวที่แต่งงานแล้ว อาจออก เรือน แยกครอบครัวไปอยู่ต่างหาก หรือเขาอาจยังอยู่ร่วมกับครอบครัวของพ่อแม่ก็ได้ บ้านของพ่อ แม่ที่เคยมีครอบครัวเดี่ยว ก็ขยายออก มีครอบครัวของลูกหลาน เพิ่มเข้ามาอีก เป็นครอบครัวใหญ่ ดูแลเอื้ออาทรกัน และช่วยกันทำมาหากิน

(ไกรทอง หล่มศรี, 20 พฤษภาคม 2561, สัมภาษณ์)

5.7 ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ก่อน พ.ศ. 2528

ชุมชนบ้านยางน้อย ในระยะแรก ๆ ของการตั้งบ้านเรือนจะมีเพียง 5 - 6 กลุ่ม แต่เมื่ออาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลานาน ความสัมพันธ์ของกลุ่มมากขึ้น มีความสนิทสนมรักใคร่ทำให้มีการแต่งงานระหว่างกลุ่มกลายเป็นเครือญาติที่สัมพันธ์กันไปทั้งหมู่บ้าน มีระบบเครือญาติ มีผู้อาวุโสสูงสุดหรือญาติที่อยู่สูงสุด ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของญาติลดหลั่นระดับกันลงมาเป็นทอดๆ มีทวดหรือปู่ย่าตายายเป็นเจ้าโคตรหรือเป็นที่เคารพสูงสุด แต่การดำรงชีวิตมิได้มีการเคารพกันในเพียงเครือญาติเดียวเท่านั้น แต่ละเครือญาติยังต้องเคารพนับถือผู้ที่อยู่สูงสุดในชุมชนหมู่บ้านอีกชั้นหนึ่ง ผู้อาวุโสมีบทบาทสำคัญ พูดแล้วทุกคนเชื่อฟัง เมื่อมีการประชุมหากมีการถกเถียงกันก็เอาผู้เฒ่ามาตัดสิน โดยอาศัยความรู้ความถูกต้อง จารีตประเพณีเป็นหลัก ระบบเครือญาติจึงเปรียบเสมือน โซ่ที่ร้อยรัดความเข้าใจกันใจกันในชุมชน เครือญาติในอดีตก่อน พ.ศ. 2528 มักยึดถือความซื่อสัตย์และความจงรักภักดีเป็นที่ตั้ง คือ ยึดเป็นหลักการหรือแนวทางในการดำรงชีวิตและมีกฎระเบียบต่าง ๆ เป็นบรรทัดฐานเพื่อให้เครือญาติอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ตัวอย่างเช่น หากคัวเมียทะเลาะกันด้วยเรื่องใดก็ตาม ถือว่าเป็นการละเมิดจารีตประเพณีต้องเช่น 'ไหว้ขอมาตีบรรพบุรุษและพ่อแม่ในบ้าน โดยใช้ผ้าไหมขอขมา (เช่น, โสร่ง) ดอกไม้รูปเทียน พลุ บุหรี่ อย่างละคู่ หากกระทำผิดร้ายแรงก็ต้องปรับเงินด้วย หากญาติพี่น้องทะเลาะกันเองจนเกิดเจ็บไข้ไม่สบาย จะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษมาทักท้วงเมื่อรักษาที่ไหนไม่หายก็ต้องไปเข้าทรงดูแล้วเช่น ด้วยไก่หรือหมู และต้องเปิดเผยเรื่องราวที่ทะเลาะกันนั้นให้ทุกคนรู้ มีปรับไหมไล่ถอนตามเรื่องราวหนักเบา ให้มีความคงอยู่ได้เป็นอย่างดี เครือญาติหรือที่เรียกว่า ญาติพี่น้องในอดีตชุมชนบ้านยางน้อย เป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด โดยมีนามสกุลที่สำคัญ คือ นามสกุลพันธุ์ยางน้อย ครพลก้อมและศรีทำบุญ ญาติพี่น้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพหรือลงแรงกัน เช่น ทำนา สร้างบ้าน หรือช่วยเหลือกันในงานมงคลและอวมงคล เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานศพ

(มนตรี ศรีทำบุญ, 27 กุมภาพันธ์ 2561, สัมภาษณ์)

5.8 การให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528

มนตรี ศรีทำบุญ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ในชุมชนบ้านยางน้อยแต่ก่อน ชาวบ้านอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามเกิดอุบัติเหตุเภทภัยยามที่โจรขโมยวัวควายข้าวของ การช่วยเหลือกันทำงานที่เรียกว่า การลงแขก ทั้งแรงกายแรงใจที่มีอยู่ก็จะช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหารการกิน และอื่น ๆ ชาวบ้านช่วยกันเก็บเกี่ยว สร้างบ้าน หรืองานอื่นที่ต้องการคนมาก

ๆ เพื่อจะได้เสร็จโดยเร็ว มนตรี ศรีทำบุญ ยัง ได้กล่าวอีกว่า ในชุมชนบ้านยางน้อย จะมีผู้มีความรู้ความสามารถหลากหลาย บางคนเก่งทางรักษาโรค บางคนทางการเพาะพืช บางคนทางการเลี้ยงสัตว์ บางคนทางด้านดนตรีการละเล่น บางคนเก่งทางด้านพิธีกรรมคนเหล่านี้ต่างก็ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของชุมชนและร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่นงานบุญประเพณี ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นเป็นอย่างดี

5.9 การศึกษาของชุมชนก่อน พ.ศ. 2528

การศึกษาของชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อยแต่เดิม ก่อน พ.ศ. 2528 ได้ศึกษาที่โรงเรียนบ้านยางน้อย โดยใช้ศาลาการเปรียญวัดศรีชุมพรยางน้อย เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ก่อนเคยเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านแห่ (แห่บริหารวิทย) ได้ตั้งเป็นอิสระขึ้นเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2473 ผู้ที่มาตั้งโรงเรียนครั้งแรกโดยราชบุรุษขุนอัมพานนท์ศึกษา ศึกษากร ศึกษาธิการอำเภอโกสุมพิสัย โดยได้แต่งตั้งนายแก้ว พระธานี เป็นครูใหญ่ และนายอ่อนคำ มุกดาวงศ์ เป็นครูน้อย ให้ชื่อว่าโรงเรียนประชาบาลตำบลเขื่อน 8 วัดบ้านยางน้อย ในขณะที่มีหมู่บ้านที่มาร่วมเรียนคือ บ้านยางใหญ่ บ้านดอนสุริเยศ ต่อมาหมู่บ้านทั้งสองได้แยกไปก่อตั้งโรงเรียนต่างหาก เฉพาะหมู่บ้านยางน้อย

(ไกรทอง หล่มศรี, 20 พฤษภาคม 2561, สัมภาษณ์)

พ.ศ. 2492 คณะครูโรงเรียนบ้านยางน้อย พร้อมด้วยชาวบ้าน ได้จัดหาที่ดินสำหรับปลูกสร้างโรงเรียนขึ้น โดยได้ที่ดิน 7 ไร่ 2 งาน ได้ทำการปลูกสร้างอาคารเรียนตามแบบ ป.3 ได้ทุนเดี่ยว ขนาด 3 ห้องเรียน ชั้น 1 หลัง โดยคณะครูและชาวบ้านได้ร่วมกันบริจาค สร้างเสร็จและเปิดทำการสอนตั้งแต่ปี 2492 เป็นต้นมา แล้วได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนใหม่ว่า โรงเรียนบ้านยางน้อย จนถึงปัจจุบัน

(อุไรวรรณ ด้านขวา, 20 พฤษภาคม 2561, สัมภาษณ์)

5.10 การเมืองการปกครองของชุมชนก่อน พ.ศ. 2528

การเมืองการปกครองของชุมชนบ้านยางน้อยในสมัยก่อน พ.ศ. 2528 ชุมชนยังมีขนาดเล็กมีคนอาศัยอยู่ในชุมชนไม่มากนัก ส่วนใหญ่ก็อาศัยกันอยู่แบบเครือญาติ คนในชุมชนจะรู้จักกันหมด การปกครองสมัยก่อนก็จะเป็นการปกครองกันเองภายใน โดยผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ในสมัยนั้นมาจากการตั้งกันเอง โดยผู้นำในสมัยนั้นก็ดูกันว่าในชุมชนนั้นญาติใครเยอะ คนที่มีญาติเยอะก็จะได้รับเลือกให้ออกหน้าคอยเป็นผู้นำในการจัดการชุมชนไปตามธรรมชาติ ผู้ใหญ่บ้านก็ตั้งไปกัน

ตามตำแหน่งให้เป็นคนคอยช่วยเหลือดูแลลูกบ้านหรือคนในชุมชน และผู้นำที่คอยดูแลชี้นำชาวบ้านก็มีอีกทาง คือผู้อาวุโสภายในชุมชนหรือผู้นำทางศาสนาที่เป็นเจ้าอาวาสหรือพระที่คนในชุมชนนับถือศรัทธากันมาก สมัยนั้นคือ หลวงพ่อพระครูสุธรรมวิโรจน์ ซึ่งนับว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนบ้านยางน้อย เนื่องจากหลวงปู่มีการช่วยเหลือและพัฒนาสร้างความเจริญให้ชุมชนอยู่ตลอดมา (ปัจจุบันมรณภาพแล้ว)

ในช่วงปี พ.ศ. 2517 บ้านยางน้อยได้ขอทางราชการแยกออกจากตำบลเพื่อนำมาตั้งเป็นตำบลใหม่คือตำบลยางน้อย ก็ได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย (องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น) มีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น

(เพลินตา พันธุ์ยางน้อย, 6 เมษายน 2561, สัมภาษณ์)

5.11 ประเพณีและวัฒนธรรม คติความเชื่อของชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528

วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านยางน้อยก่อน พ.ศ. 2528 เป็นไปอย่างเรียบง่าย มีความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ กิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชนสมัยก่อน ไม่ค่อยได้ออกไปข้างนอกเท่าไรจะออกไปก็ต่อเมื่อมีงานประเพณี เทศกาล หรือวันสำคัญทางศาสนา ที่จะร่วมใจกันมารวมอยู่ที่วัดเพื่อมาทำบุญเสริมสิริมงคลให้แก่ตนเองและครอบครัว คนในชุมชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ / ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป คือฮีตสิบสอง เช่น บุญข้าวฉี่ บุญเดือนหก บุญกฐิน เป็นต้น

คติความเชื่อของชาวบ้านในชุมชน มีคติความเชื่อตามแบบชาวอีสานทั่วไป คือความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ กล่าวคือ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ และเชื่อในการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพ สิ่งใดที่โบราณห้ามว่าเป็นโทษ และเป็นความเดือดร้อนมาให้ ก็จะไม่ละเว้นและไม่ยอมทำสิ่งนั้น

(พระอธิการณรงค์ มหาญาโณ, 20 กุมภาพันธ์ 2561, สัมภาษณ์)

5.12 สรุป

เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อยส่วนใหญ่ก่อน พ.ศ.2528 อาชีพหลักคือการทำนา แม้ว่าชาวบ้านในชุมชนจะผลิตข้าวได้เพียงพอต่อการบริโภค หรือมีเหลือขายเล็กน้อย ในขณะที่รายได้อีกทางหนึ่ง มาจากการทำงานรับจ้าง ทั้งภายในหมู่บ้านและภายนอกหมู่บ้านของสมาชิกในครอบครัวตามเมืองใหญ่ๆ เช่น กรุงเทพฯ หรือตามจังหวัดต่าง ๆ เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว

อีกทางหนึ่ง รายจ่ายส่วนใหญ่เป็นการซื้อสินค้าที่จำเป็นหาไม่ได้ในชุมชน สบู่ยาสีฟัน น้ำปลา เกลือ เป็นต้น ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นไปตามแบบแผนประเพณีดั้งเดิม ผสมผสานระหว่างความเชื่อพื้นบ้าน พุทธศาสนา และกิจกรรมการดำรงชีวิตมีวัดเป็นศูนย์กลาง วัดนอกจากจะเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชนในเรื่องการทำบุญตามฮีตคองแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางการศึกษา เพราะแต่ก่อนไม่มีโรงเรียนต้องอาศัยเรียนกับหลวงปู่ ชุมชนมีระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดีเป็นครอบครัวใหญ่และเครือญาติมีความซื่อสัตย์และความจงรักภักดีต่อกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 6

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย จากการเพาะพันธุ์ปลา ตั้งแต่ พ.ศ. 2528 - 2542

ในภาคอีสาน ในช่วงปี พ.ศ. 2521 - 2540 มีการเพิ่มการผลิตทางการเกษตร การเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูก ซึ่งต้องจำเป็นต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมากและทำให้การผลิตต้องใช้เวลามาก เพื่อให้ทันกับระยะเวลาการเพาะปลูก จึงได้มีการประดิษฐ์เครื่องทุ่นแรงขึ้นมาใช้ เช่นรถไถเดินตาม เพราะประสิทธิภาพในการบุกเบิกที่ดินและการไถพรวนที่ใช้เวลาน้อย ซึ่งใช้กันมากในการทำนาในช่วงนี้ เพราะเห็นว่ามีความสะดวกสบายและประหยัดเวลา รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวพื้นเมืองไปใช้ข้าวที่ได้รับการแนะนำจากเกษตรอำเภอ ซึ่งเป็นข้าวสายพันธุ์ใหม่ซึ่งมีความต้านทานโรคที่ต่ำ ทำให้เกษตรกรต้องเพิ่มการใช้สารเคมีและปุ๋ยในการบำรุง และทำให้เกิดการเป็นหนี้ซึ่งเกิดจากการกู้เงินมาทำการเกษตรเป็นจำนวนมากการเปลี่ยนแปลงแรงงาน แรงงานในพื้นที่ต้องทำงานหนักเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากปริมาณการผลิตที่มากขึ้นเพราะ การผลิตไม่ได้ผลิตเพื่อกินเพียงอย่างเดียว การแลกเปลี่ยนแรงงานและการลงแขกมีน้อยเนื่องจากทุกคนต้องทำงานของตัวเองให้ทันเวลา จึงไม่มีเวลาไปช่วยคนอื่น

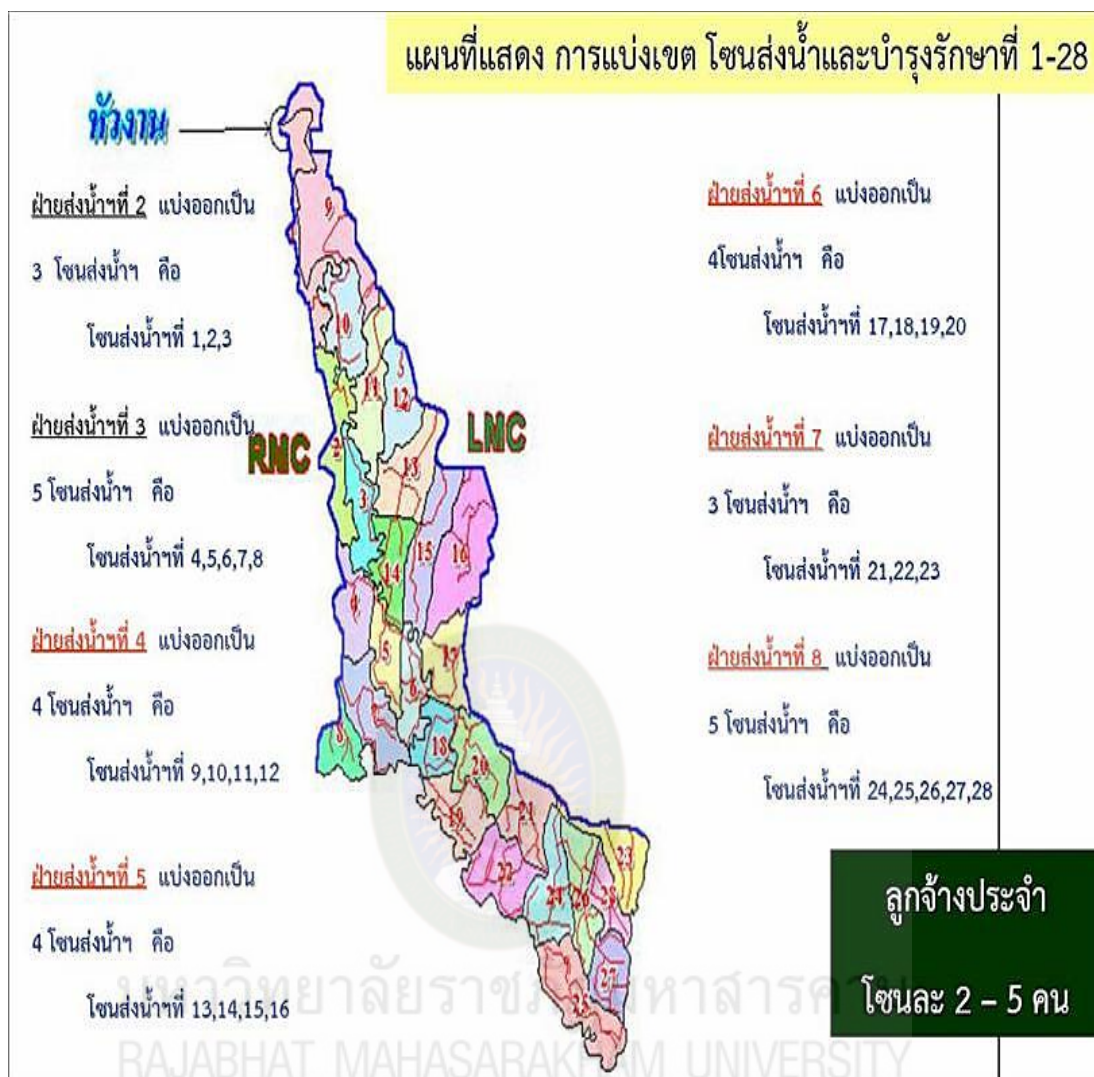
การลงแขกได้เปลี่ยนมาเป็นการจ้างแรงงานแทนซึ่งเป็นผลกระทบจากนโยบายของรัฐที่เน้นในด้านการผลิตผลผลิตด้านการเกษตรในการส่งออกนั้น ทำให้ชาวอีสานแทนที่จะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น กลับต้องเป็นหนี้ทั้งในระบบคือ ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และนอกระบบคือญาติพี่น้อง นายทุน และแหล่งเงินกู้ต่าง ๆ เนื่องจากการผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่ให้ได้ผลผลิตมาก ๆ นั้นต้องอาศัยเครื่องทุ่นแรง เช่น รถแทรกเตอร์ รถไถเดินตาม เครื่องสูบน้ำ ยาม่าแมลง เป็นต้น ซึ่งมีต้นทุนที่สูง การที่ชาวบ้านจะมีได้ต้องกู้เงินในทางต่าง ๆ จนเป็นหนี้ รวมทั้งการกตราคาสินค้าของพ่อค้าคนกลาง คือสินค้าทางการเกษตรนั้น ถึงแม้เกษตรกรจะเป็นคนปลูกก็จริงแต่ไม่มีสิทธิ์ในการกำหนดราคา ซึ่งการกำหนดราคานั้นต้องขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร ในบางปีที่ได้ผลผลิตมากผลผลิตก็มีราคาที่ตกต่ำ ทำให้เกษตรกรไม่สามารถใช้หนี้สินได้จึงเป็นหนี้สะสมอยู่เป็นจำนวน (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และชอบ ดีสวน โคน, 2556) ทำให้ภาครัฐหาวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำนาและลดภาระหนี้สินให้แก่เกษตรกร แนวทางที่นำมาใช้แนวทางหนึ่ง คือ การทำระบบชลประทานให้มีประสิทธิภาพ องค์การต่างๆ ของรัฐบาลไทยและคณะกรรมการสำรวจลุ่มน้ำโขงตอนล่างขององค์การสหประชาชาติมีความเห็นตรงกันว่ารัฐบาลต้องสร้างโครงการชลประทานในลุ่มน้ำพองได้เขื่อนอุบลรัตน์ด้วย เพื่อให้

เกิดประโยชน์แก่เกษตรกรในภาคอีสาน จึงมีโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาหนองหวายขึ้น คลองส่งน้ำเป็นทางน้ำสำหรับนำน้ำจากแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นต้นน้ำของ โครงการชลประทาน ไปยังพื้นที่เพาะปลูก โดยน้ำจากแหล่งน้ำจะกระจายไปยังพื้นที่เพาะปลูกได้ทั่วถึงด้วยคลองต่าง ๆ ที่มีในเขตโครงการชลประทาน คลองส่งน้ำแต่ละสาย จะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก ยาวหรือสั้น ย่อมขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่เพาะปลูกที่คลองสายนั้น ๆ ควบคุมอยู่และจำนวนคลองส่งน้ำทั้งหมดก็จะขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ชลประทานในเขตโครงการนั้นด้วย ข้ำวเป็นพืชที่ปลูกและเจริญเติบโตในสภาพน้ำขัง ยกเว้น ข้ำวไร่ซึ่งปลูกในพื้นที่สูงชันและเจริญเติบโตในสภาพไร่ แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับข้าวชนิดอื่น ๆ ดังนั้นพื้นที่ปลูกข้าวจะต้องมีน้ำอุดมสมบูรณ์โดยอาศัยน้ำฝนหรือสามารถจัดสรรน้ำอย่างเพียงพอ ทำให้ชาวนามีความมั่นใจในการทำนาสามารถปลดหนี้สิน ลดภาระค่าใช้จ่ายหรือความกังวลในเรื่องฝนแล้งได้

(เจ้าหน้าที่สำนักชลประทานที่ 6 ขอนแก่น, 25 เมษายน 2561, สัมภาษณ์)

เมื่อปี พ.ศ. 2528 ได้มีการทำระบบชลประทานหนองหวาย หรือบางคนเรียก “เขื่อนหนองหวาย” หรือ “น้ำตกหนองหวาย” ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลน้ำพอง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาหนองหวายมีเขื่อนอุบลรัตน์เป็นแหล่งน้ำต้นทุน ซึ่งมีพื้นที่รับน้ำประมาณ 12,000 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือของกลุ่มน้ำจากเทือกเขาจังหวัด หนองบัวลำภู ถึง อำเภอนาดัง จังหวัดเลย มีลำน้ำที่สำคัญ คือ ลำพะเนียงและลำน้ำพวย ทิศตะวันตกของกลุ่มน้ำจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ มีลำน้ำพองซึ่งเกิดจากภูกระดึงเป็นลำน้ำหลัก ทิศใต้ของกลุ่มน้ำจากภูเขียวถึงภูเม็ง เขตอำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอกษัตริย์ศึก อำเภอบ้านแท่น มีลำน้ำพรมและ ลำน้ำเชิญเป็นลำน้ำหลัก อ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์มีความจุ 2,431.32 ล้านลูกบาศก์เมตร ประชากรบริเวณรอบอ่างทำการเพาะปลูกและการประมงขนาดเล็ก

เขื่อนอุบลรัตน์เป็นเขื่อนอเนกประสงค์ เพื่อการเกษตรและผลิตกระแสไฟฟ้า เมื่อเขื่อนเดินเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้าจะระบายน้ำลงสู่ลำน้ำพอง โดยมีฝายหนองหวายเป็นอาคารทดน้ำให้สูงขึ้นเพียงพอที่จะส่งน้ำเข้าคลองไปใช้เพื่อการเกษตร ความยาวลำน้ำจากท้ายเขื่อนถึงฝายหนองหวายประมาณ 35 กิโลเมตร มีลำน้ำสาขาไหลลงลำน้ำพองในช่วงดังกล่าว คือ ห้วยทราย ห้วยคุ่มมูม ห้วยโจด ห้วยเสือเต้น มีพื้นที่รับน้ำท้ายเขื่อนอุบลรัตน์ถึงหน้าฝายหนองหวายประมาณ 1,080 ตารางกิโลเมตร มีความจุในลำน้ำหน้าฝายหนองหวายที่ระดับฝายขาง +163.100 เมตร รทก. ปริมาตร 81 ล้านลูกบาศก์เมตร เกษตรกรมีการใช้น้ำโดยสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าและเครื่องสูบน้ำเล็กพ่วงรถไถนา รวมทั้งเลี้ยงปลาในกระชังตลอดลำน้ำพอง มีโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าพลังความร้อน (ก๊าซธรรมชาติ) โรงงานผลิตเยื่อกระดาษ (SCG) ร่วมใช้น้ำด้วย (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาหนองหวาย สชป.6)

ภาพที่ 6.1 แผนที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาหนองหวาย

(ที่มา : โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาหนองหวาย สขป.6) เส้นสีแดง คือคลองส่งน้ำไปในพื้นที่ต่าง ๆ, ตัวเลข 1-28 คือ โซนส่งน้ำที่คลองส่งน้ำไหลผ่านในพื้นที่ต่าง ๆ และเส้นสีน้ำเงินคือ ฝายส่งน้ำหลักของโครงการหนองหวาย

ภาพที่ 6.2 แผนที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาหนองหวาย
(ที่มา:โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาหนองหวาย สขป.6)

6.1 ระบบส่งน้ำ

6.1.1 ระบบส่งน้ำฝั่งซ้าย ประกอบด้วยคลองส่งน้ำสายใหญ่ 1 สาย ความจุ 37.20 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ยาว 82.909 กิโลเมตร คลองซอยและคลองแยกซอย 56 สาย ความยาว 296.26 กิโลเมตร คูส่งน้ำ 647 สาย เพื่อส่งน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูกในเขตอำเภอน้ำพอง อำเภอชำสูง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่นและอำเภอเชียงยืน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 194,023 ไร่ รายละเอียดดังตาราง

6.1.2 ระบบส่งน้ำฝั่งขวา ประกอบด้วยคลองสายใหญ่ 1 สาย ความจุ 15.80 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ยาว 47.490 กิโลเมตร คลองซอยและคลองแยกซอย 15 สาย ความยาว 80.116 กิโลเมตร คูส่งน้ำ 259 สาย เพื่อส่งน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูกในเขตอำเภอน้ำพอง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ประมาณ 69,997 ไร่ เขตพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีคลองซอยและคลองไส้ไก่

กระจายเข้าสู่พื้นที่การเกษตรของชาวบ้านอย่างทั่วถึง คลองไส้ไก่ 1 สายให้บริการน้ำพื้นที่เพาะปลูก ประมาณ 200-300 ไร่ โดยในพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัยเริ่มที่คลองซอยที่ 12 แยกจากคลองสายใหญ่ฝั่งซ้าย ที่บ้านเขื่อน ตำบลเขื่อน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผ่านพื้นที่ตำบลยางน้อย ตำบลแหใต้ ตำบลหัวขวาง ตำบลสิงใต้ อำเภอโกสุมพิสัย แล้วไหลเชื่อมคลองสายใหญ่ฝั่งซ้ายที่บ้านมโน อำเภอเชียงยืน ก่อนไหลลงลำห้วยเชียงสงและแม่น้ำชีต่อไป ทำให้มีน้ำในการเพาะปลูกทำนาทั้งนาปีนาปรังและทำอาชีพเพาะพันธุ์ปลาได้ตลอดปี

(ชูศักดิ์ หล่มศรี, 5 มกราคม 2561, สัมภาษณ์)

ในปี พ.ศ. 2528 นายวัน หล่มศรี นายบุญมาและนางเลี่ยม ศรีคราม ได้ริเริ่มเลี้ยงปลาตะเพียน และปลาไน ในที่ทำนาข้าวและทำการขุดบ่อเลี้ยงปลาในนาข้าว โดยได้แบบอย่างและคำแนะนำจากวิทยากรที่ให้ความรู้ของสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดขอนแก่น ที่มาให้ความรู้ในการเพาะเลี้ยงปลาแก่ชาวบ้านยางน้อย

(วาสนา ธรรมภิบาล, 5 มกราคม 2561, สัมภาษณ์)

วัน หล่มศรี ได้ให้สัมภาษณ์ว่า จุดเริ่มต้นคือเมื่อปี พ.ศ. 2528 ได้มีนายช่างชลประทานหัวหน้าสำรวจและก่อสร้างคลองชลประทานสายใหญ่ฝั่งซ้าย ได้ตกลงซื้อที่ดินติดคลองส่งน้ำ จากนายบุญมา จำนวน 8 ไร่ ซึ่งแนวคลองที่ผ่านพื้นที่ ในบริเวณนั้นเป็นคลองล่อยจำเป็นต้องใช้ที่ดินมาทำคูคลองปริมาณมาก นายช่างชลประทานจึงตัดสินใจ จุดพื้นที่น่านำดินมาทำคันดินดังกล่าว จนแล้วเสร็จ ส่วนนายบุญมาได้บ่อน้ำขนาด 4 ไร่ ลึกประมาณ 3 เมตรจำนวน 1 บ่อ เมื่อมีบ่อน้ำขนาดใหญ่ นายบุญมา ศรีคราม มีความคิดที่จะเพาะเลี้ยงปลา จึงไปขอคำแนะนำจากพรรคพวก ที่เป็นนักวิชาการสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดขอนแก่น พร้อมนำปลาตะเพียนจำนวนหนึ่งมาทดลองเลี้ยงปรากฏว่าได้รับผลผลิตเป็นที่น่าพอใจและคิดว่าน่าจะเพาะพันธุ์ปลาจำหน่ายให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงจึงได้ชักชวน นายวัน หล่มศรี

นายบุญมา ศรีครามและนายวัน หล่มศรี ได้ว่าจ้างคนงานผสมพันธุ์ปลาของสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดขอนแก่น จำนวน 2 คน มาฝึกสอนกระบวนการผสมพันธุ์ปลาให้แก่ตน และไปขอคำแนะนำจากสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดมหาสารคาม นำความรู้มาฝึกฝนการผสมพันธุ์ปลาตะเพียนที่ตนมีในบ่อจนมีความชำนาญ สามารถเพาะพันธุ์ปลาตะเพียนออกจำหน่ายให้แก่ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง เมื่อเห็นว่าทำรายได้เป็นกอบเป็นกำในระยะเวลาเพียง 3 เดือน ในปลายปี พ.ศ. 2528 จึงเพิ่มบ่อเลี้ยงปลาพื้นที่ขนาด 3 ไร่ จำนวน 2 บ่อเพาะพันธุ์ปลาในเพิ่มอีกชนิดหนึ่งและขยายจำนวนการเพาะพันธุ์ปลามากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงหน้าฝน ลูกปลาตะเพียนปลาไน อายุประมาณ 1 เดือน

จำหน่ายตัวละประมาณ 10 สตางค์ นายบุญมา ศรีครามและ นายวัน หล่มศรี มีจำนวนลูกปลาเพิ่มมากขึ้นและชาวบ้านมีความต้องการลูกปลามากเช่นกัน ลูกปลาจึงจำหน่ายหมดทุกงวด บางวันจำหน่ายได้ถึงวันละแสนบาทและในแต่ละงวด จะมีรายได้สุทธิประมาณร้อยละ 40 - 60 เปอร์เซ็นต์ของทุน ทำให้ในปีนั้นมีเงินซื้อที่นาข้างเคียงเพิ่มขึ้นอีก 4 ไร่ และในปีต่อมาก็ซื้อที่นาฝั่งตรงข้ามอีกแปลงจำนวน 80 ไร่เศษราคา 5,800,000 บาท ซึ่งถือว่าเป็นเงินจำนวนมากในขณะนั้น และเป็นทีที่กล่าวถึงของเพื่อนบ้าน เรื่องรายได้จากการเพาะเลี้ยงปลา เพื่อนบ้านที่มีที่นาติดคลองส่งน้ำก็เลยหันมาทดลองเลี้ยงปลาด้วย ทำให้ชาวบ้านผู้ที่สนใจการเลี้ยงปลาสมัครเป็นลูกจ้างฝึกหัดทำการเลี้ยงปลาครบวงจร คือเพาะพันธุ์ ขยายพันธุ์ เลี้ยงและขายปลา ทั้งลูกปลาและปลาโต จากนั้นกิจการก็เติบโตขยายวงกว้างขึ้น จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จำหน่ายกันทั้งในตำบลและตำบลใกล้เคียง จนทำให้มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น ร่ำรวยขึ้น โดยมีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาดังนี้

ก่อนที่จะเอาปลาตัวโตเต็มวัยเจริญพันธุ์ มาทำการรีดไข่และน้ำเชื้อเพื่อผสมพันธุ์กันนั้น จะต้องฉีดฮอร์โมนเพศเร่งก่อน โดยแยกดังนี้ ปลาตะเพียน ปลานิล ต้องมีอายุตั้งแต่ 8 เดือนขึ้นไป ปลาไน ปลาคูก ต้องมีอายุตั้งแต่ 6 - 8 เดือนขึ้นไป ปลาช่อน ปลานวลจันทร์ ต้องมีอายุตั้งแต่ 1-2 ปีขึ้นไปยิ่งดี

(วิชัย ทรัพย์ก้อม, 28 มิถุนายน 2561, สัมภาษณ์)

เมื่อฉีดฮอร์โมนให้กับปลานานประมาณ 6 - 8 ชั่วโมงก็ทำการรีดไข่ และน้ำเชื้อตัวผู้ออกมาผสมกัน เสร็จแล้วจะทิ้งไว้ประมาณ 2 คืน หรือ 2 วัน ไข่ก็จะฟักออกมาเป็นตัวอ่อน แต่ถ้าเป็นฤดูหนาวอุณหภูมิต่ำอาจจะใช้เวลาประมาณ 3 - 4 คืน ไข่ถึงจะแตกเป็นตัวอ่อนซึ่งระยะนี้ตัวอ่อน หรือการฟักไข่จะฟักอยู่ในบ่อน้ำที่ทำด้วยปูนซีเมนต์ ที่ทำเป็นบ่อฟักไข่เมื่อแตกเป็นตัวอ่อนแล้วจะนำมาฟักที่บ่ออนุบาล หลังจากนั้นอีกประมาณ 1 สัปดาห์ ก็จะเอาลูกปลาจากบ่ออนุบาล ลงบ่อดินที่เตรียมไว้แล้ว ระยะนี้จะใช้เวลาประมาณ 20 - 30 วัน ก็จะจับขึ้นจำหน่ายได้ ด้วยการจำหน่ายนั้นราคาจะเป็นไปตามแต่ชนิดของปลา การขายลูกปลานั้นจะมีพ่อค้าจากตำบลใกล้เคียง อำเภอหรือจังหวัดอื่นในภาคอีสานแม้กระทั่งจากกรุงเทพฯ เว้นจังหวัดทางภาคใต้ พ่อค้าจะมาซื้อไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง ส่วนการขายปลาตัวโตต้องมีอายุตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไปถึงจะจับขายได้ โดยขายในราคา กิโลกรัมละ 35 - 40 บาท มีรายได้ดีกว่าการทำนา ประมาณ 7 - 10 เท่า ของการลงทุน การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จะไม่มีช่วงเวลาว่างเลย จากพอเป็นตัวอ่อนก็แยกลงบ่อเลี้ยง ให้อาหารต่อมาก็จับขาย แล้วก็ฉีดฮอร์โมนเพศเสร็จแล้วก็รีดไข่และน้ำเชื้อผสม เมื่อผสมเสร็จก็แตกเป็นตัวอ่อน ทำอย่างนี้ตลอดทั้งปี หากช่วงระยะเวลาที่ทางราชการไม่ส่งน้ำชลประทานหนองห้วยมาให้ เจ้าของบ่อและคนงานก็จะ

ทำการวิดน้ำออกจากบ่อหนึ่ง ไปไว้ที่บ่อหนึ่ง ตกบ่อให้แห้งเพื่อฆ่าเชื้อโรค แล้ววิดน้ำจากบ่ออื่นเข้ามาเพื่อเลี้ยงลูกปลา ทำสลับกันไปเรื่อยๆ ตามความเหมาะสม อีกส่วนหนึ่งก็จะทำการกำจัดวัชพืชรอบๆคันดินให้สะอาด ทำเป็นวัฏจักรไปเรื่อยๆ ในรอบๆปีนั้นเลย ลูกปลาที่นิยมเพาะเลี้ยงจำหน่ายของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาบ้านยางน้อย ได้แก่ ปลาตะเพียนขาว ปลาไน ปลานิล ปลานวลจันทร์ ปลาช่อนเทศ ปลาดุกและปลาจีน จากบริบทของชุมชนบ้านยางน้อยดังกล่าว เป็นปัจจัยสำคัญ ที่ก่อให้เกิดอาชีพการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย โดยยึดเป็นอาชีพหลัก ทำให้ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น มีอาชีพทำตลอดปีส่งผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อยในที่สุด

6.2 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2528 – 2542

ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ในชุมชนบ้านยางน้อย แสดงให้เห็นถึงฐานะความเป็นอยู่และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ในชุมชนบ้านยางน้อยเช่นบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มักจะมีความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการศึกษาสูง มีโลกทัศน์กว้าง ทั้งนี้เพราะมีโอกาสได้รับการเรียนรู้จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจากสื่อต่าง ๆ และการพบปะกับบุคคลอื่นในระดับที่แตกต่างกัน รวมทั้งมักจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนตามไปด้วย ดังนั้น ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ในชุมชนบ้านยางน้อยจึงเป็นส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงสถานภาพด้านอื่นๆ ของชุมชนบ้านยางน้อยเป็นอย่างดี

6.2.1 การตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา

ชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินเตี้ยตอนใต้ เชื่อมต่อพื้นที่ราบลุ่มฝั่งแม่น้ำชี และอยู่ในเขตพื้นที่การบริการของคลองชลประทานเขื่อนหนองหวายอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ของสายใหญ่ฝั่งซ้ายซึ่งเริ่มต้นที่บ้านน้ำพอง ตำบลน้ำพอง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ผ่านพื้นที่อำเภอเชียงยืนอำเภอโกสุมพิสัย แล้วไหลลงห้วยเชียงสง เขตบ้านมะโนตำบลหนองซอน อำเภอเชียงยืน การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย จากการศึกษา พบว่า การที่ชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองมากที่สุด รองลงมาคือ ทำตามเพื่อนบ้านและคนอื่นชักชวน เป็นสาเหตุสำคัญและปัจจัยสำคัญ ที่สนับสนุนการตัดสินใจประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ดังนี้

6.2.1.1 ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ตามอย่างเพื่อนบ้าน ทั้งนี้เพราะเพื่อนบ้านที่ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา มีรายได้ดีตลอดปีจนทำให้ฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น และมีเวลาพักผ่อนมากกว่าการทำงานและมีระบบชลประทานที่สมบูรณ์

(บุญช่วย สารโท, 27 สิงหาคม 2561, สัมภาษณ์)

6.2.1.2 การมีรายได้ดี ช่วยเสริมสร้างฐานะความเป็นอยู่ของตน โดยผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาให้ความเห็นว่า เวลาในการดูแลรักษาเพาะพันธุ์ลูกปลาแต่ละงวดประมาณ 1 - 2 เดือนก็มีรายได้แล้ว ต้นทุนในการลงทุนต่ำแต่มีกำไรสูงประมาณร้อยละ 50 - 60 ของทุน

(บุญช่วย สารบุรณ์, 13 พฤษภาคม 2561, สัมภาษณ์)

6.2.1.3 การได้อยู่ร่วมกับครอบครัวของตน ทั้งนี้เป็นเพราะในระยะแรก ชาวบ้านอย่างน้อยวัยหนุ่มสาวและมีครอบครัว เมื่อเว้นจากการทำนา ได้เดินทางไปรับจ้างที่กรุงเทพฯ และหัวเมืองใหญ่ ปล่อยให้ลูกหลานและคนแก่อาศัยอยู่ตามลำพัง เมื่อทางบ้านต้องการแรงงานถึงจะเดินทางกลับบ้านอีกครั้ง แต่เมื่อหันมาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาก็ไม่ต้องเดินทางไปรับจ้างอีก เพราะต้องดูแลกิจการของตน และได้อยู่ร่วมกับครอบครัว ทำให้เกิดความรักความสามัคคีได้เป็นอย่างดี และมีเวลาว่างให้กับญาติพี่น้องรวมถึงเพื่อนบ้านในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

(สมนึก ศรีทำบุญ, 18 กรกฎาคม 2561, สัมภาษณ์)

6.2.2 ด้านรายได้และรายจ่าย

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2528 - 2542 จากการศึกษาพบว่า รายได้เฉลี่ยต่อปีของชาวบ้านอย่างน้อย รายได้ของแต่ละครอบครัวซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ว่า สภาวะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวนั้นอยู่ในระดับใด การกำหนดรายได้ต่อปีนี้ กำหนดเป็นรายได้สุทธิทั้งหมด ดังแสดงในตารางที่ 6.1

ตารางที่ 6.1

การเปรียบเทียบรายได้ของชาวบ้านอย่างน้อยก่อนปี พ.ศ. 2528 และ หลังปี พ.ศ. 2528 – 2542 ก่อนปี พ.ศ. 2528 มีจำนวน 327 ครัวเรือนและหลัง ปีพ.ศ. 2528 –2542 มีจำนวนทั้งหมด 350 ครัวเรือน

รายได้ต่อปี	ก่อนปี พ.ศ. 2528		หลังปี พ.ศ. 2528 - 2542	
	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
1. ต่ำกว่า 100,000	260	79.51	5	1.42
2. 100,000 - 105,000 บาท	37	11.31	7	2.00
3. 105,0001 - 200,000 บาท	10	3.05	3	0.85
4. 200,000 - 500,000 บาท	11	3.36	5	1.42
5. 500,0001-1,000,000 บาท	5	1.52	140	40.00
6. มากกว่า 1,000,000 ขึ้นไป	4	1.22	190	5.42
รวม	327	100.00	350	100.00

(ที่มา : ปรับปรุงจากข้อมูลสหกรณ์ประมงน้ำจืดอำเภอโกสุมพิสัย ปี พ.ศ. 2542)

จากตารางที่ 6.1 แสดงให้เห็นว่าก่อนปี พ.ศ. 2528 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 327 ครัวเรือน ชาวบ้านอย่างน้อย ได้ประกอบอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ มีรายได้จากการทำนาค่าต่ำกว่า 100,000 บาท จำนวน 260 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 79.51 รองลงมา มีรายได้ระหว่าง 100,000 - 105,000 บาท จำนวน 37 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 11.31 และระหว่าง 105,001 - 200,000 บาทจำนวน 10 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 3.05 มีรายได้ระหว่าง 200,000 - 500,000 บาทจำนวน 11 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 3.36 และมีรายได้มากกว่า 500,000 บาทจำนวน 5 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 1.52 และมีรายได้มากกว่า 1 ล้านบาทขึ้นไป จำนวน 4 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 1.22

หลังจากปี พ.ศ. 2528 - 2542 มีครัวเรือนมากขึ้น จำนวน 350 ครัวเรือน เมื่อชาวบ้านอย่างน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้หันมาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเป็นอาชีพหลัก ทำให้รายได้ของชาวบ้านอย่างน้อยเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วยคือจำนวนผู้มีรายได้ต่ำกว่า 100,000 บาทเหลือเพียง 5 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 1.42 รองลงมาคือมีรายได้ระหว่าง 100,000 - 150,000 บาท จำนวนครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 2.00และมีรายได้ระหว่าง 105,001 - 200,000 บาท จำนวน 3 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 0.85และมีรายได้ระหว่าง 200,000 - 500,000บาท จำนวน 5 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 1.42 ชาวบ้านที่มีรายได้ระหว่าง 500,000 - 1,000,000บาท มีมากถึงจำนวน 140 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 40.00 มากที่สุดคือชาวบ้านที่มีรายได้มากกว่า 1,000,000บาท ขึ้นไป จำนวนถึง 190 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 5.4 2

6.2.2.1 การเปลี่ยนแปลงด้านรายจ่าย

ก่อนปี พ.ศ. 2528 ชาวบ้านยางน้อยมีรายจ่ายคือ ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ค่าลงทุนทำนาถือว่ามากที่สุด เพราะชาวบ้านยังหาอาหารในธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากบ้านยางน้อยมีพื้นที่ติดกับแหล่งน้ำ 2 แห่งคือหนองกุดจอกและหนองเครือ ในอดีตแหล่งน้ำทั้งสองแห่งมีสัตว์น้ำจำนวนมาก เช่น ปลา กบ เขียดและอึ่งอ่าง จึงง่ายต่อการหาอาหารของชาวบ้าน จากปี พ.ศ. 2528 – 2542

(สมปอง สีพลไกร, 15 กรกฎาคม 2561, สัมภาษณ์)

รายจ่ายของชาวบ้านยางน้อยเพิ่มขึ้น คือต้นทุนสำหรับการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา เป็นรายจ่ายที่ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาต้องใช้จ่ายจำนวนมากที่สุด เช่น ค่าปรับพื้นน้ำให้เป็นบ่อเพาะเลี้ยงปลา อาหารปลา ค่าจ้างแรงงาน ค่าใช้จ่ายในการทำบ่อพักไข่ บ่ออนุบาล ซึ่งเป็นปูนซีเมนต์ ขุดบ่อดินเพื่อเลี้ยงปลา ลูกปลาและพ่อแม่พันธุ์ปลา สร้างบ่อพักน้ำสำรอง แห อวนจับปลา กระชังคัดแยกขนาดลูกปลา เครื่องสูบน้ำแบบหอยโข่ง เครื่องสูบน้ำแบบท่อพญานาคติดรถไถเดินตามและอุปกรณ์อื่นๆ สำหรับการเพาะเลี้ยงลูกปลา ซึ่งเป็นการลงทุนหลัก ค่ายารักษาโรครวมเกิดโรคระบาด ค่าปูนขาวโรยฆ่าเชื้อ ค่าปุ๋ยจี้ไก่แห้งเพื่อเพิ่มสารอาหารปลาและปรับความสมดุลของสภาพน้ำให้มีความเหมาะสม ค่าอาหารลูกปลา ค่าถุงพลาสติกขนาดใหญ่ประมาณ 20 * 30 นิ้ว และอุปกรณ์บรรจุภัณฑ์ออกซิเจน เพื่อบรรจุถุงลูกปลาก่อนนำออกจำหน่าย หากขนส่งไปจำหน่ายยังต่างจังหวัดที่ไกล ๆ ก็ต้องเพิ่มค่าแรงงานคนขับรถอีกด้วย ตามแต่จะตกลงกันเป็นต้น

(รจนา พันธุ์ยางน้อย, 15 กรกฎาคม 2561, สัมภาษณ์)

6.2.2.2 รายจ่ายจากการรักษาพยาบาล

ก่อนปี พ.ศ. 2528 เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวเกิดอาการเจ็บป่วย ชาวบ้านยางน้อยนิยมรักษาด้วยยาสมุนไพรหรือการรักษาด้วยวิธีการเสกเป่าและรดน้ำมนต์อันเป็นพิธีทางไสยศาสตร์ ทำให้มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างน้อย แต่หลังจากปี พ.ศ. 2528 เมื่อสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยเล็กน้อย มักจะซื้อหายมารับประทานเอง หรือรับบริการจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ถ้ามีอาการเจ็บป่วยรุนแรง สมาชิกของครอบครัวจะพาเข้าไปรักษาที่สถานอนามัยประจำตำบลยางน้อยที่ตั้งอยู่ห่างไปทางทิศใต้ ห่างจากหมู่บ้านอย่างน้อย ประมาณ 2 กิโลเมตรคือตั้งอยู่ที่บ้านยางใหญ่ ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย หรือนำคนป่วยไปรักษาที่คลินิกหรือโรงพยาบาลในตัวอำเภอโกสุมพิสัยและในจังหวัดมหาสารคาม ชาวบ้านจึงต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต

(ลัดดา ศรีทำบุญ, 5 สิงหาคม 2561, สัมภาษณ์)

6.2.2.3 ค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียน

ก่อนปี พ.ศ. 2528 บุตรหลานของชาวบ้านยางน้อยได้รับการศึกษาในโรงเรียนประจำหมู่บ้านแก่ระดับประถมศึกษา เสียค่าใช้จ่ายเฉพาะ ค่าเสื้อผ้า ค่าสมุดหนังสือหรือค่าอุปกรณ์เครื่องเขียน ส่วนอาหารไม่ได้ใช้จ่ายเนื่องจากนักเรียนสามารถกลับมารับประทานอาหารมื้อเที่ยงที่บ้านแต่ละคนได้ แต่หลังจากปี พ.ศ. 2528 - 2542 ค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนแต่ละครอบครัวต้องรับภาระมากเนื่องจากชาวบ้านยางน้อย ได้หันมาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ทำให้ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น จึงนิยมส่งบุตรหลานให้เรียนในระดับสูงขึ้น เพราะมีสถานศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา ตั้งอยู่ในตัวอำเภอโกสุมพิสัยห่างจากหมู่บ้านยางน้อย 7 กิโลเมตร เพราะมีเงินสะสมในการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้นและมีเส้นทางลาดยางตลอดเส้นทาง ทำให้สามารถเดินทางไปกลับหมู่บ้านได้สะดวก มีรถรับส่งประจำ ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาหรือชาวบ้านที่มีฐานะค่อนข้างดีสามารถเลือกสถานที่เรียนให้แก่บุตรหลานได้ แต่ละครอบครัวมีบุตรหลานในวัยหนุ่มสาว จึงมักจะเรียนอยู่ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษาเกือบทุกคน ดังนั้นค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาและระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาต้องเสียค่าใช้จ่ายมากตามไปด้วย

(จิรภัทร สาระโท, 4 มกราคม 2561, สัมภาษณ์)

6.2.3 ด้านการลงทุน

จากการศึกษา การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย พบว่า การลงทุนของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านยางน้อย แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะได้แก่เงินทุนและแรงงาน ในระหว่างปี พ.ศ. 2528 – 2542 แหล่งเงินทุนของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านยางน้อย มาจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ ที่สำคัญคือการกู้ยืม ประกอบกับการใช้ทุนส่วนตัวมากที่สุด ด้วยแหล่งเงินทุนกู้ยืมที่สำคัญได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กู้ยืมญาติพี่น้อง สรุปได้ว่า แหล่งเงินทุนที่สำคัญของการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านยางน้อย คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กู้ยืมกับญาติพี่น้องของตน การใช้แรงงานพบว่า ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาบ้านยางน้อย ใช้แรงงานสมาชิกในครัวเรือนมากที่สุด โดยมีแรงงานระหว่าง 3 - 6 คนซึ่งผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาหากมีงานเพิ่มขึ้น การขุดลอกบ่อดิน การกำจัดวัชพืชรอบบ่อ การขุดลอกคลองไส้ไก่หรือเมื่อมีงานเร่งด่วนเช่น การบรรจุลูกปลา การเคลื่อนย้ายลูกปลาเป็นต้น จึงมีการจ้างแรงงานเพิ่มเป็นครั้งคราว จำนวนคนงานที่จ้าง จำนวนไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับปริมาณงานและความเร่งด่วนของงาน โดยให้ค่าจ้างจำนวนเต็มวันคนละ 150 บาทค่าแรงเมื่อปี พ.ศ. 2528 – 2542

(ประนอม ละแมนชัย, 2 กรกฎาคม 2561, สัมภาษณ์)

6.2.4 การจำหน่ายและการตลาด

การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านขายน้อย ตำบลขายน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีสาระสำคัญในการจำหน่ายและการตลาดดังต่อไปนี้

การจำหน่าย ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาสามารถเพาะพันธุ์ได้ลูกปลามีขนาดและความยาวประมาณ 2 เซนติเมตรขึ้นไป จะสามารถเริ่มจับนำขึ้นมาจำหน่าย โดยนำปลาขึ้นจากบ่อดินนำมาพักที่บ่อปูนที่อยู่ในโรงเรือน เพราะพื้นที่คับแคบและลูกปลามีจำนวนมากจึงต้องให้ออกซิเจนตลอดเวลาการจับลูกปลานิยมจับในตอนเย็น บรรจุลงถุงแล้วขนส่งจำหน่ายในช่วงเวลากลางคืน ถึงที่หมายในช่วงเวลาเช้าจะทำให้ลูกปลาไม่มีความเครียด อัตราการรอดชีวิตค่อนข้างสูง ช่วงต้นฤดูฝนระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน เป็นช่วงจำหน่ายลูกปลาได้ราคาสูง จากนั้นราคาจะเริ่มลดลงเรื่อย ๆ เพราะความต้องการลูกปลาเริ่มลดลง หากลูกปลายังเหลือมากจึงลดราคาแยงลูกค้ากันเอง ส่วนพวกพ่อค้าเร่ทั่วไปสามารถกำหนดราคาและการตลาดได้เอง ทำให้พ่อค้ากลุ่มนี้สามารถจำหน่ายลูกปลาจำนวนมากที่สุด เมื่อปี พ.ศ. 2528 – 2542

(สุธรรม ธรรมภิบาล, 27 เมษายน 2561, สัมภาษณ์)

กลุ่มพ่อค้าเร่ได้มารับซื้อลูกปลาและนำไปจำหน่าย เพราะลูกค้าไม่สามารถมาซื้อหน้าฟาร์มได้ การเดินทางยังไม่สะดวก พ่อค้าเร่จะนำลูกปลาไปจำหน่ายเป็นเงินเชื่อรายปี ทั้งในภาคอีสานภาคกลางและภาคเหนือบางส่วน แม้บางงวดราคาจะต่ำกว่าการจำหน่ายเร่เล็กน้อยแต่ก็ต้องจำหน่ายออกไป เพราะทำให้กลไกการตลาดในท้องถิ่นไม่เปลี่ยนแปลงแล้วได้เงินเก็บเป็นก้อน การได้กำไรหรือขาดทุนจะอยู่ที่การกำหนดราคาที่จำหน่าย ขึ้นอยู่กับขนาดความยาวหรือเบอร์ของตัวปลา แล้วราคาจะสูงขึ้นตามเส้นทางการขนส่งและความคุ้นเคยในการค้าขายด้วยกัน แต่หากจำหน่ายให้กับหน่วยงานราชการราคาจะสูงขึ้นเป็น 2 เท่า และพบว่าระหว่างปี พ.ศ. 2528 - 2542 หน่วยงานทางราชการซื้อลูกปลาไปแจกจ่ายแก่ประชาชน ปล่อยลง ในแหล่งน้ำสาธารณะและธรรมชาติในโครงการต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านขายน้อย มีรายได้มากขึ้นสร้างฐานะความเป็นอยู่ให้มั่นคงและขยายกิจการมากขึ้นตามไปด้วย

(พร สตรีจักร, 13 กันยายน 2561, สัมภาษณ์)

ตลาดจำหน่าย การจำหน่ายปลาของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านขายน้อย แบ่งตลาดตามลักษณะการจำหน่ายได้ 3 ลักษณะได้แก่

1. ตลาดที่เป็นหน่วยงานของทางราชการหรือของรัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จะตั้งซื้อลูกปลาครั้งละจำนวนมาก ๆ ไปแจกจ่ายแก่

ประชาชน ตามโครงการต่าง ๆ หรือนำปล่อยลงแหล่งน้ำสาธารณะ การจำหน่ายให้แก่หน่วยงานราชการราคาจะสูงขึ้นเป็น 2 เท่าของราคาปกติเสมอ โดยผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาให้เหตุผลว่าระบบการเบิกจ่ายค่อนข้างยุ่งยากและใช้เวลานานมากกว่าการจำหน่ายให้พ่อค้าเร่

(จิตาภรณ์ ตรีสีเคน, 4 มกราคม 2561, สัมภาษณ์)

2. ตลาดต่างจังหวัด เนื่องจากชุมชนบ้านยางน้อยเป็นแหล่งผลิตปลาเพื่อจำหน่ายสำคัญในภูมิภาคอีสานและผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำนวนมากถูกปลาจากแหล่งนี้เมื่อพ่อค้าเร่นำไปเร่ขายจึงได้รับความไว้วางใจในคุณภาพจากผู้ซื้อ พ่อค้าเร่เหล่านี้จะซื้อลูกปลابرทุกชนิดไปเร่ขายในเส้นทางเดิมของแต่ละปี เพราะทำให้ขายได้ดีและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ก็ง่ายขึ้น

(หนูดี สารบูรณ์, 13 พฤษภาคม 2561, สัมภาษณ์)

3. ตลาดในชุมชน เป็นลักษณะการจำหน่ายลูกปลาเป็นจำนวนไม่มาก ให้แก่เพื่อนบ้านหรือประชาชนใกล้เคียงที่เดินทางมาซื้อไปปล่อยในนาข้าวหรือบ่อปลาของตนเพื่อเลี้ยงไว้บริโภค เช่นในหมู่บ้านใกล้เคียงหรือตำบลใกล้เคียง (บัว หล่มศรี, สัมภาษณ์)

6.2.5 การถือครองที่ดิน

ชุมชนบ้านยางน้อย เมื่อมีผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลามากขึ้น มากกว่าทำนาชาวบ้านได้เปลี่ยนพื้นที่ทำนาเป็นบ่อเพาะเลี้ยงลูกปลาเกือบทั้งหมด และการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาทำรายได้มากกว่าทำนาหลายเท่าตัว ทำให้พื้นที่ของชุมชนที่มีภูมิศาสตร์ตั้งอยู่ใกล้ตัวอำเภอโกสุมพิสัยอยู่แล้วนั้น ทรัพยากรที่ดินจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากขึ้น เพราะที่ดินเป็นปัจจัยในการเพาะเลี้ยงปลาที่สำคัญ คราวเรือนที่มีที่ดินมากก็สามารถเพาะเลี้ยงปลาได้มากและเพาะเลี้ยงปลาได้หลากหลายชนิดตามที่ตลาดต้องการได้ คราวเรือนที่มีที่ดินน้อยจะเพาะเลี้ยงปลาได้บางชนิดเท่านั้น เพราะพื้นที่มีจำกัด ชาวบ้านอย่างน้อยถือว่าที่ดินเป็นสิ่งที่มีความและหวงแหนที่สุด

การถือครองที่ดิน เนื่องจากชุมชนมีลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบ ยกเว้นตัวหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนที่เนิน ลักษณะดังกล่าวของหมู่บ้านจึงเป็นที่ราบมีความลาดเอียงเข้าหาลดลงชลประทาน มีการถือครองที่ดินของชาวบ้านในชุมชนซึ่งมีพื้นที่ทั้งหมด 2,756 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ มีรายละเอียดดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 6.2 ดังนี้

ตารางที่ 6.2

ขนาดพื้นที่ถือครองของชาวบ้าน ปี พ.ศ.2528 - 2542

ขนาดพื้นที่ถือครองที่ดิน (ไร่)	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 1	41	11.71
1-5	72	20.57
6-10	87	24.85
11-15	62	17.71
16-20	48	13.71
มากกว่า 21	40	11.42
รวม	350	100.0

(ที่มา : ปรับปรุงจากข้อมูลสหกรณ์ประมงน้ำจืดอำเภอโกสุมพิสัย ปี พ.ศ. 2542)

จากตารางที่ 6.2 แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อยส่วนใหญ่มีการถือครองที่ดินขนาด 6-10 ไร่ จำนวนร้อยละ 24.85 ของครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาถือครองที่ดิน 1-5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 20.57 ของครัวเรือนทั้งหมด การถือครองที่ดินต่ำกว่า 1 ไร่ มีจำนวน 41 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 11.71 ของครัวเรือนทั้งหมด กล่าวโดยสรุปส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

6.2.6 การกู้ยืมและหนี้สิน

การกู้ยืมเงินของชาวบ้านในชุมชนที่ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จากการศึกษา พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 - 2542 ชาวบ้านส่วนใหญ่กู้ยืมเพื่อการลงทุนในการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลานำเงินมาซื้ออุปกรณ์เพาะเลี้ยงปลา เช่น ขุดบ่อ ซื้อเครื่องสูบน้ำ อาหารปลา บ่อ ๆ วัสดุอุปกรณ์จับปลา เป็นต้น ในแต่ละรายจึงมีหนี้สินไม่มากนัก เพราะยังไม่สะสมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แต่ละครัวเรือนจึงมีหนี้สินโดยเฉลี่ยประมาณ 100,000 - 200,000 บาท แล้วแต่ขนาดของพื้นที่ในการเพาะเลี้ยงปลา ซึ่งจากการสอบถามจากแหล่งผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา แหล่งกู้ยืมเงินคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาอำเภอโกสุมพิสัย บุญช่วย สารโท ให้สัมภาษณ์ว่า ก่อนเมื่อปี พ.ศ. 2528 - 2542 นั้น ชาวบ้านยังไม่กล้ากู้ยืมเงินกับนายทุน หรือแหล่งเงินกู้อื่น ๆ เพราะกลัวว่าดอกเบี้ยแพง การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาในช่วงแรก ๆ ยังได้กำไรและรับทุนคืนเกือบร้อยละ 80 จึงเหลือใช้หนี้สินคืนธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รายได้จากกำไรเพาะเลี้ยงปลาหักค่าใช้จ่ายและใช้หนี้ยังเหลือเก็บให้ลูกหลานได้เล่าเรียนหนังสือต่อไป

การกู้ยืมและหนี้สินของชาวบ้านผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ปี พ.ศ. 2528 - 2542 ที่กู้ยืมมาเพื่อลงทุนในการเพาะพันธุ์ปลา โดยมีจำนวนกู้ยืมในแต่ละครั้งมากกว่า 5,000 บาท ถึง 20,000 บาท มีการชดเชยเป็นรายปีกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีการลดดอกเบี้ยให้แก่ชาวบ้านเพื่อนำมาลงทุนเพาะพันธุ์ปลา

6.2.7 ฐานะความเป็นอยู่และทรัพย์สินภายในครัวเรือน

วิถีชีวิตของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาในชุมชนบ้านยางน้อย ในอดีตกาลนั้น ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ผู้ที่มีฐานะดีของหมู่บ้านสังเกตได้จากขนาดของบ้านเรือนที่พักอาศัย ขนาดของพื้นที่ทำนา ปลูกข้าวเป็นหลัก แล้วผู้ที่มีฐานะดีจะเป็นผู้ที่มีคนนับหน้าถือตามาก

ทวิ สารโท ให้สัมภาษณ์ว่า เมื่อชุมชนบ้านยางน้อยได้เปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม โดยสาเหตุหลายประการ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทรัพย์สินที่ถือครองในครอบครัวมากขึ้น จึงเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอีกอย่างหนึ่ง เช่น ผู้ที่มีฐานะดีที่มีรายได้จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ก็จะซื้อหาเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มาใช้ในครัวเรือน เช่น โทรทัศน์ รถจักรยานยนต์หรือรถยนต์ แต่มีบ้างเป็นบางครอบครัวเท่านั้น เมื่อปี พ.ศ. 2528 - 2542 ยังมีการซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกไม่มากเมื่อเทียบกับปัจจุบัน (พ.ศ. 2561)

ตารางที่ 6.3

การรายการทรัพย์สินของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้าน ปีพ.ศ.2528-ปีพ.ศ.2542

รายการทรัพย์สิน	ปี พ.ศ.2528 - 2542
ครัวเรือน	
1. รถยนต์	57
2. รถจักรยาน	225
3. รถไถเดินตาม	145
4. รถจักรยานยนต์	80
5. โทรทัศน์	98
6. โทรศัพท	30
จำนวนครัวเรือน 350	

(ที่มา : ปรับปรุงจากข้อมูลที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน)

จากตารางที่ 6.3 จะเห็นว่าทรัพย์สินที่มีค่าที่สุดคือ รถจักรยานมี 225 คันเรือน เพราะส่วนมากซื้อให้ลูกหลานและจักรยานยังเป็นที่ยินยอมของชาวบ้าน รองลงมาคือรถไถเดินตาม 145 คันเรือนต้องใช้ในการเกษตรรูปแบบอื่นและใช้เป็นเครื่องสูบน้ำขึ้นมาเพาะเลี้ยงปลาเป็นต้น

สรุปว่า การสะสมทรัพย์สินของชาวบ้านยังมีไม่หลากหลายหรือมีจำนวนมากนัก เพราะการคมนาคมยังไม่สะดวกมากพอและชาวบ้านยังไม่มีค่านิยมสะสมสิ่งอำนวยความสะดวกรูปแบบอื่น นอกจากสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง

6.3 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม

6.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนบ้านยางน้อยจากแต่เดิมสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย จะมีวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นไปอย่างเรียบง่าย บนฐานการผลิตแบบยังชีพ โดยการปลูกข้าว ปลูกผัก หว่านถั่วดิบในการประกอบอาหารตามธรรมชาติ เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก การดำรงชีวิตในชุมชน ได้มีการจัดสรรแบ่งภารกิจร่วมมือกันระหว่างครอบครัว เกื้อกูลซึ่งกันและกัน อาศัยการสั่งสอนในครอบครัวและชุมชน พ่อแม่สอนลูก ปู่ย่าตายายสอนหลาน เป็นการถ่ายทอดความรู้เรื่องการปฏิบัติตัวในสังคมชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ สืบทอดปฏิบัติร่วมกันในชุมชน จนเข้าใจกฎเกณฑ์และหลักยึดที่กระทำร่วมกัน เมื่อชาวบ้านเสร็จจากการทำนา คนแก่ ผู้หญิง ก็จะทำอาหาร สานกระด้ง หาฟืน ตามหนองบึงต่าง ๆ ทุกวัน

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทางสังคมมีลักษณะช่วยเหลือกันดูแลกันเป็นกลุ่ม การทำกิจกรรมหรือตัดสินใจใด ๆ อาศัยการปรึกษาหารือและใช้แบบแผนประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ผู้อาวุโสแต่ละคนเป็นส่วนสำคัญในกิจกรรมในกลุ่มสังคมต่าง ๆ และมีความสำคัญไปคนละอย่าง เช่น พ่อเจ้าเป็นผู้นำพิธีกรรมของชุมชน แนวความคิดของชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อยเป็นไปตามแบบแผนประเพณีดั้งเดิม ผสมผสานระหว่างความเชื่อพื้นบ้าน พุทธศาสนา และกิจกรรมการดำรงชีวิต มีวัดเป็นศูนย์กลาง วัดนอกจากจะเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชนในเรื่องการทำบุญตามฮีตคองแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางการศึกษา เพราะแต่ก่อนไม่มีโรงเรียนต้องอาศัยเรียนกับหลวงพ่อ

(สมัย สุโพคำ, 20 กุมภาพันธ์ 2561, สัมภาษณ์)

การแต่งงานระหว่างชายหญิง จะปฏิบัติตามประเพณีของหมู่บ้าน หากหญิงชายคู่ใดทำผิด ประเพณีก็จะประชุมญาติทำการปรับใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการปรามและภาคทัณฑ์ ให้กระทำตามประเพณี ในเวลาต่อมา โดยให้อยู่ในกรอบของประเพณีในหมู่บ้าน ทั้งนี้จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านเป็นพยาน การแต่งกายของชาวบ้านผู้เฒ่าผู้แก่จะนุ่งซิ่น

(อรุณ แสงไยจารย์, 9 กรกฎาคม 2561, สัมภาษณ์)

ชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อยเริ่มประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเป็นอาชีพหลักแทนอาชีพทำนา ระหว่างปี พ.ศ. 2528 - 2542 มีการสั่งสมการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนจึงได้เปลี่ยนแปลงอีกครั้ง เมื่อมีอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเข้ามาในชุมชนทำให้เกิดสังคมลักษณะใหม่ความสัมพันธ์ทางสังคมภายในครัวเรือนที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากที่เคยทำนาเป็นหลัก แต่เมื่อการเพาะพันธุ์ปลาเพื่อจำหน่ายได้ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านยางน้อยเปลี่ยนไป ทั้งนี้ เนื่องจากรูปแบบและวิธีการผลิตตั้งแต่ขั้นตอนการเพาะพันธุ์ปลา การดูแลรักษา การจำหน่าย รายได้รายจ่ายต่าง ๆ วิธีการติดต่อทางการค้าเพื่อขายปลา โดยเฉพาะเวลาการทำงาน จากวิถีชีวิตชานาทำงานกลางวัน มาสู่วิถีชีวิตการเพาะเลี้ยงปลาทำงานกลางคืน เนื่องจากช่วงเวลาในการเตรียมลูกปลาเพื่อจำหน่ายคือช่วงเวลากลางคืน

โดยปกติชาวบ้านส่วนมากจะทำช่วงเวลาตั้งแต่ 5 ทุ่มเป็นต้นไปจนถึงตี 3 ขึ้นอยู่กับจำนวนปลาและจำนวนแรงงานว่ามีมากขนาดไหนแต่โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านจะกะเวลาทำงานให้เสร็จแต่เช้าตรู่ เพื่อที่จะได้นำลูกปลาออกขายเร่ตามพื้นที่ต่างๆ ก่อนสว่างเพราะลูกค้ายังไม่ออกไปประกอบอาชีพยังอยู่ที่บ้านและสามารถเก็บเงินที่ติดค้างกันได้ บางครั้งไปจำหน่ายประมาณ 3 - 5 วัน จนกว่าลูกปลาจะหมด เนื่องจากเวลาการทำงานที่ต้องอยู่กับการดูแลปลาตลอดทั้งวัน เพราะช่วงปี พ.ศ. 2528 - 2542 เป็นช่วงที่ยังไม่ชำนาญในการเพาะเลี้ยงปลา ทำให้ชีวิตทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในครอบครัว รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ครัวเรือนนั้นส่วนมากจะเป็นครอบครัวเดี่ยวคือเมื่อลูกชายหรือลูกสาวแต่งงานแล้ว มักจะแยกครอบครัวออกมาสร้างบ้านใหม่อาจจะอยู่ในบริเวณที่ดินเดิมกับบ้านพ่อแม่ กรณีเป็นลูกชายหรือลูกสาวคนเล็ก เพราะต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ส่วนลูกคนอื่น ๆ มักจะออกไปอยู่กับสามีหรือภรรยาในหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านใกล้เคียง ส่วนครอบครัวที่อยู่แบบครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่เหมือนในอดีตนั้น มีอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก

การที่ครัวเรือนในชุมชนบ้านยางน้อยส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยวแบบครอบครัวในสังคมเมืองนั้น ส่วนหนึ่งน่าจะมีสาเหตุมาจากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำหน่าย คือมีรายได้ที่แน่นอนมากขึ้นกว่าอาชีพทำนาหลายเท่าตัวเมื่อทำอาชีพเพาะพันธุ์ปลาสักกระยะหนึ่งครัวเรือนส่วนมาก

มักทำการสะสมทุนด้วยการสร้างบ้านใหม่ขยายต่อเติมบ้าน หรือไม่ก็จะซื้อที่ดินเพิ่มและเมื่อมีที่ดินหลายแปลงหรือมีที่ดินแปลงใหญ่ หัวหน้าครอบครัวมักจะทำการแบ่งที่ดินแต่ละแปลงให้กับลูกแต่ละคนไปสร้างครอบครัวบริหารจัดการที่ดินเป็นของตัวเอง ซึ่งจะผิดหรือแตกต่างจากสมัยก่อนที่พ่อแม่หัวหน้าครอบครัว มักจะไม่ค่อยแบ่งที่ดินมรดกให้กับลูก ๆ แต่ละคนรวดเร็วนัก จนกว่าพ่อแม่จะแก่เฒ่าจึงมักจะทำการแบ่งที่ดิน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ สมัยก่อนอยู่กับแบบเป็นครอบครัวขยายต่างมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานครอบครัวร่วมกันในการทำนาแต่ละปี แต่เมื่อเปลี่ยนอาชีพจากทำนาเป็นอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ต้องใช้แรงงานเฉพาะด้านในแต่ละวัน เช่น ตัดหญ้า การรีดไข่ เป็นต้น ซึ่งเป็นรูปแบบที่แตกต่างอีกทั้งการเพาะพันธุ์ปลาจำหน่ายสามารถเลี้ยงครอบครัวเดี่ยวแต่ละครอบครัวได้สบายขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของแต่ละครัวเรือน จึงทำให้ลักษณะครัวเรือนของชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อย ส่วนมากกลายเป็นครัวเรือนเดี่ยว ที่มีสมาชิกแค่พ่อแม่และลูกดังกล่าว พ่อแม่ที่เป็นแรงงานหลักของครอบครัวเดี่ยวใช้เวลาส่วนมากในการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาและออกจำหน่ายตามหมู่บ้านพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น พ่อและแม่จะรีบออกไปจำหน่ายลูกปลาตั้งแต่เช้าตรู่หรือไปทะเลประมาณ 3 - 5 วัน ทำให้ต้องฝากลูกไว้กับยายซื้อกับข้าวอาหารตามร้านค้าในหมู่บ้านมาให้หลานกินและรีบไปโรงเรียน บางทีไม่ได้กินข้าว เอาเงินให้ไปซื้อกินที่โรงเรียน

(สมบัติ สารบูรณ์, 20 กันยายน 2561, สัมภาษณ์)

6.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ

ความสัมพันธ์ภายในเครือญาติ ยังมีอยู่สูง เห็นได้ชัดจากงานบุญประเพณีของชุมชนและการปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา สภาพความแน่นแฟ้นยังมีอยู่ในเฉพาะสายตระกูลหรือสายเครือญาติ สำหรับความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่ในสายเครือญาติต่าง ๆ ในชุมชนลดน้อยลงแต่ยังไม่มาก ระบบเครือญาติของชุมชนบ้านยางน้อยจะเป็นการสืบสกุลสองฝ่าย คือนับญาติทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ หญิงชายแต่งงานกันจะ ไปอยู่กับฝ่ายผู้หญิงหรือฝ่ายผู้ชายก็ได้ ไม่ได้บังคับ อยู่ที่การตกลงกันระหว่างคู่บ่าวสาวกับพ่อแม่แต่โดยส่วนมากแล้ว ถ้าฝ่ายใดเป็นลูกคนสุดท้องก็จะไปอยู่บ้านฝ่ายนั้น เพราะต้องเลี้ยงพ่อแม่การนับถือบุคคลจะ นับถือตามระบบอาวุโส คือ คนที่มีอายุน้อยกว่าจะให้ความเคารพ คนที่มีอายุมากกว่า นอกจากนี้การนับถือและกานให้ความเคารพนั้น ตระกูลที่ใหญ่ๆ ในหมู่บ้านจะได้รับความเคารพมากกว่าตระกูลที่เล็กกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติของชุมชนส่วนมากยังมีความสัมพันธ์ที่ดี ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา การค้าขาย การให้ความอนุเคราะห์ในการยืมอุปกรณ์ การให้ยืมเงินลงทุน และเงิน

เพื่อการศึกษาของลูกหลานของตนเอง และ เครื่องมือการเพาะพันธุ์ปลาหรืออาหารปลาเป็นต้น และ ส่วนน้อยที่มีความสัมพันธ์ในเครือญาติเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างอยู่

ในเรื่องการแบ่งปันมรดก ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ผู้เป็นพ่อแม่มักจะพิจารณาให้ลูกๆ ฝ่ายหญิงมากกว่า ได้เปลี่ยนไปโดยที่ลูกชายสามารถมีส่วนได้ในมรดกมากขึ้นจากการขอและการขยัน ประกอบอาชีพ มีความประพฤติปฏิบัติที่ดี ทั้งนี้เพราะเมื่อมีอาชีพเพาะพันธุ์ปลาขยายตัวมากขึ้นมีการแข่งขันกันภายในชุมชน มีรายได้มากขึ้น ราคาที่ดินในหมู่บ้านสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว การขอทรัพย์สินมรดกที่ดินจึงเกิดขึ้น ทั้งฝ่ายลูกชายและฝ่ายหญิง พ่อแม่จะคิดว่าลูกคนไหนขยันช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ การงานไม่เสียหายก็ยกให้คนนั้นไป (วิสูตร โสทา, สัมภาษณ์)

6.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาอาชีพเดียวกัน

บุญช่วย สารโท ให้สัมภาษณ์ว่า แรกเริ่มผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเมื่อ พ.ศ.2528 มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันให้ความร่วมมือกันดีในการถ่ายทอดความรู้ที่มีเกี่ยวกับการเพาะพันธุ์ปลา สามารถยืมยืมอุปกรณ์เพาะเลี้ยงปลาได้ การขายลูกปลาไม่มีความขัดแย้งกัน เนื่องจากขายเร็วไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่และมีเส้นทางหรือลูกค้าประจำของแต่ละคน แต่ก่อนนั้นไม่มีขายที่หน้าฟาร์ม ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาที่มีทุนน้อยหรือหมุนเงินทุนไม่ทัน สามารถขอความช่วยเหลือในด้านแรงงานจากผู้ประกอบการด้วยกัน เช่น ช่วยขุดบ่อ ลงบ่อเอาลูกปลาขึ้นมา บรรจูลูกปลา มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน เป็นต้น การแข่งขันกันยังมีน้อยเพราะอยู่ในช่วงทดลองทดลองถูกในการเพาะเลี้ยงลูกปลา ความขัดแย้งก็คือเรื่องน้ำ คนที่มีพื้นที่เพาะพันธุ์ปลาที่อยู่ต้นน้ำและปลายน้ำปีไหนที่มีน้ำมาน้อย คนที่อยู่ปลายน้ำก็จะไม่ได้น้ำเพียงพอต่อความต้องการ ทำให้ขัดแย้งกับคนที่อยู่ต้นน้ำ แต่เป็นส่วนน้อยมาก

6.3.4 การให้ความร่วมมือการเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชน

ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวหรือเพื่อนบ้านภายในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตโดยเฉพาะการเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนา งานบุญประเพณี หรือกิจกรรมรื่นเริงต่าง ๆ ได้ลดลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนนั้นต้องให้ความสำคัญและใช้เวลาหมดไปกับการทำงานตลอดทั้งกลางวันและออกจำหน่ายลูกปลาในเวลากลางวันไปตามพื้นที่ต่าง ๆ เมื่อมีเวลาว่างส่วนมากก็มักจะเลือกเป็นเวลาพักผ่อนหลับนอนเพื่อตื่นเอาแรงไว้ทำงานต่อในตอนกลางวัน การที่ชาวบ้านให้ความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านหรือส่วนรวมน้อยลงนั้น เนื่องมาจากวิถีชีวิตในแต่ละวันของชาวบ้านเปลี่ยนไปนั่นเอง แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญกับงานหรือกิจกรรมเพื่อสาธารณะของชุมชน แต่ชาวบ้านได้ให้ความหมายใหม่ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป

จากที่ต้องไปประชุมหรือไปช่วยกิจกรรมของหมู่บ้านด้วยการใช้แรงงานเปลี่ยนเป็นขอบริจาคหรือช่วยเป็นตัวแทน เพื่อมอบให้กับผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการต่าง ๆ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง

(บุญมา สีคราม, 25 เมษายน 2561, สัมภาษณ์)

6.4 สรุป

เมื่อเริ่มการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเพื่อจำหน่ายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 - 2542 สังคมของชุมชนบ้านยางน้อยเริ่มเปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนรูปแบบการประกอบอาชีพ จากที่เคยให้ความสำคัญกับข้าวและเปลี่ยนมาเป็นเพาะพันธุ์ปลาเพื่อจำหน่าย พร้อม ๆ กับการไหลกลับมาจากหนุ่มสาวและแรงงานของชุมชนจากการไปทำงานยังกรุงเทพฯ และจังหวัดต่าง ๆ เพื่อกลับมาเป็นแรงงานของครอบครัวในการทำอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำหน่ายได้นำมาซึ่งรายได้ให้กับครัวเรือนและชุมชนอย่างไม่เคยมีมาก่อนมีการกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นหลัก จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคมของหมู่บ้าน เช่น สภาพบ้านเรือนที่เปลี่ยนจากบ้านไม้ใต้ถุนสูงมาเป็นบ้านปูนรูปทรงแปลกและแตกต่างกันไปรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่นรถยนต์ รถจักรยานยนต์เป็นต้น

บทที่ 7

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย จากการเพาะพันธุ์ปลา ระหว่าง พ.ศ. 2543 - 2560

เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่างปี พ.ศ. 2543 - 2560 ช่วงนี้ การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาได้ขยายตัวเป็นวงกว้าง ประชาชนเกือบร้อยละ 72 หันมาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านทั้งหมด 472 ครัวเรือน ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลามีจำนวนมากถึง 340 ครัวเรือนและมีการจัดตั้งสหกรณ์ประมงผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโกสุมพิสัยจำกัด จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2543 มีสำนักงานตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 175 หมู่ที่ 1 ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยระยะทางอยู่ห่างจากตัวอำเภอโกสุมพิสัย 7 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดมหาสารคาม 35 กิโลเมตร โดยตั้งอยู่บนเส้นทางระหว่างอำเภอโกสุมพิสัย-อำเภอเขียงยืน ในปีพ.ศ. 2543 สหกรณ์ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิ Hann Seidel ก่อสร้างอาคารสำนักงานของสหกรณ์ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2544 สหกรณ์ได้รับการคัดเลือกให้เป็นสหกรณ์ดีเด่นระดับประเทศ สหกรณ์เจริญก้าวหน้าเป็นลำดับ (สหกรณ์ประมงน้ำจืดจังหวัดมหาสารคาม, 2561)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 - 2560 เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากที่มีการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา โดยการค้าแบบขายเร็วที่ต้องตระเวนไปขายตามพื้นที่ต่าง ๆ แต่ในปีพ.ศ. 2543 มีการขายหน้าฟาร์มมากขึ้น มีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาทำการผลิตเพาะเลี้ยงปลามากขึ้นและใช้เทคโนโลยีช่วยในการโฆษณา ด้วยการสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐและมหาวิทยาลัย เช่น ในปี พ.ศ. 2556 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้เล็งเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวชุมชนบ้านยางน้อย ภาควิชาเทคโนโลยีการเกษตร คณะเทคโนโลยี ได้มาให้ความรู้แก่ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่จะนำไปพัฒนาอาชีพของตนสามารถเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้แก่ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา โดยเน้นการเพิ่มคุณภาพในการผลิตเพาะพันธุ์ปลา เป็นที่ต้องการของตลาดและสร้างความหลากหลายของชนิดพันธุ์ปลา ที่ผลิตเพื่อขายและลดปัญหาเรื่องการแข่งขันด้านราคาในชนิดพันธุ์ปลาและจำนวนที่ผลิตได้มากเกินไป และได้จัดทำโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน พบว่า เกษตรกรเริ่มตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้และมีความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพมากขึ้น

สภาพเศรษฐกิจเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยคือ มีความหลากหลายทางเทคโนโลยีเข้ามาอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา รวมทั้งการคมนาคมสะดวกสบายกว่าเดิม นอกจากนี้ในระยะต่อมา เมื่อปี พ.ศ. 2545 ชุมชนบ้านยางน้อย ได้มีการขยายตัวของร้านค้าที่ค้าขายอุปกรณ์การเพาะพันธุ์ปลาและอุปกรณ์การก่อสร้างเป็นจำนวนมากรวมทั้งปั้มน้ำมัน และร้านซ่อมรถ ร้านอาหาร ร้านตัดผม ร้านรับจ่าน้ำ ร้านถ่ายเอกสาร ร้านคอมพิวเตอร์ ร้านซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านอุปกรณ์การเกษตรและอื่น ๆ อีกมากมาย เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านอย่างน้อย ที่ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาและมีรายได้เป็นจำนวนมาก ความสะดวกสบายต่าง ๆ ก็เริ่มเข้ามา ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านยางน้อยจะอยู่ห่างจากตัวอำเภอโกสุมพิสัยเพียงแค่ 7 กิโลเมตรก็ตามแต่เพื่อความสะดวกสบายและความรวดเร็ว ทำให้ชาวบ้านยังน้อยไม่ต้องเดินทางเข้าไปใช้บริการในตัวอำเภอโกสุมพิสัย สามารถที่จะใช้บริการในหมู่บ้านได้ตลอดเวลา แม้ในยามค่ำคืน เช่นสามารถปลูกเจ้าของร้านต่าง ๆ ขึ้นมาใช้บริการได้เป็นต้น

(สมบัติ เสนาหนอก, 20 สิงหาคม 2561, สัมภาษณ์)

7.1 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ในปี พ.ศ. 2543 ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย มีความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงฐานะความเป็นอยู่และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนได้เป็นอย่างดี บุคคลใดที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มักมีความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการศึกษาสูง แต่ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาส่วนใหญ่ไม่นิยมส่งลูกหลานเรียนในระดับปริญญาตรี เพราะต้องการให้มาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาตามพ่อและแม่

(วรเวช ดรพลก้อม, 17 สิงหาคม 2561, สัมภาษณ์)

7.1.1 ด้านการประกอบอาชีพ

หลังจากที่ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาในปี พ.ศ. 2542 พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักของชาวบ้านยางน้อยเพิ่มขึ้นเป็น 340 ครอบครัว ดังในแสดงในตารางที่ 7.1

ตารางที่ 7.1

การเปรียบเทียบอาชีพหลักของชุมชนบ้านยางน้อย ปีพ.ศ. 2528 - 2542 และหลังปี พ.ศ. 2543 - 2560

อาชีพ	ปี พ.ศ. 2528 - 2542		หลังปี พ.ศ. 2543 - 2560	
	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
1. ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา	251	71.71	340	72.03
2. ทำนา	88	25.14	72	15.25
3. รับราชการ	11	3.14	18	3.81
รวม	350	100.00	472	100.00

(ที่มา : ปรับปรุงจากข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย พ.ศ. 2560 ข้อมูลเมื่อ พ.ศ. 2557)

จากตารางที่ 7.1 แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงอาชีพของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย เมื่อปี พ.ศ. 2528 – 2542 และ ปี พ.ศ. 2543 – 2560 ดังนี้

1. อาชีพหลักของชุมชนบ้านยางน้อยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 – 2542 พบว่า ชุมชนบ้านยางน้อย มีทั้งหมด 350 ครัวเรือน มีผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำนวน 251 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 71.71 ซึ่งได้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำหน่ายระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2542 มาจากกลุ่มอาชีพหลักเดิมคือทำนา เนื่องจากมีแรงงานช่วยเหลือครอบครัวลดลง ประกอบกับการทำนาไม่ได้ผลเท่าที่ควรและการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลามีวิถีชีวิตสะดวกสบายมากกว่า ที่ไม่ต้องตื่นแต่เช้าไปปักดำหรือเก็บเกี่ยว การดูแลรักษาข้าวหลังการปักดำและการนวดข้าวเป็นต้น พื้นที่การขายอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนใหญ่จากการศึกษายังพบว่า หลังปี พ.ศ. 2543 - 2560 ชุมชนบ้านยางน้อยมีครัวเรือนเพิ่มขึ้น 472 ครัวเรือน ครอบครัวที่ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาทั้งหมด 340 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 72.03 เพิ่มขึ้นตามการขายครัวเรือนของชุมชนบ้านยางน้อย ส่วนมากครัวเรือนที่ขายออกไปจะประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา เนื่องจากพ่อแม่ได้แบ่งพื้นที่ให้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา

2. อาชีพทำนา จากการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2542 พบว่า มีผู้ประกอบอาชีพทำนาทั้งหมด 88 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 25.14 ซึ่งในการทำงานนั้น ชาวบ้านยางน้อยทำนาแบบนาดำและนาหว่าน เพราะมีน้ำอุดมสมบูรณ์ แล้วมีแรงงานเพียงพอ หลังปี พ.ศ. 2543 พบว่า ผู้ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ลดลงเหลือ 72 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 15.25 ถึงแม้ว่าจะมีครัวเรือนที่ขายออกไปก็ตาม ทั้งนี้ผู้ประกอบอาชีพทำนาส่วนใหญ่หันไปประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาดังข้างต้น และรับราชการเพิ่มขึ้น การทำนานั้นกลุ่มผู้ประกอบอาชีพทำนาหว่านมากกว่านาดำเพราะประหยัด

ทั้งเวลาและลดค่าใช้จ่ายและแรงงาน ตลอดจนสภาพของดินและน้ำไม่เอื้อต่อการปักดำ กลุ่มผู้ประกอบอาชีพทำนาส่วนใหญ่ใช้แรงงานรถไถเดินตามมากกว่าการใช้แรงงานควายเหมือนในอดีต

3. อาชีพรับราชการจากตารางที่ 7 พบว่าปี พ.ศ. 2528 – 2542 มีครอบครัวที่รับราชการ ทั้งหมดเพียง 11 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 3.14 ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการครู ในปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา มีผู้ประกอบอาชีพรับราชการเพิ่มขึ้นเป็น 18 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 3.81

4. ด้านการศึกษา พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 – 2542 ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ได้ให้บุตรหลานเรียนที่โรงเรียนบ้านยางน้อยในระดับประถม ส่วนในระดับมัธยมศึกษาได้ส่งไปเรียนในโรงเรียนประจำอำเภอคือ โรงเรียน โกสุมวิทยาสรรค์ แต่ในปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ได้ส่งบุตรหลานไปเรียนในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ในโรงเรียนประจำอำเภอคือโรงเรียนศรีโกสุมวิทยามิตรภาพที่ 209 และโรงเรียนโกสุมวิทยาสรรค์ ที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านยางน้อยเป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร รวมทั้งการเข้าไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาที่ตัวจังหวัดมหาสารคามที่มีความสะดวกสามารถเดินทางไปกลับได้ ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 29 กิโลเมตร ที่มีสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายแห่ง เช่น วิทยาลัยอาชีวศึกษา มหาสารคาม วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีมหาสารคามวิทยาลัยเทคนิค สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ส่วนผู้มีรายได้น้อยก็ยังส่งบุตรหลานเรียนที่โรงเรียนบ้านยางน้อย เหตุผลที่สำคัญในการส่งบุตรหลานเข้าไปศึกษาในตัวอำเภอโกสุมพิสัยคือ ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลามีรายได้จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเป็นจำนวนมากจึงมีปัจจัยส่งบุตรหลานไปรับการศึกษา ทำให้บุตรหลานทุกคนจบการศึกษาอย่างต่ำในระดับมัธยมศึกษา

7.1.2 รายได้และรายจ่าย

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2543 – 2560 จากการศึกษา พบว่า รายได้เฉลี่ยต่อปีของชาวบ้านอย่างน้อย รายได้ของแต่ละครอบครัวซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ว่า สภาพทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวนั้นอยู่ในระดับใดการกำหนดรายได้ต่อปีนี้ กำหนดเป็นรายได้สุทธิทั้งหมดดังแสดงในตารางที่ 7.2

ตารางที่ 7.2

การเปรียบเทียบรายได้ของชาวบ้านอย่างน้อยปี พ.ศ. 2528 - 2542 และปี พ.ศ. 2543 - 2560

รายได้ต่อปี	ปี พ.ศ. 2528 - 2542		ปี พ.ศ.2543 - 2560	
	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
1. ต่ำกว่า 100,000	5	1.42	11	2.33
2. 100,000 - 105,000 บาท	7	2.00	13	2.75
3. 105,0001 - 200,000 บาท	3	0.85	16	3.38
4. 200,000 - 500,000 บาท	5	1.42	32	6.77
5. 500,0001-1,000,000 บาท	140	40.00	170	36.0
6. มากกว่า 1,000,000 ขึ้นไป	190	5.42	230	48.72
รวม	350	100.00	472	100.00

(ที่มา : ปรับปรุงจากข้อมูลสหกรณ์ประมงน้ำจืดอำเภอโกสุมพิสัย ปี พ.ศ. 2542)

จากตารางที่ 7.2 แสดงให้เห็นว่าเมื่อปี พ.ศ. 2543 - 2560 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 472 ครัวเรือน ชาวบ้านอย่างน้อยมีรายได้ มากกว่ากว่า 1,000,000 จำนวน 230 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 48.72 รองลงมามีรายได้ระหว่าง 500,000 - 1,000,000 บาท จำนวน 170 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 36.0 และระหว่าง 200,000 - 500,000 บาท จำนวน 32 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 6.77 มีรายได้ระหว่าง 105,001 -200,000 บาท จำนวน 16 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 3.38 และมีรายได้ต่ำกว่า 100,000 บาท จำนวน 11 คิดเป็นร้อยละ 3.33

7.1.3 รายจ่าย

การเปลี่ยนแปลงรายจ่าย ในครอบครัวแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

7.1.3.1 ต้นทุนสำหรับการเพาะพันธุ์ปลา เป็นรายจ่ายที่ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาในชุมชนบ้านอย่างน้อย ใช้จ่ายเป็นจำนวนมากที่สุด

7.1.3.2 การซื้อหาเครื่องอำนวยความสะดวก เนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้ชิดกับอำเภอโกสุมพิสัย ค่านิยมแบบสังคมเมืองจึงไหลบ่าเข้าสู่หมู่บ้านง่าย ทำให้ค่านิยมในการซื้อหาสิ่งของเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันเป็นไปอย่างง่ายและมีการแข่งขันเพื่อความมีหน้ามีตาในสังคมหมู่บ้าน

7.1.3.3 รายจ่ายค่าอาหารและเครื่องปรุงอาหาร พบว่าเพิ่มขึ้นเช่นกัน เพราะแต่ก่อนชาวบ้านยางน้อยยังพอมีเวลาว่างจากการเพาะพันธุ์ปลาเนื่องจากยังไม่มีกรขายการเพาะพันธุ์ปลามากนัก ชาวบ้านจึงมักหาอาหารตามธรรมชาติบ้างเป็นบางเวลาที่พอจะหาได้ แต่ในปัจจุบันปี พ.ศ.2560 ประชากรในชุมชนเพิ่มขึ้น ถนนลาดยางตัดผ่านหมู่บ้านจึงนิยมเปลี่ยนมาซื้ออาหารและเครื่องปรุงอาหารตามร้านสะดวกซื้อ และเข้าไปซื้ออาหารและเครื่องปรุงอาหารในตัวอำเภอ โกสุมพิสัยแทนการหาตามธรรมชาติ

7.1.3.4 ค่ากระแสไฟฟ้า การเสียเงินค่ากระแสไฟฟ้าเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นกับผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ชาวบ้านในชุมชนจะใช้ไฟฟ้าเพื่อให้แสงสว่างและความบันเทิง เครื่องอำนวยความสะดวกอย่างอื่น เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ พัดลม แอร์ หมอหุงข้าว และเครื่องเสียง ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาต้องใช้กระแสไฟฟ้าสำหรับให้แสงสว่างต่อการเพาะพันธุ์ปลาและบรรจุลูกปลาเพื่อออกจำหน่ายในเวลากลางคืน ประกอบกับผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาแต่ละรายได้สะสมเครื่องใช้ไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้น จึงเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก

7.1.3.5 รายจ่ายในการรักษาพยาบาลและการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน การเดินทางไปรับ - ส่งบุตรหลานที่เรียนหนังสืออยู่ในอำเภอโกสุมพิสัย หรือคาร์ถ โดยสารที่บุตรหลานต้องจ่ายประจำเมื่อไปเรียนที่จังหวัดมหาสารคาม ค่าอาหาร เครื่องแบบนักเรียน

7.1.3.6 ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าต่อเติมปรับปรุงที่อยู่อาศัย ค่าสุรา ค่าบุหรีและการทำบุญ ซึ่งหลังปี พ.ศ. 2543 ชาวบ้านผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาได้ดำเนินการขยายกิจการ ทำให้มีรายได้มากขึ้น บางปีจึงนำมาใช้ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้ทันสมัย ส่วนรายจ่ายประจำมักอยู่ในรูปค่าสุรา ค่าบุหรี และการทำบุญมากกว่า

7.1.4 การลงทุน

ประนอม ละแมนชัย ให้สัมภาษณ์ว่า การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย การลงทุนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 - 2560 เป็นต้นมา คือการลงทุนด้านขยายกิจการเพาะเลี้ยงปลา เงินทุนที่ได้มาคือกู้จากธนาคารหรือนายทุน หรือการทำสัญญากับร้านขายวัสดุอุปกรณ์เพาะเลี้ยงปลาและร้านวัสดุก่อสร้างต่าง ๆ ด้วยการไปนำเอาวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ มาใช้ในการขยายกิจการก่อน เมื่อจำหน่ายปลาได้จึงนำเงินที่ค้างชำระไปใช้ เช่น ค่ารถชุดบ่อขยายพื้นที่ พันธุ์ปลา ค่าอาหาร น้ำมันเชื้อเพลิง ค่าท่อประปา ถูบรรจุลูกปลา ตาขาย ค่าจ้างแรงงานที่เพิ่มขึ้นเป็น วันละ 300 - 400 บาท ฯลฯ การลงทุนในรยะนี้จึงเน้นหนักไปที่ขยายกิจการเพาะเลี้ยงปลา

จากการศึกษาพบว่าถ้าเลี้ยงปลาชนิดเดียว ด้วยอาหารสมทบเพียงอย่างเดียว จะทำให้ต้นทุนการผลิตสูงกว่าราคาตลาด ดังนั้น ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงปลา ควรเลี้ยงปลาหลากหลายชนิด และใช้เศษอาหารและปุ๋ยจี้ไก่ในการผสมเป็นอาหารปลาเพื่อลดต้นทุนในการซื้อ

อาหารปลาชนิดสำเร็จรูป นอกจากนี้การใช้แรงงานในครอบครัวจะเป็นแนวทางลดต้นทุนการเพาะเลี้ยงปลาได้อีกทางหนึ่ง

7.1.5 การจำหน่ายและการตลาด

ในช่วงปี พ.ศ. 2543 - 2560 การจำหน่ายลูกปลาของชาวบ้านที่เพาะเลี้ยงปลาในชุมชนบ้านยางน้อย แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

7.1.5.1 จำหน่ายหน้าฟาร์ม หลัง ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา มีพ่อค้าคนกลางนำรถบรรทุกหรือรถกระบะมารับซื้อถึงหน้าฟาร์มส่วนมากเป็นพื้นที่ภาคเหนือและภาคใต้ ทำให้ผู้ประกอบการเพาะเลี้ยงปลาไม่ต้องออกไปขายเร่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้ผู้ประกอบการเพาะเลี้ยงปลาใช้เวลาในการเพาะเลี้ยงและขยายกิจการ ดูแลให้ได้ลูกปลาตามจำนวนที่พ่อค้าคนกลางต้องการ ได้

7.1.5.2 การขายเร่ หลังปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา การออกจำหน่ายลูกปลาโดยการขายเร่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ส่วนมากมีเฉพาะชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินเพื่อเพาะเลี้ยงปลาเป็นของตนเองหรือชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง โดยการรับลูกปลาจากฟาร์มของญาติพี่น้อง นำใส่รถจักรยานยนต์หรือรถกระบะออกเร่ขายตามพื้นที่ต่าง ๆ ออกไปขายเร่บางครั้งไปเป็นระยะเวลา 1 อาทิตย์หรือจนกว่าลูกปลาจะหมด

7.1.6 การถือครองที่ดิน

เนื่องจาก ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา มีพื้นที่อยู่ในชุมชนบ้านยางน้อย สภาพหมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้ตัวอำเภอโกสุมพิสัยดังนั้น ทรัพยากรที่ดินจึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างชัดเจน เพราะที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดในการผลิตทางการเกษตรของชุมชน ชาวบ้านอย่างน้อย ถือว่าที่ดินเป็นสิ่งที่มีความและวางแผนที่สุด มีราคาแพง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 – 2560 ที่ดินมีราคาไร่ละ เกือบ 50,000 บาท ถ้าที่ดินติดถนนสามารถ เดินทางได้สะดวก และติด คลองชลประทานก็จะมีราคาเพิ่มขึ้นเกือบไร่ละ 1 ล้านบาท หากไม่มีที่ดินเพียงพอ การประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาก็จะมีรายได้ไม่มาก เนื่องจากเพาะพันธุ์ได้ไม่มาก ส่งออกขายได้น้อย ไม่ทันต่อความต้องการของตลาด ปัจจุบันที่ดินในหมู่บ้านยางน้อยถูกนำไปใช้ในเชิงการค้าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจาก มีพื้นที่ติดกับเขตอำเภอโกสุมพิสัยมีสภาพภูมิประเทศค่อนข้างเป็นที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ น้ำท่วมไม่ถึง จึงมีการกว้านซื้อจากนายทุนทั้งในและนอกหมู่บ้านเพื่อเก็งกำไรหรือเตรียมทำฟาร์มปลาเพื่อแข่งขันราคากับชาวบ้าน เมื่อการประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2550 เกิดการแข่งขันทางการตลาดอย่างรุนแรง มีนายทุนรายใหญ่มาตั้งฟาร์มเพาะพันธุ์ปลาแข่งขันกับชาวบ้านที่ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา และเข้ามามีบทบาทในการจัดซื้อจัดจ้างของรัฐบาล ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลารายย่อยไม่สามารถอยู่ในระบบการแข่งขัน ได้ ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาที่ยังขาดองค์ความรู้และขาดแคลนเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่จะนำมาใช้ในประกอบการอาชีพ

ทำให้ไม่สามารถแข่งขันกับผู้ประกอบการรายใหญ่ได้ ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมการเพาะเลี้ยงปลาของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ส่วนใหญ่ยังไม่ผู้ผู้ประกอบการรายใหญ่ได้เท่าที่ควรและมีความเสี่ยงสูงต่อการล้มเลิกกิจการไปในไม่ช้า (สหกรณ์ประมงน้ำจืดอำเภอโกสุมพิสัย, 2561)

ที่ดิน จึงเป็นหลักประกันความมั่นคง ในปัจจุบัน ชาวบ้านหลายคนจึงยอมทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งที่ดิน นอกจากนั้นที่ดินยังเป็นเครื่องแสดงถึงสถานภาพของบุคคลในหมู่บ้านอันแสดงถึงเกียรติยศและอำนาจของบุคคลในสังคมในชุมชนบ้านยางน้อยอีกด้วย ด้านตรงกันข้าม ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือมีน้อยมักจะ ไม่รับการยอมรับจากสังคมซึ่งหมายความว่าเขาไม่ได้มีหลักประกันอันใดเพราะเป็นคนยากจนนั่นเอง

7.1.7 ด้านการกู้ยืมและหนี้สิน

การกู้ยืมเงินของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย จากการศึกษาพบว่า หลังปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา ชาวบ้านยางน้อยส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อการลงทุน ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลามากขึ้น ในแต่ละรายจึงมีหนี้สิน โดยเฉลี่ยประมาณ 500,000 - 1,500,000 บาท ซึ่งจากการสอบถามผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา พบว่า แหล่งกู้เงินแบ่งได้เป็น 2 แหล่งใหญ่ ๆ คือ แหล่งแรก สถาบันการเงินของรัฐและเอกชนในอำเภอโกสุมพิสัยจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ธนาคารกรุงไทย ธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาอำเภอโกสุมพิสัย รวมทั้งการกู้ยืมจากสถาบันการเงินในตัวเมืองมหาสารคาม คือธนาคารกสิกรไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารกรุงเทพจำกัดและธนาคารกรุงศรีอยุธยาจำกัด แหล่งที่ 2 คือนายทุนในตัวอำเภอโกสุมพิสัย โดยทั้งสองแหล่งผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาชุมชนบ้านยางน้อย ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันคือ ที่นา และที่อยู่อาศัยของตนเองหรืออสังหาริมทรัพย์อื่น นอกจากนี้ ยังมีบางส่วนกู้ยืมเพื่อนำไปปลูกสร้างบ้านเรือนซื้อรถจักรยานยนต์หรือรถยนต์หรือซื้อสิ่งของเครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้าน

(บรรจง ฮาดเศษและบุญมา สีคราม, 10 สิงหาคม 2561, สัมภาษณ์)

ทำให้ชาวบ้านมีภาระหนี้สินจำนวนมาก และที่ดินเกือบร้อยละ 70 ถูกจำนองกับสถาบันการเงินและนายทุน ดังนั้นในช่วงหลังปี พ.ศ. 2543 สมาชิกในครอบครัวที่จบการศึกษาภาคบังคับต้องออกมาเป็นแรงงานเพาะพันธุ์ปลาในครอบครัวเพื่อปลดหนี้สินนอกจากการกู้ยืมเงินจากสถาบันทางการเงินแล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่งที่มีความจำเป็นต้องใช้เงิน ได้อาศัยการกู้ยืมเงินจากนายทุนในท้องถิ่นซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 5 - 10 บาทต่อเดือน ซึ่งเป็นภาระที่หนักมาก การกู้ยืมเงินจากนายทุนจะเกิดขึ้นเฉพาะกรณีที่มีความจำเป็นเท่านั้น เช่นการจ่ายค่าเวชภัณฑ์และการใช้ค่าวัสดุที่นำมา

ประกอบอาชีพ เพาะพันธุ์ปลา โดยปกติชาวบ้านมักจะอาศัยญาติพี่น้อง กรณีที่ญาติพี่น้องก็ไม่มีเงิน ก็จะยืมเงินจากสถาบันการเงินก่อน หนทางสุดท้ายจึงกู้ยืมจากนายทุนในท้องถิ่นตามลำดับ

(สมบัติ สารบูรณ์ และวิสูตร โสทา, 20 กันยายน 2561, สัมภาษณ์)

7.1.8 ฐานะความเป็นอยู่และทรัพย์สินภายในครัวเรือน

หลังปี พ.ศ. 2543 ค่านิยมของสังคมปัจจุบันที่แข่งขันการสะสมเครื่องอำนวยความสะดวกภายในครอบครัว รวมทั้งการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาต้องใช้เครื่องจักรและอุปกรณ์เพื่อช่วยทุนแรงงานมากขึ้น จากรายได้ที่เพิ่มขึ้นชาวบ้านจึงมีศักยภาพในการซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้เพิ่มขึ้น ทรัพย์สินที่มีการเปลี่ยนแปลงในปริมาณมากนอกจากเครื่องมือประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาแล้ว ได้แก่ประเภท ทรัพย์สิน รถยนต์ และเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต และเครื่องบันเทิงต่าง ๆ แต่มีรายการทรัพย์สินบางอย่างที่ลดลง ได้แก่รถไถนาเดินตาม เนื่องจากการเปลี่ยนอาชีพจากการทำนามาเพาะพันธุ์ปลา เครื่องจักรสำหรับการเกษตรจึงมีความสำคัญน้อยลง และการลดลงของรถจักรยาน เนื่องจากแต่ละครอบครัวมีรายได้เพิ่มมากขึ้น จึงเปลี่ยนไปซื้อรถจักรยานยนต์ ทำให้รถจักรยานยนต์มีใช้ทุกครัวเรือน ให้สะดวกต่อการจับชีพีส่งลูกหลานไปโรงเรียน เป็นต้น

(ไกรยวดี ศิริมาลา, 10 สิงหาคม 2561, สัมภาษณ์)

ตารางที่ 7.3

การเปรียบเทียบรายการทรัพย์สินของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาในชุมชนบ้านยางน้อย ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2543

รายการทรัพย์สิน	ก่อนปี พ.ศ. 2543	หลังปี พ.ศ. 2543
	ครัวเรือน	ครัวเรือน
1. รถยนต์	57	412
2. รถจักรยาน	225	210
3. รถไถเดินตาม	145	97
4. รถจักรยานยนต์	80	470
5. โทรทัศน์	98	472
6. โทรศัพท์	30	472
	จำนวนครัวเรือน 350	จำนวนครัวเรือน 472

(ที่มา : ปรับปรุงจากข้อมูลที่ทำการสุ่มบ้าน)

จากตารางที่ 7.3 เมื่อเปรียบเทียบรายการทรัพย์สินทั้งก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2543 จะเห็นได้ว่ามีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นเกือบทุกรายการ ยกเว้นรถไถเดินตามเนื่องจากมีเครื่องสูบน้ำแบบใหม่และใช้รถไถขนาดใหญ่แทนที่ ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้น เป็นดังนี้

1. รถยนต์ เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนมีรายได้สูงในแต่ละปีประกอบกับรถยนต์เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งสำหรับการบรรทุกลูกปลาเพื่อออกจำหน่ายในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อซื้อหาอุปกรณ์สำหรับเพาะพันธุ์ปลา เช่น อาหารปลา ถุงพลาสติก ท่อน้ำ และติดต่อเจ้าหน้าที่ในการเข้าอบรมเกี่ยวกับการเพาะพันธุ์ปลาต่าง ๆ
2. รถจักรยานยนต์ เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกประเภทยานพาหนะ สำหรับผู้ที่มีทุนน้อยยังไม่สามารถซื้อรถยนต์ได้ สามารถใช้ในการเดินทางไปมาติดต่อกันระหว่างหมู่บ้าน หรือติดต่อกับตัวเมืองหรือพื้นที่อื่น ๆ ได้สะดวกรวดเร็วกว่ารถโดยสารประจำทาง
3. รถจักรยาน เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกประเภทยานพาหนะใช้ในการเดินทางติดต่อภายในหมู่บ้าน จากการศึกษา พบว่า มีอัตราการลดลงเนื่องจากมีรถยนต์และรถจักรยานยนต์มาแทนที่ ส่วนมากรถจักรยานลูกหลาน วิทยากรเรียนประถมในชุมชนใช้

7.2 การเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม

การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านขายน้อย ตำบลขายน้อย อำเภอโกสัมพีนธ์ จังหวัดมหาสารคาม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม ในชุมชนบ้านขายน้อยหลายประการ หลังจากที่บ้านขายน้อย ได้เปลี่ยนอาชีพจากการทำนาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2560 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมดังนี้

7.2.1 สภาพทางสังคม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 - 2560

การดำเนินชีวิตของชาวบ้านขายน้อยในช่วงที่มีประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาขยายตัวมากขึ้น โดยการขายหน้าฟาร์มที่มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อและเร่ขายตามพื้นที่ต่าง ชาวบ้านประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเพิ่มขึ้นร้อยละ 72.03 ผลของการขยายตัวของประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาทั้งรายได้ การสะสมทุน จากการศึกษาพบว่า อาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านขายน้อยนับว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ชาวบ้าน ในชุมชนเปลี่ยนแปลงสภาพแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน หลังจากมีจุดเปลี่ยนที่สำคัญเมื่อเมื่อปี พ.ศ. 2528 – 2542 ที่อาชีพเพาะพันธุ์ปลาเพื่อจำหน่ายได้แทนที่อาชีพหลักอย่างการทำนาแล้วครั้งหนึ่ง

7.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชน

สภาพการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อย มีแนวโน้มทำอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเพื่อการขายเป็นสำคัญนำเงินมาใช้จ่ายซื้อสิ่งของอุปโภคที่ทันสมัยมากขึ้น ส่วนผู้ประกอบการฟาร์มเพาะพันธุ์ปลา ส่วนใหญ่จะซื้ออาหารตามสั่งตามร้านค้าในชุมชน เช่น ส้มตำ ไก่ย่าง ก๋วยเตี๋ยว อาหารที่นิยมกันในสังคมชุมชน คือนิยมซื้อคือพวกเนื้อวัว เหล้า มากินในครอบครัว ผู้ชายที่ยังไม่มีครอบครัว ยังเป็นวัยรุ่นก็จะนำเงินที่ได้จากการรับจ้างเพาะพันธุ์ปลาในแต่ละครั้งมาซื้อเหล้าเลี้ยงกันในหมู่บ้าน ซึ่งจะเห็นได้เป็นประจำ เมื่อรถขายปลากลับมาแต่ละครั้ง บางกลุ่มก็จับกลุ่มกันแต่งรถจักรยานยนต์ตามร้านซ่อมรถ ซึ่งการแข่งขันรถกลางคืนยังมีการพนันด้วย ทำให้เงินที่ได้จากการรับจ้างสูญเสียไปไม่เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะสภาพการดื่มเหล้าของชาวบ้านกลุ่มวัยรุ่นมีให้เห็นเป็นประจำเป็นปกติวิสัย จนถึงเป็นค่านิยมว่าถ้าใครกลับมาจากการขายปลาตามหมู่บ้านต่าง ๆ จะต้องซื้อเหล้าเลี้ยงกัน ส่วนสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวรับจ้างตามฟาร์มปลาก็จะมีการซื้ออาหารที่ทำเสร็จจากร้าน เช่น ลาบวัว ลาบหมู ส้มตำ ไม่ค่อยประกอบอาหารรับประทานเอง บางทีก็ให้ลูก ๆ ไปซื้อกินเองตามร้านค้าในหมู่บ้าน แบบแผนการดำเนินชีวิตดังกล่าวในช่วงนี้ มีการเลือกรับเอาแบบอย่างของสังคมเมืองมาปฏิบัติ อันเนื่องมาจากการติดต่อสื่อสารกับชุมชนภายนอกหมู่บ้านที่ไปขายปลา ผลของการสื่อสารกับชุมชนอื่นดังกล่าว ทำให้เกิดการนำเอาค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติ และแบบแผนการปฏิบัติของสังคมอื่นเข้ามาสู่สังคมของชุมชน ซึ่งแบบแผนใดๆที่โดดเด่นหรือเป็นค่านิยมในขณะนั้น ก็จะได้รับยอมรับจากชาวบ้านในชุมชน เช่น การแต่งตัว การพูด การนิยมของหรูหรา การกิน ความสะดวกสบายในการใช้จ่ายสิ่งของ และการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกในครัวเรือน จะเห็นได้จากผู้ประกอบการขายสินค้าเร็ว ขายสิ่งของเงินผ่อน มาทำการค้าขายในชุมชน และมาเก็บเงินค่าสินค้า เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ เตียนนอน ที่นอน แทบทุกวัน ซึ่งเป็นผลจากชาวบ้านมีกำลังซื้อสูง เพราะมีรายได้ประจำ ซึ่งผลจากการมีกำลังซื้อสูงทำให้ต้องการสินค้าสิ่งของอำนวยความสะดวกมากขึ้น รถจักรยานยนต์รุ่นใหม่ รถยนต์แต่ก่อนซื้อปีกั๊พเพื่อบรรทุกปลาออกจำหน่าย แต่ในปี พ.ศ. 2543 - 2560 มีการซื้อรถเก๋ง รถแทรกเตอร์ เครื่องทุนแรงต่าง ๆ สภาพบ้านเรือน ปีพ.ศ. 2543 เป็นต้นมามีบ้านเรือนที่ทันสมัยรูปทรงแบบต่าง ๆ มีการต่อเติมด้านล่างเป็นห้องรับแขก ห้องนั่งเล่น ห้องน้ำ ห้องครัวที่ทันสมัยกว่าในอดีต บ้านชั้นเดียวแบบพิงหมาแหงนก่ออิฐบล็อก พื้นเทด้วยปูนซีเมนต์พบเห็นทั่วไปในหมู่บ้านและตามฟาร์มเพาะพันธุ์ปลา การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ส่วนใหญ่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 ถึงปัจจุบัน เป็นผลจากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา

(รจนา พันธุ์ยางน้อย, 15 กรกฎาคม 2561, สัมภาษณ์)

7.2.3 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่าย

จากการศึกษา พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายมีความแตกต่างกัน ไม่มากนักทั้งก่อน ปี พ.ศ. 2543 และหลังปี พ.ศ. 2543 กล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายยังมีอยู่สูงมาก ส่วนมากยังมีความสัมพันธ์ที่ดี ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา การค้าขาย การให้ความอนุเคราะห์ในการขีมืออุปกรณ์ การให้ยืมเงินลงทุน และเงินเพื่อการศึกษา ของลูกหลานของตนเอง และ เครื่องมือการเพาะพันธุ์ปลาหรืออาหารปลา เป็นต้น

(วิสูตร โสทา, 2 กรกฎาคม 2561, สัมภาษณ์)

7.2.4 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาอาชีพเดียวกัน

ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาให้ความร่วมมือกันดี แต่มีความขัดแย้งกันบ้าง ในการจำหน่ายลูกปลาตัดราคากัน การแย่งลูกค้าและการแย่งปันน้ำระหว่างผู้ผู้ต้นตำคลองกับผู้ผู้ถดลงมา แต่เป็นเพียงระยะสั้น ๆ ในแต่ละงวดเท่านั้น ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาที่มีความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นอย่างเด่นชัด คือ ในเรื่องกำหนดอัตราค่าจ้างแรงงานในฟาร์มหรือเป็นลูกมือออกจำหน่ายลูกปลา ในอัตรารูปแบบวิธีแตกต่างกันมาก ขึ้นอยู่กับภาระในการทำงานแต่ละครั้ง ทำให้มีการดึงดูดลูกจ้างระหว่างฟาร์มเป็นประจำ บางฟาร์มให้ค่าแรงถูกใช้แรงงานมาก บางฟาร์มใช้แรงงานน้อยให้ค่าแรงมากและมีของใช้ที่จำเป็นแถมให้เมื่อเสร็จงาน และมีการตัดราคากัน มีการแข่งขันกันในการขายลูกปลาบรรจุถุงในราคาถูกกว่าที่อื่นเพื่อดึงดูดลูกค้า ทำให้เกิดผลต่อรายได้ของผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาอย่างมาก

(สุธรรม ธรรมภิบาล, 27 เมษายน 2561, สัมภาษณ์)

7.2.5 ด้านการให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน

ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน และยังพบอีกว่า การให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน แสดงให้เห็นว่า การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาทำให้ชุมชนในหมู่บ้านอย่างน้อยมีการรวมกลุ่มกันดี ก่อให้เกิดความสามัคคี ช่วยลดปัญหาสังคมในหมู่บ้าน สร้างชื่อเสียงให้กับหมู่บ้านในฐานะที่เป็นแหล่งค้าลูกปลาที่สำคัญ เป็นสถานที่ศึกษาดูงานด้านพัฒนาชุมชนและงานด้านเกษตรกรรมแห่งหนึ่งของจังหวัดมหาสารคาม และเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีในชุมชนและระดับอำเภอ ทั้งประเพณีส่วนรวมและประเพณีส่วนบุคคลมากขึ้น และมีประเด็นที่น่าสนใจคือ มีการจัดงานเนื่องในโอกาสวันเกิดแก่บุตรหลานด้วยการตัดขนมเค้กอย่างวิถีสังคมเมืองมากขึ้น

(วีรพล ศิริมาลา, 23 กรกฎาคม 2561, สัมภาษณ์)

7.3 ศาสนาชนบประเพณีและความเชื่อของชุมชน

การดำเนินชีวิตด้านประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนในช่วงที่มีการขยายตัวของอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำหน่ายปี พ.ศ. 2543 - 2560 ได้ถือปฏิบัติบุญประเพณีเช่นเดิมเหมือนในอดีต แต่จากการศึกษาพบว่าบุญประเพณีที่ปฏิบัติส่วนมากชาวบ้านหนุ่มสาววัยรุ่นเข้าร่วมกิจกรรมน้อยกว่าในอดีต ส่วนใหญ่จะชอบมาดูมหรสพเวลากลางคืนมากกว่าที่จะร่วมทำบุญในเวลากลางวัน และผู้ที่ไม่มีเวลาก็จะทำบุญเป็นเงินให้กับผู้นำชุมชน ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในวัดแต่ยังถือว่าเป็นส่วนน้อย เพราะส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมแบบแผนการดำเนินชีวิตทางด้านประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้านชุมชนบ้านยางน้อยได้ดำเนินไปในทางการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งได้รับมาจากศรัทธาความเชื่อทางพุทธศาสนา ผสมผสานกับศรัทธาความเชื่อของชาวบ้าน บุญประเพณีที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง ยังมีอยู่

(สมควร ธรรมภิบาล, 11 มีนาคม 2561, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตามพุทธศาสนาและวัดยังเป็นศูนย์กลางในการจัดงานบุญประเพณีในชุมชน ยังคงเป็นสถาบันที่คอยอบรมสั่งสอนชาวบ้าน ซึ่งมักพบว่า จะมีชาวบ้าน โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่เข้าไปปฏิบัติธรรมถือศีลตามวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนาอยู่ บทบาทในการอบรมสั่งสอนชาวบ้านคนหนุ่มสาวโดยรวม วัดและพระสงฆ์ก็ยังทำหน้าที่สาวนนี้ได้ มีโครงการสอนธรรมวันอาทิตย์ และครูพระสอนศีลธรรมตามโรงเรียนและภายในชุมชน

บทที่ 8

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในประเด็นสำคัญ 2 ประการคือ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ระหว่างปี พ.ศ. 2528 – 2560 โดยใช้การศึกษา เอกสาร การสำรวจ การสังเกตและการสัมภาษณ์ ผู้รู้ในชุมชน ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ให้การสนับสนุนเพาะพันธุ์ปลา และนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายโดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยสามารถสรุปผล อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

8.1 สรุปผล

การวิจัยในครั้งนี้สรุปได้ว่า สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านยางน้อย เป็นชุมชนเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่ง เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนมีความเหมาะสม สำหรับเป็นที่ตั้งชุมชนที่อยู่อาศัย กล่าวคือตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่งซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญในอดีต ที่ตั้งของชุมชนเป็นเนินเตี้ย ๆ บริเวณรอบ ๆ ชุมชนเป็นพื้นที่ราบลุ่มทุ่งนา พื้นที่ทางการเกษตร ชุมชนตั้งขึ้นประมาณ พ.ศ. 2410 ได้มีการอพยพมาจากเมืองเสลภูมิ (ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน) ประมาณ 10 ครอบครัว อพยพครอบครัวมาตั้งอยู่ที่บ้านเขื่อนก่อน แล้วพาลูกหลานสำรวจพื้นที่ เมื่อเห็นว่าที่ ดอนยางน้อย เป็นพื้นที่เหมาะแก่การตั้งบ้านขึ้น จึงพาลูกหลานย้ายมาตั้งบ้านเรือนที่ดอนยางน้อย แล้วตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านยางน้อย” มีการอพยพติดตามมาจนชุมชนขยายใหญ่ขึ้นปัจจุบัน ชุมชนบ้านยางน้อย แบ่งออกเป็น 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านยางน้อยหมู่ที่ 1 บ้านยางน้อยหมู่ที่ 2 บ้านยางน้อยหมู่ที่ 14 ชุมชนบ้านยางน้อยห่างจากศาลากลางจังหวัดมหาสารคามประมาณ 32 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอโกสุมพิสัย 7 กิโลเมตร แนวความคิดของชาวบ้านในชุมชน เป็นไปตามแบบแผนประเพณีดั้งเดิม ผสมผสานระหว่างความเชื่อแบบพื้นบ้าน พุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ มีวัดเป็นศูนย์กลางการทำบุญแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางการศึกษา กิจกรรมต่าง ๆ สืบทอดมาจากการปฏิบัติร่วมกันในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อยในช่วงที่มีการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำหน่าย ระหว่างปี พ.ศ. 2528 - 2560

ช่วงที่ 1 เศรษฐกิจของชุมชนบ้านยางน้อย ก่อน พ.ศ. 2528 พบว่า การประกอบอาชีพของชาวบ้านยางน้อย เป็นการทำนาเป็นส่วนใหญ่เป็นการทำนาแต่พอกินพอใช้เป็นการทำนาตามแบบแผนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอก มีลักษณะตามแบบชุมชนอีสานทั่วไป ซึ่งเหมือนกันทุกครัวเรือนปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตยังสามารถพึ่งพาธรรมชาติได้เกือบครบวงจร เป็นไปตามแบบสังคมเกษตรดั้งเดิมเมื่อหมดฤดูกาลทำนาหรือรอต้นกล้าโต ชาวบ้านบางคนก็ไปรับจ้างหาเงินมาจุนเจือครอบครัวที่กรุงเทพฯหรือต่างจังหวัด ส่วนคนที่ไม่ไปก็อยู่บ้านเลี้ยงลูกหลาน

1. รายได้และรายจ่ายของครอบครัว ก่อน พ.ศ. 2528 พบว่า ชาวบ้านมีรายได้จากขายข้าวขายสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ รายได้ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การเดินทางไปทำงานต่างถิ่นหลังฤดูเก็บเกี่ยว โดยเฉพาะชาวบ้านวัยหนุ่มสาว แผลงที่ไปได้แก่ ต่างจังหวัดและกรุงเทพมหานคร

2. รายจ่ายของชาวบ้านในชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528 พบว่า ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่จำเป็นได้แก่ซื้อสมุนไพรพื้น เลื่อผ้านักเรียนให้ลูกหลาน หรือเครื่องปรุงรส น้ำปลา เกลือ ส่วนวัตถุดิบในการทำอาหารหาได้ตามธรรมชาติ เช่นปลา กบ เขียด หอย กะปอม แะ เป็นต้น

3. การถือครองที่ดินของชาวบ้านในชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528 พบว่า ที่ดินในสมัยก่อน พ.ศ. 2528 มีมากทำให้ผู้คนสามารถเข้าไปจับจองที่ดิน หักร้างถางพง เพื่อใช้ประโยชน์ได้ตามใจชอบ ซึ่งส่วนใหญ่การเข้าไปจับจองที่ดินของผู้คนก็เพื่อทำเกษตรกรรมเป็นหลัก

4. สังคมของชุมชนบ้านยางน้อยก่อน พ.ศ. 2528 พบว่า ระบบสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย มีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและระหว่างเครือญาติมีความสามัคคีช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี คนในชุมชนจะอยู่ร่วมกันแบบพี่น้องหรือเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันประกอบอาชีพพึ่งพิงธรรมชาติประเพณีปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาขนบธรรมเนียมจารีต ประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมในชุมชนเป็นอย่างดี

4.1 ลักษณะการตั้งบ้านเรือน ก่อน พ.ศ. 2528 พบว่า ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนใกล้ชิดกันมาก ไม่มีรั้วบ้านชัดเจนระหว่างครอบครัวหนึ่งกับอีกครอบครัวหนึ่ง ส่วนทางเดินระหว่างบ้านจะทะลุถึงกันได้แทบทุกหลังคา บ้านเรือนก่อน พ.ศ. 2528 จะมี 2 ลักษณะคือ (1) บ้านเรือนขนาดใหญ่ตัวบ้านเป็นอาคารไม้ใต้ถุนสูง หลังคามุงสังกะสี (2) บ้านเรือนขนาดเล็ก หลังคามุงด้วยสังกะสีไม่มีฝ้ากันความร้อนฝานบ้านจะเป็นไม้เลื้อยด้วยมือไม้ไผ่หรือตัดไม้ให้เรียบร้อย มีคอกสัตว์ขนาดเล็กห้องนํ้ามุงด้วยใบไม้หรือไม้ไผ่ขัดแตะ

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ก่อน พ.ศ. 2528 พบว่า ชุมชนบ้านยางน้อยในอดีต มีลักษณะครอบครัวใหญ่ นอกจากจะมีพ่อ แม่ และลูก ๆ แล้ว ยังมีตา ยาย หรือ ปู่ ย่า รวมทั้ง ลุง ป้า น้า อา หลาน เป็นเครือญาติ อยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่

4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ก่อน พ.ศ. 2528 พบว่า มีความสนิทสนมรักใคร่ ทำให้มีการแต่งงานระหว่างกลุ่มกลายเป็นเครือญาติที่สัมพันธ์กัน ไปทั้งหมู่บ้าน มีระบบเครือญาติ มีผู้อาวุโสสูงสุดหรือญาติที่อยู่สูงสุด ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของญาติลดหลั่นระดับกันลงมาเป็นทอด ๆ มีทวดหรือปู่ย่าตายาย เป็นเจ้าโคตรหรือเป็นที่เคารพสูงสุด

4.4 การให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชน ก่อน พ.ศ. 2528 พบว่า ชาวบ้านอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามเกิดอุบัติเหตุ การช่วยเหลือกันทำงานที่เรียกว่า การลงแขก ทั้งแรงกายแรงใจที่มีอยู่ก็จะช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหารการกิน และอื่น ๆ

ช่วงที่ 2 การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2528 - 2542 โดยภาพรวม พบว่า ชาวบ้านยางน้อยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักและทำอาชีพรองคือ การเพาะพันธุ์ปลา เริ่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2528 หลังจากที่โครงการชลประทานหนองหวาย อำเภอหนองบัว จังหวัดขอนแก่น ได้ทำโครงการชลประทานผ่านอำเภอโกสุมพิสัย ชุมชนบ้านยางน้อย มีคลองชลประทานเขื่อนหนองหวายไหลผ่านทิศตะวันตก ทิศเหนือ และตอนกลางของหมู่บ้านทำให้พื้นที่บริเวณรอบหมู่บ้านเหมาะแก่การทำเกษตรกรรมและการเพาะพันธุ์ปลาเพื่อส่งขายทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพหลักจากอาชีพทำนาเปลี่ยนมาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำหน่ายแทน จากนั้นกิจการก็เติบโตขยายวงกว้างขึ้น จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จำหน่ายกันทั้งในตำบลและตำบลใกล้เคียง จนทำให้มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นและร่ำรวยขึ้น

หลังจากที่มีระบบชลประทานหนองหวาย ทำให้ชาวบ้านยางน้อยสามารถทำนาได้ตลอดทั้งปีทั้งนาปีและนาปรัง และเริ่มประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงปลาจำหน่ายด้วยเพราะมีน้ำอุดมสมบูรณ์โดยมีจุดเริ่มต้นคือ เมื่อปี พ.ศ. 2528 ได้มีนายช่างชลประทานหัวหน้าสำรวจสร้างคลอง ได้ตกลงซื้อดินที่นาติดคลองส่งน้ำของนายบุญมา ศรีคราม เพื่อขุดพื้นที่น่านำดินมาทำคันดินคลองส่งน้ำ ทำให้นายบุญมาได้อบน้ำขนาดใหญ่ นายบุญมาคิดว่าคิดที่จะเพาะเลี้ยงปลา จึงไปขอคำแนะนำจากพรรคพวกที่เป็นนักวิชาการสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดขอนแก่นพร้อมนำปลามาทดลองเลี้ยงปรากฏว่าได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจทำให้ก่อรายได้ และชักชวนนายวัน หล่มศรีเพาะพันธุ์ปลาจำหน่าย

1. การตัดสินใจประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงปลา พบว่า การที่ชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองมากที่สุด รองลงมาคือ ทำตามเพื่อนบ้านและคนอื่น

ชักชวน เพราะการมีรายได้ดี ช่วยเสริมสร้างฐานะความเป็นอยู่ของตน การได้อยู่ร่วมกับครอบครัวของตน ไม่ต้องไปทำงานต่างจังหวัด

2. การเปลี่ยนแปลงด้านรายได้และรายจ่าย พบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นคือ ต้นทุนสำหรับประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา เช่น ค่าอาหารปลา ค่าจ้างแรงงาน ค่าอุปกรณ์เพาะพันธุ์ปลา ค่ารักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยที่นิยมเข้ารักษาที่โรงพยาบาลแทนหมอพื้นบ้าน การรักษาพยาบาลจึงเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต ค่าใช้จ่ายในการศึกษาล่าเรียน เนื่องจากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จำหน่าย ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ค่อนข้างแน่นอน จึงนิยมส่งบุตรหลานให้เล่าเรียนในระดับที่สูงขึ้น

3. การลงทุน พบว่า การลงทุนของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านอย่างน้อย แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ เงินทุนและแรงงาน แหล่งเงินทุนกู้ยืมที่สำคัญ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรและการใช้แรงงานพบว่า ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาบ้านอย่างน้อย ใช้แรงงานสมาชิกในครัวเรือนมากที่สุด

4. การจำหน่ายและการตลาด พบว่า มีการจำหน่ายโดยกลุ่มพ่อค้าเริ่มมากที่สุด กลุ่มพ่อค้าเร่ได้มารับซื้อลูกปลาและนำไปจำหน่าย เพราะลูกค้าไม่สามารถมาซื้อหน้าฟาร์มได้ การเดินทางยังไม่สะดวก ตลาดจำหน่าย 3 ลักษณะคือ ตลาดที่เป็นหน่วยงานของทางราชการหรือของรัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตลาดต่างจังหวัดและ ตลาดในชุมชน

5. ด้านการถือครองที่ดิน พบว่า ที่ดินของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งมีพื้นที่ทั้งหมด 2,756 ไร่ ส่วนใหญ่ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดินขนาด 6 - 10 ไร่ จำนวนร้อยละ 24.85 ของครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาถือครองที่ดิน 1-5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 20.57 ของครัวเรือนทั้งหมด

6. ด้านการกู้ยืมและหนี้สิน พบว่าผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาแต่ละครัวเรือนจึงมีหนี้สินโดยเฉลี่ยประมาณ 100,000 - 200,000 บาท แล้วแต่ขนาดของพื้นที่ในการเพาะเลี้ยงปลา แหล่งกู้ยืมเงิน คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาอำเภอโกสุมพิสัยชาวบ้านยังไม่กล้ากู้ยืมเงินกับนายทุน หรือแหล่งเงินกู้อื่น ๆ เพราะกลัวว่าดอกเบี้ยแพง

7. ฐานะความเป็นอยู่และทรัพย์สินภายในครัวเรือน พบว่า ผู้ที่มีฐานะดีที่มีรายได้จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ก็จะซื้อหาเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มาใช้ในครัวเรือน เช่น โทรทัศน์ รถจักรยานยนต์หรือรถยนต์ แต่มีบ้างเป็นบางครอบครัวเท่านั้นการสะสมทรัพย์สินของชาวบ้านยังมีไม่หลากหลายหรือมีจำนวนมากนักเพาะการคมนาคมยังไม่สะดวก

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมปี พ.ศ. 2528 - 2542 โดยภาพรวมพบว่า ชาวบ้านอย่างน้อยมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทำให้เกิดสังคมลักษณะใหม่ความสัมพันธ์ทางสังคมภายในครัวเรือนที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากที่เคยทำนาเป็นหลักแต่เมื่อการเพาะพันธุ์ปลาเพื่อจำหน่ายมาได้ทำ

ให้วิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างน้อยเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้ เนื่องจากรูปแบบและวิธีการผลิตตั้งแต่ขั้นตอนการเพาะพันธุ์ปลา การดูแลรักษา การจำหน่าย รายได้ รายจ่ายต่าง ๆ

1. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านยางน้อยส่วนมากกลายเป็นครัวเรือนเดี่ยว ที่มีสมาชิกแค่พ่อ แม่และลูกดังกล่าว พ่อแม่ที่เป็นแรงงานหลักของครอบครัวใช้เวลาส่วนมากในการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาและออกจำหน่ายตามหมู่บ้านพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น พ่อและแม่จะรีบออกไปจำหน่ายลูกปลาตั้งแต่เช้าตรู่หรือไปทะเลประมาณ 3-5 วัน ทำให้ต้องฝากลูกไว้กับตา ยาย ฯลฯ ความเชื่อประเพณีและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนบ้านยางน้อย อย่างไรก็ตามความเชื่อและประเพณีที่ชุมชนนับถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ยังคงปฏิบัติเหมือนครั้งในอดีตแต่รูปแบบการเข้าร่วมกิจกรรมโดยเฉพาะการเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนา งานบุญประเพณีหรือกิจกรรมรื่นเริงต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป มีการเข้าร่วมกิจกรรมลดลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน

2. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ พบว่า ความสัมพันธ์ภายในเครือญาติ ยังมีอยู่สูง เห็นได้จากงานบุญประเพณีของชุมชน การปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา สภาพความแน่นแฟ้นยังมีอยู่ในเฉพาะสายตระกูลหรือสายเครือญาติ สำหรับความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่ในสายเครือญาติต่าง ๆ ในชุมชนลดน้อยลงแต่ยังไม่มาก ระบบเครือญาติของชุมชนบ้านยางน้อยจะเป็นการสืบสกุลสองฝ่าย คือนับญาติทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่

3. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาอาชีพเดียวกัน พบว่า มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันให้ความร่วมมือกันดีในการถ่ายทอดความรู้ที่มีเกี่ยวกับการเพาะพันธุ์ปลาสามารถขยับขยายอุปกรณ์เพาะเลี้ยงปลาได้ การขายลูกปลาไม่มีความขัดแย้งกัน เนื่องจากขายเร็วไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่และมีเส้นทางหรือลูกค้าประจำของแต่ละคน

4. ด้านการให้ความร่วมมือการเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชน พบว่า การเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนา งานบุญประเพณีหรือกิจกรรมรื่นเริงต่าง ๆ ได้ลดลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนนั้นต้องให้ความสำคัญและใช้เวลาหมดไปกับการทำงานตลอดทั้งกลางวันและออกจำหน่ายลูกปลาในเวลากลางวัน ไปตามพื้นที่ต่าง ๆ เมื่อมีเวลาว่างส่วนมากก็มักจะเลือกเป็นเวลาพักผ่อนหลับนอนเพื่อคืนเอาแรงไว้ทำงานต่อในตอนกลางวัน การช่วยกิจกรรมของหมู่บ้านด้วยการใช้แรงงานเปลี่ยนเป็นขอบริจาคหรือช่วยเป็นตัวเงินแทน

ช่วงที่ 3 การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2543 - 2560 พบว่า การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาทำให้ผู้ประกอบการมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเงินเก็บออมด้วยการฝากธนาคารที่ตนเป็นลูกหนี้และเก็บออมในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การลงทุนการขยายกิจการ ซื้อทรัพย์สินอื่น ๆ

เช่น รถยนต์ ทองรูปพรรณ ที่ดิน ขยายที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และให้ญาติพี่น้องกู้ยืม เพราะมีรายได้มากขึ้นจากการขายลูกปลาหน้าฟาร์มมากขึ้น การเดินทางสะดวกมากกว่าในอดีต พ่อค้าคนกลางหรือผู้ที่ต้องการซื้อลูกปลาสามารถเดินทางมาซื้อเองได้สะดวก สามารถขายได้ในปริมาณมาก ๆ ลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางออกเรือขายลูกปลาตามพื้นที่ต่าง ๆ

1. ด้านการประกอบอาชีพ พบว่า หลังปี พ.ศ. 2543 - 2560 ชุมชนบ้านยางน้อยมีครัวเรือนเพิ่มขึ้น 472 ครัวเรือน ครอบครัวยุคใหม่ที่ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาทั้งหมด 340 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 72.03 เพิ่มขึ้นตามการขยายครัวเรือนของชุมชนบ้านยางน้อย ส่วนมากครัวเรือนที่ขยายออกไปจะประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา เนื่องจากพ่อแม่ได้แบ่งพื้นที่ให้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา

2. ด้านรายได้และรายจ่าย พบว่า เมื่อปี พ.ศ. 2543 - 2560 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 472 ครัวเรือน ชาวบ้านยางน้อยมีรายได้ มากกว่ากว่า 1,000,000 จำนวน 230 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 48.72 ที่สุด ด้านรายจ่าย พบว่า รายจ่ายต้นทุนสำหรับใช้ในการเพาะพันธุ์ปลาใช้จ่ายเป็นจำนวนมากที่สุด การซื้อหาเครื่องอำนวยความสะดวก รายจ่ายค่าอาหารและเครื่องปรุงอาหาร ค่ากระแสไฟฟ้า รายจ่ายในการรักษาพยาบาลและการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าต่อเติมปรับปรุงที่อยู่อาศัย ค่าสุรา ค่าบุหรี่และการทำบุญ

3. การลงทุน พบว่า การลงทุนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 - 2560 เป็นต้นมา คือการลงทุนด้านขยายกิจการเพาะเลี้ยงปลา เงินทุนที่ได้มากคือกู้จากธนาคารหรือนายทุน หรือการทำสัญญากับร้านขายวัสดุอุปกรณ์เพาะเลี้ยงปลาและร้านวัสดุก่อสร้างต่าง ๆ ด้วยการไปนำเอาวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ มาใช้ในการขยายกิจการก่อน เมื่อจำหน่ายปลาได้จึงนำเงินที่ค้างชำระไปใช้ร้านค้า

4. การจำหน่ายและการตลาด พบว่า 2560 การจำหน่ายลูกปลาของชาวบ้าน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ จำหน่ายหน้าฟาร์ม หลัง ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา มีพ่อค้าคนกลางนำรถบรรทุกหรือรถกระบะมารับซื้อถึงหน้าฟาร์มส่วนมากเป็นพื้นที่ภาคเหนือและภาคใต้ และการขายเร่แต่มีน้อย

5. ด้านการถือครองที่ดิน พบว่า ชาวบ้านยางน้อย ถือว่าที่ดินเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและวางแผน ที่สุดมีราคาแพง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 - 2560 ที่ดินมีราคาไร่ละ เกือบ 50,000 บาท ถ้าที่ดินติดถนนสามารถเดินทางได้สะดวก และติด คลองชลประทาน ก็จะมีราคาเพิ่มขึ้นเกือบไร่ละ 1 ล้านบาท

6. ด้านการกู้ยืมและหนี้สินพบว่าชาวบ้านยางน้อยส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อการลงทุน ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลามากขึ้น ในแต่ละรายจึงมีหนี้สินโดยเฉลี่ยประมาณ 500,000 - 1,500,000 บาท แหล่งกู้เงินแบ่งได้เป็น 2 แหล่งใหญ่ ๆ คือ แหล่งแรก สถาบันการเงินของรัฐและเอกชน แหล่งที่ 2 คือนายทุน

7. ฐานะความเป็นอยู่และทรัพย์สินภายในครัวเรือน พบว่า จากระายได้ที่เพิ่มขึ้นชาวบ้านจึงมีศักยภาพในการซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งของเครื่องใช้ นอกจากเครื่องมือประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาแล้ว ได้แก่ ประเภท ทรัพย์สิน รถยนต์ และเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต และเครื่องบันเทิงต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ปี พ.ศ. 2543 - 2560 โดยภาพรวมพบว่าการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านอย่างน้อย ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมในชุมชนบ้านอย่างน้อยเป็นอย่างมาก เช่น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนดีขึ้น มีความรักใคร่ปรองดอง และมีความสามัคคีให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

1. ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน พบว่า ผู้ประกอบการฟาร์มเพาะพันธุ์ปลา ส่วนใหญ่จะซื้ออาหาร เช่น ส้มตำไก่ย่าง ก๋วยเตี๋ยว อาหารตามสั่งตามร้านค้าในชุมชนมารับประทานในครอบครัว และให้ลูก ๆ ไปซื้อกินเองตามร้านค้าในหมู่บ้านก่อนไปโรงเรียน หรือหลังเลิกเรียน และยังพบว่า มีการนำเอาค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติ และแบบแผนการปฏิบัติของสังคมอื่นเข้ามาสู่สังคมของชุมชน เช่น การแต่งตัว การพูด การนิยมนิยมของหรูหรา การกิน ความสะดวกสบายในการใช้จ่ายสิ่งของ และการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกแก่ครัวเรือน ส่วน สภาพบ้านเรือน ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมาพบว่า มีบ้านเรือนที่ทันสมัยรูปแบบต่าง ๆ มีการต่อเติมด้านล่างเป็นห้องรับแขก ห้องนั่งเล่น ห้องน้ำ ห้องครัวที่ทันสมัยกว่าในอดีต

2. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติมีความแตกต่างกันไม่มากนักทั้งก่อน ปี พ.ศ. 2543 และ หลังปี พ.ศ. 2543 กล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติยังมีอยู่สูงมาก ส่วนมากยังมีความสัมพันธ์ที่ดี ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา การค้าขาย การให้ความอนุเคราะห์ในการขีมืออุปกรณ์ การให้ขีมือเงินลงทุน

3. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาอาชีพเดียวกันพบว่า ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาให้ความร่วมมือกันดี แต่มีความขัดแย้งกันบ้างในการจำหน่ายลูกปลาตัดราคากัน การแย่งลูกค้าและการแย่งปันน้ำระหว่างผู้ผู้ต้นลำคลองกับผู้ผู้ถัดลงมา แต่เป็นเพียงระยะสั้น ๆ ในแต่ละงวดเท่านั้น ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาที่มีความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นอย่างเด่นชัด คือในเรื่องการกำหนดอัตราค่าจ้างแรงงานในฟาร์มหรือเป็นลูกมือออกจำหน่ายลูกปลา

4. ด้านการให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชน พบว่า บุญประเพณีที่ปฏิบัติส่วนมากชาวบ้านหนุ่มสาว วัยรุ่นเข้าร่วมกิจกรรมน้อยกว่าในอดีต ส่วนใหญ่จะชอบมาดูมหรสพ เวลากลางคืนมากกว่าที่จะร่วมทำบุญในเวลากลางวันและผู้ที่ไม่มีเวลาก็จะทำบุญเป็นเงิน ให้กับผู้นำชุมชน ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในวัด สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติเป็น ประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ยังมีอยู่ พระพุทธศาสนาและวัดยังเป็นศูนย์กลางในการจัดงานบุญประเพณีในชุมชน ยังคงเป็นสถาบันที่คอยอบรมสั่งสอนชาวบ้านในชุมชน

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย เกิดขึ้นจากการสร้างคลองส่งน้ำหนองหวาย จังหวัดขอนแก่น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดแนวคิด นำปลามาเลี้ยงเพื่อบริโภคและหารายได้เสริมควบคู่กับการทำนาโดยการเพาะพันธุ์จำหน่ายในชุมชน เมื่อจำหน่ายปลาและลูกปลามากขึ้นส่งผลให้เกิดการสร้างรายได้มากกว่าทำนา ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบางครัวเรือนเปลี่ยนอาชีพจากการทำนามายึดอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำหน่ายแทนอาชีพทำนา ทำให้เกิดอาชีพใหม่แก่ชุมชน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในหลายด้าน เช่น ด้านรายได้-รายจ่าย การสะสมทุนและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ด้านค่านิยมและความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเครือญาติ ชุมชน และผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาด้วยกัน เป็นต้น

8.2 อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560 ครั้งนี้ ใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของ พาร์สัน ที่กล่าวว่า สังคมต้องมีโครงสร้างเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในสังคม และมีระบบย่อยทำหน้าที่ต่าง ๆ อย่างมีระบบระเบียบ ตามจุดมุ่งหมายของสังคมหรืออาจกล่าวได้ว่ามนุษย์ในแต่ละชุมชนแต่ละสังคมมีความพยายามปรับปรุงตนเองตามสถานการณ์ ทำให้เกิดการคงอยู่หรือสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมอันเกี่ยวข้องกับกระบวนการที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ การจัดการแบ่งปันทรัพยากร การผลิต ตลอดจนการสร้างและรักษาสัมพันธภาพทางสังคมและอารมณ์ ซึ่งปรากฏในรูปลักษณะทางสังคม โครงสร้างความสัมพันธ์ บทบาทหน้าที่ของคนในสังคมชุมชน จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านชุมชนบ้านยางน้อย ที่เริ่มจากการทำนาเป็นอาชีพหลักตามบรรพบุรุษในอดีต และต่อมามีการทดลองเพาะเลี้ยงปลาตามบริบทของพื้นที่ เนื่องจากการขาดแคลนชลประทานไหลผ่านชุมชน และได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ ชาวบ้านจึงได้เพาะเลี้ยงปลาเป็นอาชีพเสริม เมื่อการเพาะเลี้ยงปลาสร้างรายได้มากกว่าทำนา ชาวบ้านบางกลุ่มจึงเปลี่ยนอาชีพจากการทำนาเป็นอาชีพหลัก มาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเพื่อจำหน่ายเป็นอาชีพหลักแทนการทำนา และขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับ การดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้ โครงสร้างด้านต่าง ๆ ของเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเปลี่ยนไป เช่น เทคโนโลยีและวิธีการใหม่ ๆ การสะสมทุน และสิ่งอำนวยความสะดวก ค่านิยม ที่เน้นความสะดวกสบายความหรูหราฟุ่มเฟือย

เกิดการประกอบอาชีพบริการในชุมชน ร้านค้า ร้านอาหาร เครื่องใช้อุปโภค บริโภคต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวก เพราะการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาสามารถทำได้ที่แน่นอนพอสมควรมากกว่าการทำนา

จากสภาพดังกล่าวจึงส่งผลให้การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อยขยายขึ้นในปัจจุบัน และผู้วิจัยพบว่า การรวมกลุ่มของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเพื่อพัฒนาความร่วมมือในการกำหนดราคา การกู้ยืม และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และพัฒนาการเพาะพันธุ์ปลาให้ได้ผลผลิตที่ดีขึ้น ผลการวิจัยสอดคล้องกับผลการศึกษาของชลิตา ใจหาญ (2555) วิจัยเรื่อง ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพ ตามโครงการเศรษฐกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าซาง อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่า ชาวบ้านอาจรวมกลุ่มกันอยู่อย่างไม่เป็นทางการหรือใช้กลุ่มที่เป็นนิติบุคคล เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร มูลนิธิหรือสมาคม เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมหรืออาจจะร่วมกับนักพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่พัฒนาของรัฐ เช่น พัฒนาตำบล เกษตรตำบล นักวิชาการซึ่งอาจเรียกว่าพหุภาคีในการแปรรูปผลผลิต หรือการตลาด เนื่องจากชาวบ้านมีระดับการทำมาหากินต่างกัน บางก็อยู่ในระดับพอมีพอกิน และบ้างก็อยู่ที่ระดับการค้า ดังนั้นการรวมกลุ่มกันผลิตจึงอาจเป็นไปได้เพื่อความตั้งใจเพื่อให้เกิดความพออยู่ พอกิน เพื่อความพึงพอใจ เพื่อให้คุ้มกับการลงทุน และเพื่อผลกำไร โดยที่รวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้ถือว่าเป็นการรวมกลุ่มระดับต่ำสุดของสังคม และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของณัฐนันท์ จิตติยาปราโมทย์ และสุขเกษม ลางกุลเสน (2553) ได้ศึกษาการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนเพาะและแปรรูปเห็ดบ้านสวนแม่วะ ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พบว่าการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของกลุ่มได้แก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศทำให้ยอดขายลดลง ราคาเครื่องปรุงอื่น ๆ มีราคาแพงเพิ่มขึ้น ความต้องการและความคาดหวังของกลุ่มได้แก่ การเพิ่มปริมาณให้มากขึ้นและการเพิ่มผลิตภัณฑ์ใหม่ด้านการตลาดคือการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์เพื่อให้ได้มาตรฐานสากล ด้านการเงินและบัญชีคือการทำบัญชีรายรับรายจ่ายที่ถูกต้อง มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน ตามลักษณะ โครงสร้างขององค์กร การผลิตทางกลุ่มมีการกำหนดปริมาณการ ด้านการตลาดปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ใหม่และด้านการเงินและบัญชีมีการจัดทำระบบการทำบัญชีรับจ่ายและยังสอดคล้องกับการศึกษาของสุภาพ สุทธิรักษ์ (2551) ได้ศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็ง กรณีดอกไม้ประดิษฐ์จากใบเงินทุนนั้นส่วนใหญ่ได้มาจากค่าหุ้นของสมาชิกที่เกิดจากการร่วม ในด้านแรงงานมีการใช้แรงงานจากสมาชิกในกลุ่ม การเข้าร่วมกลุ่มผลิตจึงมีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และสอดคล้องกับผลการศึกษาของสิริวรรณ ผอบแก้ว (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีชนบทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตำบลยางราก อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษพบว่า เศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และคนในชุมชนมีความสุขเป็นสำคัญ

โดยกรอบของกิจกรรมที่ทำจะเป็นกิจกรรมทางการเกษตร กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และกิจกรรมบริการที่กลุ่มชาวบ้าน องค์กรชุมชน องค์กรพหุภาคี (รัฐ เอกชน ประชาชน) เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการคิดริเริ่ม ดำเนินการ และรับผลประโยชน์ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ถาวร คำพิระ (2551) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการปรับตัวทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาบ้านแก่งไฮ ตำบลหนองบัว อำเภอกุเรือ จังหวัดเลย พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพชุมชนประกอบอาชีพการทำไร่ ทำนา รองลงมาเป็นการเลี้ยงสัตว์ ผลผลิตส่วนใหญ่นำมาบริโภคภายในครัวเรือน ต่อมามีการเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก เช่น ข้าวโพด เพาะพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับ ส่งผลทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป มีรายได้เพิ่มขึ้นพร้อมกับรายจ่ายก็เพิ่ม ทั้งค่าใช้จ่ายในการลงทุนและค่าใช้จ่ายประจำวัน ทำให้เกิดเป็นหนี้ รูปแบบการบริโภคเปลี่ยนไป พึ่งพาธรรมชาติน้อยลง สิ่งอำนวยความสะดวกได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจเป็นการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโดยเฉพาะด้านอาชีพ ซึ่งเห็นว่าใครประสบความสำเร็จก็จะทำตามกัน สภาพความเป็นอยู่เดิมเรียบง่าย อยู่ตามธรรมชาติไม่พึ่งพาเทคโนโลยี ความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้านแน่นแฟ้น มีการพึ่งพาอาศัยกัน เคารพผู้ใหญ่ แต่เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนทำให้มีการดำรงชีวิตแบบสังคมเมือง เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการทำงาน เมื่อเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าไปในหมู่บ้านทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่และความทันสมัย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นหลัก ความเชื่อและประเพณีทางศาสนา ความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ผลการวิจัย สอดคล้องกับพุทธินันท์ บุญเรือง (2556) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และ วัฒนธรรมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความผูกพันในครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างทางสังคม พฤติกรรมทางสังคมมีการค่อย ๆ เปลี่ยนแปลง

8.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ. 2528 - 2560 นี้ ทำให้เห็นว่าถ้าจะให้ได้ประโยชน์จริง ข้อเสนอแนะดังนี้

8.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลวิจัยไปใช้

ผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว พบว่า การปรับตัวของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาที่สามารถดำรงอยู่ได้เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตจนถึงปัจจุบัน การรักษาเอกลักษณ์ของการ

เพาะพันธุ์ปลาเป็นของตนเอง การรักษาดูแลมีจุดยืนของตนเอง จึงสามารถอยู่รอดได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะต่อผู้ที่สนใจและต้องการนำไปประยุกต์ใช้ ควรคำนึงถึงข้อจำกัดดังนี้

ประเด็นที่ 1 ปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นตัวหนุนเสริมให้ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาได้เรียนรู้และปรับตัวให้ประสบความสำเร็จนั้นเป็นปัจจัยเฉพาะพื้นที่ เช่น สภาพพื้นที่ การคมนาคม น้ำจากคลองชลประทาน น้ำใต้ดิน ลักษณะทางกายภาพของแต่ละแห่ง ปัจจัยบางปัจจัยอาจจะไม่ปรากฏในพื้นที่ ที่ได้นำผลงานวิจัยไปใช้

ประเด็นที่ 2 การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ต้องอาศัยระยะเวลาในการวิจัยเก็บข้อมูลอย่างละเอียด ในขั้นตอนดำเนินการวิจัยเก็บข้อมูลควรให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมของชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำวิจัย สร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ ความจริงใจต่อชุมชน เมื่อเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อคนในชุมชนแล้ว ทำให้กลุ่มเป้าหมายให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ได้ข้อมูลที่ต้องการและครบถ้วนตรงตามเป้าหมายที่ต้องการ

ประเด็นที่ 3 วิธีการประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา อาจมีขั้นตอน วิธีการ องค์ประกอบที่หลากหลาย แตกต่างจากผลงานวิจัยซึ่งขึ้นอยู่กับวิธีการเก็บข้อมูลเชิงลึก เพราะการปรับตัวประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาและวิธีการเพาะพันธุ์ปลาอาจจะต้องใช้เวลายาวนาน จึงต้องอาศัยการศึกษาจากผู้มีประสบการณ์ ผู้รู้ในชุมชน

8.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับชาวบ้านผู้ประกอบการ

8.3.2.1 ควรมีการรวมกลุ่มให้มากกว่านี้ เพื่อให้มีอาชีพมั่นคง มีอำนาจต่อรอง รัฐเห็นความสำคัญในการประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาและส่งเสริมการค้า รวมถึงสนับสนุน ปัจจัยพื้นฐานและวัตถุดิบเลี้ยงปลาและมีกฎหมายรองรับผู้ทำการ ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา

8.3.2.2 ควรมีการรวมกลุ่มให้รัฐเข้ามาส่งเสริมความรู้เรื่องการบริหาร การทำบัญชี คร่าวเรือน กฎหมายแรงงาน และการซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องจักรต่าง ๆ

8.3.2.3 ควรมีการรวมกลุ่มเพื่อขอรับการสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนจากรัฐ ในรูปแบบเงินกู้ปลอดดอกเบี้ย หรือดอกเบี้ยต่ำระยะยาว

8.3.2.4 ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาควรมีการประชุมปรึกษาวางแผนการผลิตและการตลาด การจัดระบบการขาย ไม่ให้มีการแข่งขันกันเอง ซึ่งเป็นผลทำให้ราคาขายหน้าฟาร์มและขายเรามีราคาตกต่ำไม่คุ้มทุน

8.3.2.5 ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาควรวางแผนใช้จ่ายเงินที่เกิดจากการจำหน่ายลูกปลาแต่ละครั้ง ค่าแรงงาน ค่าวัตถุดิบ การขยายการเพาะพันธุ์ ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ค่าเล่าเรียนบุตรหลาน ค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

8.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้จะศึกษาวิจัยต่อยอด

8.3.3.1 ควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการเมืองจากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนอื่น ๆ

8.3.3.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาในชุมชนอื่น มีความสอดคล้องและแตกต่างกันอย่างไร

8.3.3.3 ควรศึกษารูปแบบวิธีการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาว่าทำให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมบริเวณชุมชนและใกล้เคียงหรือไม่อย่างไร

8.3.3.4 ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาประสบความสำเร็จ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือนุญต์เป็นศูนย์กลาง*.
กรุงเทพฯ : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อพัฒนา.
- กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล. (2525). *ทางเลือกเศรษฐกิจของชาวนาปากพนัง : กรณีศึกษาชาวนาบ้าน
วัดโบสถ์ ตำบลเกาะทวด อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช* (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กิตติรัตน์ สีสันต์. (2550). *เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ : กรณีศึกษาการพัฒนาองค์
ความรู้โดยเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ*. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ขวัญกมล ดอนขวา. (2555). *การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. นครราชสีมา :
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- จามะรี เชียงทอง. (2554). *ชนบทไทย : เกษตรกรระดับกลางและแรงงานไร้ที่ดิน*. เชียงใหม่ :
บลูมมิ่ง ครีเอชั่น
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2545). *จากประวัติศาสตร์หมู่บ้านสู่ทฤษฎีสองระบบ ในปาฐกถาสภา ศิริमानนท์*.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์
- ชลิตา ใจหาญ. (2555). *ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพ ตามโครงการ
เศรษฐกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าซาง อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย*
(วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). เชียงราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ณัฐนันท์ จิตติยาปราโมทย์ และสุขเกษม ลางกุลเสน. (2553). *การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหาร
จัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนเพาะและแปรรูปเห็ดบ้านสวนแม่วะ
ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (ชุดโครงการ)*. ลำปาง : มหาวิทยาลัย
ราชภัฏลำปาง.
- ถาวร คำพิระ. (2551). *การเปลี่ยนแปลงและกระบวนการปรับตัวทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
กรณีศึกษาบ้านแก่งไฮ ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย* (วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เลย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ทับทิม วงศ์ประยูร. (2552). *สังคมกับเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ : บุชาคุณ.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2551). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. โครงการผลิตตำราและเอกสาร
การสอน*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- นิรมล สุธรรมกิจ. (2547). ความหมายของการเจริญเติบโตและการพัฒนาเศรษฐกิจ และวิวัฒนาการเศรษฐศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ .กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- บุญยง ชื่นสุวิมล. (2551). เศรษฐกิจของหมู่บ้านไทย : กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองแดง จังหวัดชัยภูมิ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- ประเวศ วะสี. (2541). การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2549). พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- พรพรรณ แซ่ตัน. (2554). การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในเขตจังหวัดชลบุรี กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองบอนแดง ตำบลหนองบอนแดง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระมงคล มหานิล. (2552). การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตข้าวกล้องหอมมะลิเพื่อเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดอำนาจเจริญ (วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนศึกษาดุษฎีบัณฑิต). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มงคล ดำนธานินทร์. (2541). เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : แนวความคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.
- รักพงษ์ ธนสารกุล และกิตติรัตน์ สีหพันธ์. (2554). ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมต่อครอบครัว : ชุมชนหาดสวนยาง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพรรณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- วรวรรณ อุบลเลิศ. (2553). การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการประยุกต์และปรับใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำของชุมชนทุ่งกุลาร้องไห้ (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วีรวรรณ เลิศศิริวรกุล. (2553). การจัดการการประมงของชุมชนชาวประมงคู่ม่าน้ำสงครามตอนล่าง: กรณีศึกษาชุมชนชาวประมงไชยบุรี อำเภท่าอุเทน จังหวัดนครพนม (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สหกรณ์ประมงน้ำจืดจังหวัดมหาสารคาม. (2555). โครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดแก่สหกรณ์ประมงผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโกสุมพิสัย ณ บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม . มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- สัจลักษณ์ ยิ้มเฟื่อง. (2551). *การพัฒนาเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- สัจญา สัจญาวิวัฒน์. (2551). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2539). *การศึกษาวิถีชุมชน : รูปแบบและการปฏิบัติโครงการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2534). *ผลการดำเนินงานของคณะศสช.* กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สิริวรรณ ผอบแก้ว. (2553). *การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีชนบทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตำบลยางราก อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). ลพบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- สุภาพ สุทธิรักษ์. (2551). *การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็ง กรณีดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- สุภาภรณ์ ว่องเพิ่มพูนสิน และศรีสุดา รัตนวิจิตร. (2558). *ความรู้เกี่ยวกับอาชีพ. สืบค้นจาก www.bbc.ca.th/book_files*.
- สุรัชย์ หวันแก้ว. (2553). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ ชีรสาดัดและชอบ ดีสวน โลก. (2536). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน อีสานเหนือ และอีสานกลาง ก่อนและหลังมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ*. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุวิมล อังควานิช. (2555). *การทำน้ำตาลโตนดในอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี: การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม การปรับตัว สู่แนวโน้มการประกอบอาชีพ*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย. (2560). *เอกสารสำรวจประชากรของตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม*. มหาสารคาม: องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย.
- อุบลวรรณ รัตนวีระเมธากุล. (2550). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวเวียงคนามในจังหวัดอุบลราชธานี กรณีศึกษาในเขตเทศบาลอุบลราชธานี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

- เกษ แสงใยจารย์ หัวหน้าคຸ້ມแสงใยจารย์ พัฒนา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (11 มีนาคม 2561) สัมภาษณ์.
- ไกรทอง หล่มศรี ครู โรงเรียนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
(20 พฤษภาคม 2561) สัมภาษณ์.
- ไกรยวดี ศิริมาลา ผู้จัดการอยู่อย่างน้อยการยาง บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (10 สิงหาคม 2561) สัมภาษณ์.
- จรัสกร สาระโท พนักงานจ้างทั่วไป องค์กรบริหารส่วนตำบลยางน้อย บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย
อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (4 มกราคม 2561) สัมภาษณ์.
- เจ้าหน้าที่สหกรณ์ประมงน้ำจืดอำเภอโกสุมพิสัย (นามสมมุติ).
- เจ้าหน้าที่ศูนย์ข้อมูลชลประทานหนองหวายขอนแก่น (นามสมมุติ).
- ชุตินา โสทา เจ้าหน้าที่อุตุนิยม โกสุมพิสัย บ้านคຸ້ມกลาง ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (4 มกราคม 2561) สัมภาษณ์.
- ชูศักดิ์ หล่มศรี นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลยางน้อย บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย
อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (5 มกราคม 2561) สัมภาษณ์.
- ฐิตาภรณ์ ดรสีเคน พนักงานจ้างทั่วไป องค์กรบริหารส่วนตำบลยางน้อย บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย
อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (4 มกราคม 2561) สัมภาษณ์.
- ดำรง สัตริจักร ผู้ประกอบการบิกฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (9 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.
- ติ่ม ศิริมาลา ผู้ประกอบการร้านก๋วยเตี๋ยวยางน้อย บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (10 สิงหาคม 2561) สัมภาษณ์.
- เตรียม เสนาหนอก ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (5 เมษายน 2561) สัมภาษณ์.
- ทวี สารโท หัวหน้าคຸ້ມ แสนสุข บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
(5 มีนาคม 2561) สัมภาษณ์.
- ธนา ศิริมาลา หัวหน้าคຸ້ມ ศรีชุมพร บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
(25 มีนาคม 2561) สัมภาษณ์.

นวลจัน ดอนพลก้อม ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย

จังหวัดมหาสารคาม (4 มกราคม 2561) สัมภาษณ์.

นาย นสา (นามสมมุติ) ผู้ให้กู้ยืม (4 มกราคม 2561) สัมภาษณ์.

น้อย พันธุ์ยางน้อย ประกอบอาชีพขายแร่ปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุม

จังหวัดมหาสารคาม (10 พฤษภาคม 2561) สัมภาษณ์.

บรรจง ฮาดเศษ ผู้ประกอบการร้านอาหารป๊อปปานอาหารตามสั่ง บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย

อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (10 สิงหาคม 2561) สัมภาษณ์.

บัว หล่มศรี ผู้ประกอบอาชีพขายแร่ปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย

จังหวัดมหาสารคาม (13 พฤษภาคม 2561) สัมภาษณ์.

บัวรี เสนาหนอก ประกอบอาชีพขายแร่ปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย

จังหวัดมหาสารคาม (10 พฤษภาคม 2561) สัมภาษณ์.

บุญช่วย สารโท ผู้ประกอบการบิกอูฟาร์ม บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย

จังหวัดมหาสารคาม (27 สิงหาคม 2561) สัมภาษณ์.

บุญช่วย สารบุรณ์ ผู้จัดการร้านบุญช่วยการเกษตร บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย จังหวัดมหาสารคาม

(13 พฤษภาคม 2561) สัมภาษณ์.

บุญมา ศรีคราม ประกอบอาชีพขายแร่ปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย

จังหวัดมหาสารคาม (25 เมษายน 2561) สัมภาษณ์.

ประนอม ละแมนชัย ผู้ประกอบการนอมฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย

จังหวัดมหาสารคาม (2 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.

ประสิทธิ์ ศิริมาลา ผู้ประกอบการประสิทธิ์ฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย

จังหวัดมหาสารคาม (28 มิถุนายน 2561) สัมภาษณ์.

พร สีตรีจักร ผู้ประกอบการได้ ฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย

จังหวัดมหาสารคาม (13 กันยายน 2561) สัมภาษณ์.

พระอธิการณรงค์ มหาญาโณ เจ้าอาวาสวัดศรีชุมพร เจ้าคณะตำบลยางน้อย บ้านยางน้อย

ตำบลยางน้อย จังหวัดมหาสารคาม (20 กุมภาพันธ์ 2561) สัมภาษณ์.

พิศชยา ดรพลก้อม ผู้ประกอบการร้านอาหารยัดอาหารตามสั่ง บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย

อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (10 สิงหาคม 2561) สัมภาษณ์.

เพลินตา พันธุ์ยางน้อย ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 14 บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย

จังหวัดมหาสารคาม (6 เมษายน 2561) สัมภาษณ์.

- มงคล พันธุ์ยางน้อย อดีตข้าราชการครูบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (21 พฤษภาคม 2561) สัมภาษณ์.
- มงคล สีคราม ผู้ประกอบการมงคลฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (9 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.
- มนตรี ศรีทำบุญ หัวหน้าคุ้มร่วมใจพัฒนา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (27 กุมภาพันธ์ 2561) สัมภาษณ์.
- มนทา สีคราม ประชาชนชาวบ้าน บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
(13 มีนาคม 2561) สัมภาษณ์.
- รจนา พันธุ์ยางน้อย ผู้ประกอบการรจนาฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (15 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.
- รวม พิมพันธ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (20 เมษายน 2561) สัมภาษณ์.
- รัช สีตรีจักร ผู้ประกอบการน้องมายฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (13 กันยายน 2561) สัมภาษณ์.
- ลัดดา ศรีทำบุญ ผู้จัดการร้านยางน้อยการเกษตร บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (5 สิงหาคม 2561) สัมภาษณ์.
- เลขาสมาชิกชมรมเลี้ยงปลาขนาดเล็ก บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (3 กุมภาพันธ์ 2561) สัมภาษณ์.
- เลี่ยม สีคราม ผู้ประกอบอาชีพขายเร่ปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (25 เมษายน 2561) สัมภาษณ์.
- รวเวช ครพลก้อม ผู้จัดการร้านยางน้อยเครื่องเขียน บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (17 สิงหาคม 2561) สัมภาษณ์.
- วัน หล่มศรี ผู้ประกอบการยางน้อยฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (25 เมษายน 2561) สัมภาษณ์.
- วาสนา ธรรมภิบาล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย
อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (5 มกราคม 2561) สัมภาษณ์.
- วิชัย ครพลก้อม ผู้ประกอบการวิชัยฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (28 มิถุนายน 2561) สัมภาษณ์.

- วิโรจน์ สารบูรณ์ หัวหน้าคุ่มสุขสันติ บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (25 มีนาคม 2561) สัมภาษณ์.
- วิสูตร โสทา ผู้ประกอบการวิสูตรฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (2 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.
- วีรพล ศิริมาลา ผู้ประกอบการร้านวีบาร์เบอร์ บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (23 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.
- สมควร ธรรมภิบาล หัวหน้าคุ่มขยายนิยม ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย
อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (11 มีนาคม 2561) สัมภาษณ์.
- สมจิตร อรรถเศรษฐัง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
(20 พฤษภาคม 2561) สัมภาษณ์.
- สมนึก ศรีทำบุญ ผู้ประกอบการสมนึกฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (18 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.
- สมบัติ สารบูรณ์ ผู้จัดการร้านยางน้อยอุปกรณ์ก่อสร้าง บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (20 กันยายน 2561) สัมภาษณ์.
- สมบัติ เสนาहनอก ผู้จัดการร้านสมบัติมินิมาร์ท บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (20 สิงหาคม 2561) สัมภาษณ์.
- สมปอง สีพลไกร ผู้ประกอบการสมปองฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (15 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.
- สมศรี สีศรีจักร ผู้จัดการร้านยางน้อยมินิมาร์ท บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (20 สิงหาคม 2561) สัมภาษณ์.
- สมหมาย สุโพคำ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (13 มีนาคม 2561) สัมภาษณ์.
- สมหมาย หล่มศรี ผู้ประกอบการร้านสมหมายตัดผมชาย บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย
อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (23 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.
- สมัย สุโพคำ หัวหน้าคุ่มอัมพวัน บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
(20 กุมภาพันธ์ 2561) สัมภาษณ์.
- สมาน ดวงโพคา หัวหน้าคุ่ม ประชาชื่น ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย
อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (11 มีนาคม 2561) สัมภาษณ์.

- สุข สารโท ขายเร่ ประกอบอาชีพขายเร่ปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (27 เมษายน 2561) สัมภาษณ์.
- สุธรรม ธรรมภิบาล ประกอบอาชีพขายเร่ปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (27 เมษายน 2561) สัมภาษณ์.
- สุนทร ภูคำสอน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
(20 เมษายน 2561) สัมภาษณ์.
- สุรัส สาระโท ผู้ประกอบการนิว ฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (2 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.
- หนูดี สารบูรณ์ ผู้ประกอบอาชีพขายเร่ปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (13 พฤษภาคม 2561) สัมภาษณ์.
- อรุณ แสงไยจารย์ ผู้ประกอบการมีจนาฟาร์มปลา บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (9 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์.
- อ้วน หล่มศรี ผู้จัดการร้านอ้วนการเกษตร บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม (10 สิงหาคม 2561) สัมภาษณ์.
- อุไรวรรณ ด่านขวา ครูโรงเรียนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
(20 พฤษภาคม 2561) สัมภาษณ์.
- ผู้สัมภาษณ์ทั้งหมด คือ นายไกรสร แสนเมืองจีน.

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์(นาย/นาง/นางสาว.....

ที่อยู่.....

อายุ.....ปี อาชีพ.....

1. ทำไมจึงมายืดอาชีพ เพาะพันธุ์ปลา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. พอเปลี่ยนจากทำนา มาเพาะพันธุ์ปลามีผลแตกต่างกันอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่สัมภาษณ์.....

นายไกรสร แสนเมืองชิน นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....
 ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์(นาย/นาง/นางสาว.....
 ที่อยู่.....
 อายุ.....ปี อาชีพ.....

สิ่งที่เคยปฏิบัติมาในอดีต/สภาพการเปลี่ยนแปลง

1. ด้านเศรษฐกิจ

-ก่อนจะมาประกอบอาชีพนี้เคยทำอะไรมาก่อน เพราะอะไร

.....

-เดิมสามารถทำรายได้เท่าไร เปรียบกับอาชีพปัจจุบันมีรายได้เท่าไร

.....

-ค่าใช้จ่าย ค่าลงทุน อื่นๆ

.....

- การจำหน่ายผลผลิต

.....

2. ด้านสังคม

-ด้านครอบครัว

.....

-ด้านการศึกษา

.....

.....

.....

-ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

.....

.....

.....

- ด้านปัญหาสังคม

.....

.....

.....

สภาพการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

1. ด้านเศรษฐกิจ

.....

.....

.....

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

2. ด้านสังคม

.....

.....

.....

สาเหตุ/ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

.....

.....

.....

ลักษณะการเปลี่ยนแปลง

.....

.....

.....

.....

กระบวนการในการเปลี่ยนแปลง

.....

.....

.....

.....

ผลกระทบที่ตามมา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์ นายไกรสร แสนเมืองชิน นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

วัน.....เดือน.....ปี..... ที่สัมภาษณ์

แบบบันทึกการสังเกตการณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ชื่อ (กิจกรรมที่สังเกต).....

สถานที่.....

จำนวนคนที่เข้าร่วมกิจกรรม.....วันที่.....

เดือน.....ปี พ.ศ.....ระยะเวลา.....

ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ความสำคัญ/สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประเด็นแนวคิดที่ได้จากการสังเกตการณ์

.....

.....

.....

ผู้สังเกตการณ์ นายไกรสร แสนเมืองชิน นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายไกรสร แสนเมืองจีน
วันเกิด	10 มกราคม 2535
ภูมิลำเนา	46/14 บ้านหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
ที่อยู่ปัจจุบัน	989 ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
สถานที่ทำงาน	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลน้ำตกไทรโยคน้อย ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
ตำแหน่ง	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2558	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2562	ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ค.ม.) สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY